

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

**Πολιτιστικοί οργανισμοί και Βιώσιμη Ανάπτυξη: οι περιπτώσεις της Στέγης και του
Π.Ι.Ο.Π.**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αναστασία Βαρυτιμίδου

ΑΜ: 01534120Μ014

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Νικόλαος Λέανδρος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Μάρθα Μιχαλίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Παντελής Βατικιώτης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αναστασία Βαρυτιμίδου, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Νίκο Λέανδρο για τις εύστοχες παρεμβάσεις και την άμεση ανταπόκριση στα αιτήματα που ανέκυψαν καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας αυτής. Πολλές ευχαριστίες και στους κ. Χριστόδουλο Ρίγγα, υπεύθυνο εκπαιδευτικών προγραμμάτων του ΠΙΟΠ, και τον κ. Χρήστο Καρρά, εκτελεστικό διευθυντή της Στέγης για την συμμετοχή τους στην έρευνα αυτή και για την προθυμία τους να απαντήσουν. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω φυσικά και τους γονείς μου, Φρειδερίκη Ατματζίδου και Αριστείδη Βαρυτιμίδη για τη στήριξή τους στις δυσκολίες που προέκυψαν. Πολλά ευχαριστώ και στον φίλο μου Χρήστο Καραβασίλη για την υποστήριξη και τις συμβουλές, καθώς και στους, Ηλία Τριανταφυλλόπουλο, Αλίκη Σούφλα, Ελένη Μιχαλοπούλου, Κατερίνα Τσιουρή, Δημήτρη Καραδήμο, Ελίζα Σαλβατόρι, Κλάρα Γκαλόττα, Ντόρα Στίλιν, Παναγιώτη Αρμέντζιο, Ειρήνη Μαυρίδου και Μόιρα Δουράνου για τις συμβουλές και την ενθάρρυνση που μου έδωσαν κατά τη διάρκεια συγγραφής της εργασίας.

Περιεχόμενα

Περίληψη	6
Abstract	7
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο πρώτο Η διαχρονική εξέλιξη του ορισμού της ΒΑ.....	10
1.1 ΒΑ: από τις πρώτες ανησυχητικές εκθέσεις μέχρι και την καθοριστική έκθεση Μπρούντλαντ..	10
1.2 Πρόοδος και αλλαγές στη σύνοδο κορυφής Ρίο 1992 μέχρι και τους Στόχους Ανάπτυξης Χιλιετίας του 2000	16
1.3 Από το Ρίο στο Γιοχάνεσμπουργκ (Ρίο+10) και πάλι επιστροφή στο Ρίο (Ρίο+20): χαράζοντας πολιτικές για τους Στόχους του αύριο	20
Κεφάλαιο δεύτερο Πολιτιστικοί οργανισμοί και βιωσιμότητα: η σημασία της σύνδεσης και συχνές προκλήσεις	26
2.1 Πολιτισμός και οι 17 ΣΒΑ: υπάρχει τελικά σύνδεση;	26
2.2 Στοχευμένες πολιτικές, μακροπρόθεσμες στρατηγικές και πιθανά εμπόδια για τους πολιτιστικούς οργανισμούς	31
2.3 Η σύνδεση πολιτισμού, κοινωνίας, οικονομίας και περιβάλλοντος για την επίτευξη της ΒΑ	34
2.4 Βιωσιμότητα στην περίοδο της πανδημίας: Οι μεγάλοι χαμένοι	36
2.5 Οι κερδισμένοι της πανδημίας.....	38
Κεφάλαιο τρίτο Μεθοδολογία	41
3.1 Ερευνητικό ερώτημα	41
3.2 Ερευνητική μέθοδος	42
3.3 Προνόμια των συνεντεύξεων.....	42
3.4 Επιλογή δείγματος	43
3.5 Περιορισμοί/Προβλήματα	45
3.6 Το ερωτηματολόγιο	45
Κεφάλαιο τέταρτο Αποτελέσματα.....	47
4.1 ΠΙΟΠ: Το προφίλ του οργανισμού.....	47
4.1.1 Άξονες δράσης μέχρι σήμερα	51
4.1.2 Μελλοντικοί άξονες δράσεις	52
4.2 Στέγη Ιδρύματος Ωνάση	57
4.2.1 Άξονες δράσεις μέχρι σήμερα	57
4.2.2 Μελλοντικοί άξονες δράσης.....	59
Συμπεράσματα	68
Βιβλιογραφία.....	73
Παράρτημα Α Ερωτηματολόγια	77
Ερωτηματολόγιο για το ΠΙΟΠ	77
Ερωτηματολόγιο για τη Στέγη.....	78
Παράρτημα Β Απαντήσεις συνεντεύξεων	79
Συνέντευξη 1: Χρήστος Καρράς-Εκτελεστικός διευθυντής και συντονιστής της πράσινης πολιτικής της Στέγης.....	79
Συνέντευξη 2: Χριστόφορος Ρίγγας-Προϊστάμενος υπηρεσίας ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων ΠΙΟΠ.....	84

Εικόνες

Εικόνα 1 Εκπρόσωποι κρατών στο Ρίο το 1992. Πηγή: UN Photos/Michos Tzouvaras	16
Εικόνα 2 Ο γενικός γραμματέας των Ηνωμένων εθνών Kofi Annan μαζί με τον Νέλσον Μαντέλα στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002. Πηγή: UN Photos/Evan Schneider	20
Εικόνα 3 Πρώτο μοντέλο ΒΑ.	34
Εικόνα 4 Δεύτερο μοντέλο ΒΑ.....	35
Εικόνα 5 Τρίτο μοντέλο ΒΑ.	35
Εικόνα 6 Στιγμιότυπο από το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιοργάνης στη Λέσβο/ Πηγή: ΠΙΟΠ/ Ν. Δανηλίδης.....	48

Εικόνα 7 Στιγμιότυπο από τη μόνιμη έκθεση στο Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί. Πηγή: ΠΙΟΠ/ Ν. Δανηλίδης.....	49
Εικόνα 8 Στιγμιότυπο από το εργαστήριο ανακύκλωσης σκηνικών της Στέγης/ Πηγή: Στέγη/ Βασίλης Μπίμπας.	59

Πίνακες

Πίνακας 1 Στρατηγική ΒΑ ΠΙΟΠ.....	64
Πίνακας 2 Στρατηγική ΒΑ Στέγης.	66

Συντομογραφίες

ΠΙΟΠ: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς
ΣΒΑ: Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης
ΒΑ: Βιώσιμη Ανάπτυξη
ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΣΧ: Στόχοι Χιλιετίας
ΤΠ: Τράπεζα Πειραιώς
ΟΠ: Όμιλος Πειραιώς

Περίληψη

Η έννοια της *Βιώσιμης Ανάπτυξης* απασχολεί την παγκόσμια κοινότητα για περίπου μισό αιώνα. Από την πρώτη εμφάνιση του όρου μέχρι και σήμερα έχουν γίνει αρκετές συνομιλίες και έχουν παρθεί αρκετοί στόχοι για μια ανάπτυξη που δεν είναι μόνο οικονομική αλλά θα λαμβάνει υπόψιν την κοινωνία και το περιβάλλον. Ο ρόλος του πολιτισμού σε αυτή τη συζήτηση υπήρξε πάντοτε υποβαθμισμένος. Παρόλες τις προσπάθειες να καθιερωθεί ο πολιτισμός ως ένας από τους πυλώνες της ΒΑ, η παγκόσμια κοινότητα συμφώνησε ότι η θέση του πολιτισμού διαπερνά όλες τις πτυχές της ζωής και έτσι δεν θα πρέπει να τεθεί ο πολιτισμός ως ξεχωριστός πυλώνας. Η βιβλιογραφία αναδεικνύει ακόμη τη σημασία σύνδεσης ΒΑ και πολιτισμού, αλλά παράλληλα υπογραμμίζει ότι υπάρχουν σοβαρά εμπόδια σε αυτό, όπως έλλειψη πολιτικής βούλησης, χρηματοδότησης, προσωπικού και ενημέρωσης.

Η εργασία αυτή μελετάει τις στρατηγικές ΒΑ δύο μεγάλων πολιτιστικών οργανισμών στην Ελλάδα και ελέγχει κατά πόσο αναπτύσσονται με γνώμονα τη βιωσιμότητα όπως ορίστηκε από τις συνεδριάσεις των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και κατά πόσο ακολουθούν τους 17 ΣΒΑ και προσαρμόζουν τη λειτουργία τους σε πιο βιώσιμες πρακτικές. Για τον έλεγχο των παραπάνω, ακολουθήθηκε η μέθοδος της μελέτης περίπτωσης με συνεντεύξεις και ανάλυση ήδη δημοσιευμένου υλικού, η οποία έδειξε ότι οι οργανισμοί έχουν στρατηγικές που αφορούν κυρίως τον πυλώνα του περιβάλλοντος. Δεν δίνουν όμως, ιδιαίτερη βαρύτητα στους άλλους δύο πυλώνες, ενώ διστάζουν να συνάψουν συνεργασίες. Άξια αναφοράς είναι και η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού που θα απασχοληθεί κυρίως για την ανάπτυξη στρατηγικής ΒΑ γεγονός που μας αφήνει να καταλάβουμε ότι η ΒΑ είναι όντως στην ατζέντα αλλά ίσως όχι ακόμη σε προτεραιότητα.

Λέξεις- κλειδιά: βιώσιμη ανάπτυξη, 17 στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης, πολιτιστικοί οργανισμοί, δίκτυο μουσείων, Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, περιβάλλον, έκθεση Μπρούντλαντ.

Panteion University of Social and Political Sciences
Department of Communication, Media and Culture
M.A. in Cultural Management

Sustainable development and cultural organizations: The cases of Onassis Stegi &
Cultural Foundation of Piraeus Bank Group

Master Thesis by:
Anastasia Varytimidou

Abstract

The concept of *Sustainable Development* interested the global community for about half a century. From the first appearance of the term until today, several conversations have taken place and several goals have been set targeting a development concept that is not only economic but will consider society and the environment. The role of culture in this debate has always been degraded. Despite efforts to establish culture as one of the pillars of the SD, the international community has agreed that culture permeates all aspects of life and thus should not be set as a separate pillar. The literature still highlights the importance of linking SD and culture, but at the same time emphasizes that there are serious obstacles to this, such as a lack of political will, funding, staff and information.

This paper studies the SD strategies of two major cultural organizations in Greece and examines whether they are developing in terms of sustainability as defined by the United Nations, but also whether they follow the 17 SDGs and adapt their operation to more sustainable practices. To respond to this question, the case study method was chosen and interviews and analysis of already published material have taken place for the collection of important data. Findings showed that the organizations have strategies that mainly concern the pillar of the environment. However, they do not pay much attention to the other two pillars, while they are reluctant to collaborate. It is also worth mentioning the lack of specialized staff that will be employed mainly for the development of a BA strategy, a result that creates more questions regarding the position of BA in the agenda, that is indeed present but not a priority.

Keywords: sustainable development, 17 goals of sustainable development, cultural organizations, network of museums, Onassis Foundation, Cultural Foundation of Piraeus Bank Group, environment, museums network.

Εισαγωγή

Ως ΒΑ ορίζεται η ανάπτυξη που θέτει στο επίκεντρο όχι μόνο την οικονομική μεγέθυνση αλλά και την κοινωνική και περιβαλλοντική ευζωία. Η ΒΑ προϋποθέτει ότι η ανάπτυξη του σήμερα δεν θα θέτει σε κίνδυνο τις μελλοντικές γενιές και δεν θα τους κληρονομεί ένα χειρότερο αύριο. Η έννοια αυτή αναπτύχθηκε έπειτα από τη συνειδητοποίηση ότι η αέναη οικονομική ανάπτυξη έχει ένα μεγάλο κόστος για την κοινωνία και το περιβάλλον και τελικά για τη ζωή των ανθρώπων. Έπειτα από 3 κομβικές συσκέψεις των Ηνωμένων Εθνών και δύο κύκλους στόχων, η παγκόσμια κοινότητα σήμερα πορεύεται με βάση τους 17 ΣΒΑ. Η εργασία αυτή προσεγγίζει τη σχέση ΒΑ και πολιτισμού που έχει κριθεί από πολλούς ερευνητές ως ανεπαρκής και εντοπίζει τις στρατηγικές δύο μεγάλων πολιτιστικών οργανισμών.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην εξέλιξη του όρου μέσα από τις βασικές συνδιασκέψεις των Ηνωμένων Εθνών, συζητούνται τα προβλήματα, τα εμπόδια αλλά και τα κοινά σημεία στην πορεία προς τον καθορισμό των 17 ΣΒΑ.

Στο δεύτερο κεφάλαιο συζητάμε για τους 17 ΣΒΑ και τον πολιτισμό. Όπως βλέπουμε ο πολιτισμός δεν παίζει κομβικό ρόλο για τη ΒΑ ενώ γίνεται αναφορά σε μόνο ορισμένους υπο-στόχους. Εξατάζουμε βέβαια την συμβολή του πολιτισμού και στους υπόλοιπους στόχους πριν αναφερθούμε στον κερδισμένους και τους χαμένους της πρόσφατης πανδημίας COVID.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η μεθοδολογία της έρευνας. Γίνεται αναφορά στο ερευνητικό ερώτημα, στο δείγμα, στο ερωτηματολόγιο και στους περιορισμούς.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα όπως προέκυψαν από τη μελέτη του υλικού και τις συνεντεύξεις. Ευρήματα που εμπεριέχουν τόσο θετικές όσο και αρνητικές πτυχές. Η εργασία ολοκληρώνεται με μια αξιολόγηση-συζήτηση των αποτελεσμάτων και σύγκρισή του με αντίστοιχα ευρήματα προηγούμενων ερευνών.

Κεφάλαιο πρώτο

Η διαχρονική εξέλιξη του ορισμού της ΒΑ

Στο κεφάλαιο αυτό θα μελετήσουμε την ιστορική εξέλιξη του όρου ΒΑ η οποία έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε ο κόσμος μέχρι σήμερα. Η ΒΑ στοχεύει στην ικανοποίηση όχι μόνο των οικονομικών στόχων αλλά και στην κοινωνική ευημερία και περιβαλλοντική προστασία. Θα ανατρέξουμε στις συζητήσεις που έγιναν από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και στην εξέλιξη των ΣΧ και έπειτα των ΣΒΑ. Όπως θα δούμε η καθιέρωση ενός παγκόσμιου πλαισίου ΒΑ δεν ήταν μια εύκολη υπόθεση, καθώς χρειάστηκαν χιλιάδες ώρες συζητήσεων και διαπραγματεύσεων για να συνταχθούν οι 17 Στόχοι του σήμερα.

1.1 ΒΑ: από τις πρώτες ανησυχητικές εκθέσεις μέχρι και την καθοριστική έκθεση Μπρούντλαντ

Για πολλά χρόνια η έννοια της ανάπτυξης ήταν συνδεδεμένη με οικονομικούς παράγοντες, δείκτες και αριθμούς, ενώ σπάνια υπήρξε ο άνθρωπος στο επίκεντρο των συζητήσεων μεταξύ των οικονομολόγων. Κυριάρχησε η αντίληψη ότι μεγεθύνοντας οικονομικά το εθνικό εισόδημα θα επωφεληθούν όλοι οι πολίτες κάτι που τελικά δεν αποδείχθηκε εντελώς ορθό καθώς ο πλούτος να συγκεντρώνεται σε ένα μικρό ποσοστό ανθρώπων, οργανισμών ή τραπεζών, ενώ οι υπόλοιποι βιώνουν μεγαλύτερες ανισότητες και έρχονται αντιμέτωποι με τις επιπτώσεις της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Καθώς το καταναλωτικό πρότυπο κυριαρχεί όλο και περισσότερο και στόχος είναι η κοινωνική άνοδος μέσω του καταναλωτισμού, δημιουργούνται τεράστιες κοινωνικές ανισότητες και επιβαρύνεται το περιβάλλον, ζήτημα που θα καταστεί αρνητικό για τις μελλοντικές γενιές. Μεγαλύτερο θύμα της συνθήκης αυτής είναι οι αναπτυσσόμενες χώρες οι οποίες προσπαθούν να εκβιομηχανιστούν αξιοποιώντας τους φυσικούς τους πόρους χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις περιβαλλοντικές συνέπειες. Ειδικά στις χώρες που κυριαρχεί η φτώχεια και η ανέχεια, οι περιβαλλοντικές ανησυχίες θεωρούνται πολυτέλεια καθώς οι άνθρωποι με δυσκολία καταφέρνουν να επιβιώσουν, πόσο μάλλον να προστατεύουν το περιβάλλον (Λεάνδρος, 2012:303-306).

Η αύξηση των εσόδων του κράτους δεν σημαίνει απαραίτητα βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων. Οι πολίτες ενδέχεται να εξακολουθούν να ζουν σε δύσκολες συνθήκες, με τρομερές ελλείψεις σε βασικά αγαθά, ανεργία, κοινωνική

απομόνωση που είναι μερικές μόνο από τις επιπτώσεις της φτώχειας, ενός φαινομένου που είναι ανθεκτικό στο χρόνο. Τόσο τα δικτατορικά όσο και τα δημοκρατικά καθεστώτα δυσκολεύονται να εξασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής για τους πολίτες. Η ανάπτυξη που καθορίζεται μόνο από οικονομικούς δείκτες και δεν βάζει στην εξίσωση τον άνθρωπο υποβαθμίζει τελικά την ποιότητα της ζωής των ανθρώπων. Αντιθέτως, η ανάπτυξη που ως βασικό της πυλώνα έχει τον άνθρωπο δεν επικεντρώνεται τόσο στην αλόγιστη μεγέθυνση του πλούτου αλλά στην ποιοτική κατανομή του στον πληθυσμό, η οικονομική μεγέθυνση είναι αρκετά σημαντική όμως όχι μοναδική επιλογή προς την ανάπτυξη. Οι πολιτιστικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανάγκες είναι εξίσου σημαντικές όταν αναφερόμαστε σε μια ανάπτυξη που δεν επιδιώκει μόνο το κέρδος (Λέανδρος, 2012:328-329).

Ο Ινδός οικονομολόγος και νομπελίστας Αμάρτια Σεν χρησιμοποιεί τον όρο *δικαιωματική αξίωση* για να υποστηρίξει ότι η οικονομική ανάπτυξη δεν είναι ο μοναδικός σημαντικός παράγοντας που πρέπει να μετράται, αλλά και οι ελευθερίες του ίδιου του ατόμου. Υπογραμμίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη επηρεάζει τις ελευθερίες του ατόμου όπως και η οικονομική κρίση. Η οικονομική κρίση δεν είναι απλώς μια μείωση της παραγωγής αλλά και των ελευθεριών καθώς το άτομο δεν έχει την ίδια εργατική δύναμη, τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υπηρεσίες διαθέσιμες. Οι διαθέσιμες επιλογές και σενάρια ζωής του ατόμου είναι βασικός παράγοντας ελευθερίας. Πολλές φορές οι άνθρωποι αλλάζουν επιλογές στη ζωή τους προκειμένου να έχουν περισσότερες προσωπικές ελευθερίες ακόμη και αν αυτό σημαίνει πλήγμα για τα έσοδά τους. Η ελευθερία είναι ζωτικής σημασίας για τους ανθρώπους, όμως όπως είναι γνωστό δεν είναι εξασφαλισμένη για όλους. Εκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο δεν έχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά που τους εξασφαλίζουν μια αξιοπρεπή ζωή, ενώ η φτώχεια και οι ανισότητες αυξάνονται. Ο Αμάρτια Σεν υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη πρέπει να λάβει υπόψη της το ζήτημα των ελευθεριών του ατόμου και να μην επικεντρώνεται μόνο σε οικονομικά μεγέθη αλλά κυρίως στον ανθρώπινο παράγοντα (Λέανδρος, 2012: 314-318).

Ο όρος ΒΑ είναι η απάντηση στην δύσκολη συνθήκη που έχει δημιουργηθεί. Τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο στο δημόσιο λόγο και από τους παράγοντες της αγοράς που προσδοκούν να αποκομίσουν σημαντικά οφέλη από

βιώσιμες στρατηγικές ανάπτυξης. Η συζήτηση όμως σχετικά με την ικανότητα τα αποθέματα πόρων του πλανήτη και τις συνεχόμενες αυξανόμενες ανάγκες του ανθρώπινου είδους ξεκινάει ήδη πριν από τις αρχές του 1800. Ο Thomas Malthus, βρετανός οικονομολόγος δημοσιεύει το 1789 τη θεωρία του πληθυσμού αναφέροντας πως ενώ ο πληθυσμός της Γης έχει την τάση να μεγαλώνει γεωμετρικά, οι φυσικοί πόροι αυξάνονται μόνο αριθμητικά (Mensah, 2019:6)¹.

Ο 20^{ος} αιώνας πάραυτα θα ξεκινήσει με μια γενικότερη αισιοδοξία καθώς οι τεχνολογικές εξελίξεις και η παραγωγική δυνατότητα των δυτικών κρατών αυξάνονται όλο και περισσότερο και έτσι καλλιεργείται η αντίληψη ότι θα υπάρξει βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι όμως που θα ακολουθήσουν δυστυχώς θα διαψεύσουν γρήγορα τις προσδοκίες αυτές. Μεταπολεμικά οι δεκαετίες του 1950 και του 1960 θα επαναφέρουν και πάλι την αισιοδοξία και την αίσθηση ότι η ανάπτυξη θα είναι αέναη, χωρίς τέλος και θα λειτουργήσει αυτή τη φορά πραγματικά προς όφελος των ανθρώπων (Du Pisani, 2006:81).

Η δεκαετία του 1970 όμως και τα διάφορα οικολογικά προβλήματα που είδαν το φως της δημοσιότητας² αλλά και η έντονη ακτιβιστική δράση ορισμένων ΜΚΟ για

1 Μάλιστα το έργο του « Έκθεση σχετικά με την αρχή του πληθυσμού και τις επιπτώσεις της στο μέλλον και στη βελτίωση της κοινωνίας» ήταν ένα από τα σημαντικότερα και πιο καινοτόμα έργα της εποχής καθώς έστρεψε το ενδιαφέρον σε ένα πρόβλημα που μέχρι τότε δεν είχε λάβει αρκετής προσοχής (Du Pisani, 2006:86).

2 «Ηταν ένα τσίρκο των μίντια . Ό,τι κάναμε ήταν ένα τσίρκο. (...) προσπαθήσαμε να χρησιμοποιήσουμε και χρησιμοποιούσαμε τα μίντια για να μεταδώσουμε μηνύματα για τη δουλειά μας. Δεν απολογούμαστε, αυτό κάναμε». Rex Weyler, δημοσιογράφος και ακτιβιστής της Greenpeace.

Η Greenpeace έγινε μια πολύ δυνατή οργάνωση χρησιμοποιώντας στρατηγικές δραματικών δράσεων που κέρδιζαν τη συμπάθεια των μίντια και προσέλκυαν συνεχώς καινούργιους υποστηρικτές. Στην αρχή αποκαλούσαν τους εαυτούς τους ως «Επιτροπή απαγόρευσης δημιουργίας κυμάτων» καθώς στην πρώτη τους δράση απαγόρευσαν την διεξαγωγή τεστ πυρηνικών όπλων. Η καμπάνια καθοδηγούμενη από ακτιβιστές που αγαπούσαν την προσοχή των μίντια, προκάλεσε έντονα αντι-αμερικανικά αισθήματα στον Καναδά, του οποίου οι πολίτες πίστευαν ότι τα πυρηνικά τεστ είχαν σοβαρές συνέπειες στις δυτικές παράκτιες περιοχές της χώρας τους. Οι ακτιβιστές έπλευσαν με μια βάρκα στην περιοχή που γίνονταν τα τεστ δημιουργώντας ένα τύπο θεάματος όπου απλοί πολίτες γίνονται ήρωες που μάχονται ενάντια της διεφθαρμένης εξουσίας. Η δράση αυτή προκάλεσε τεράστιες αντιδράσεις κυρίως από Καναδούς που απαιτούσαν την παύση των πυρηνικών τεστ. Παρόλο που το πρόγραμμα συνεχίστηκε χωρίς καμία διακοπή, η αμερικανική κυβέρνηση δήλωσε αργότερα ότι διέκοψε τεστ που είχε δρομολογήσει στο Βόρειο Ειρηνικό Ωκεανό, ανακηρύσσοντας με λίγα λόγια την Greenpeace νικήτρια. Επιλέγοντας μια άμεση, ειρηνική δράση, οι αρχηγοί της Greenpeace πλαισίωσαν την καμπάνια τους με το μήνυμα ότι τα άτομα πρέπει να δράσουν άμεσα για να ελέγξουν τη διαφθορά και την αδικία που επιβάλλουν κράτος και εταιρείες. Με αυτή τη δράση ο οργανισμός κατάφερε να κερδίσει άμεσα το ενδιαφέρον των μίντια και κατ' επέκταση το ενδιαφέρον του κοινού γύρω από περιβαλλοντικά ζητήματα (Straggenborg, 2012: 151-154).

ζητήματα που αφορούσαν το περιβάλλον³, έστρεψαν την κοινή γνώμη σε μια πιο μετρημένη αντίληψη της αέναης ανάπτυξης χωρίς κόστος που είχε καθιερωθεί τα προηγούμενα χρόνια. Πλέον τα τεχνολογικά επιτεύγματα θεωρούνται περισσότερο ως ένα μέσο καταστροφής παρά ως ένα μέσο προόδου. Οι πυρηνικές βόμβες και άλλα μέσα πολέμου που ήταν αναμφίβολα προϊόντα επιστήμης και σύγχρονης τεχνολογίας και οι καταστροφικές τους χρήσεις τα προηγούμενα έτη έβαλαν σε σκέψεις την παγκόσμια κοινότητα σχετικά με τις δυνατότητες και τις χρήσεις τους. Οι περιβαλλοντικές ανησυχίες έγιναν όλο και πιο ισχυρές, όπως και ο φόβος ότι η οικονομική ανάπτυξη θα θέσει σε κίνδυνο την ανθρώπινη ύπαρξη αλλά και το περιβάλλον. Εξάλλου, η οικονομική κρίση μεταξύ 1974-1976 εξάλειψε δια παντός την αντίληψη ότι η οικονομική ανάπτυξη δίχως όρια είναι θεμιτή και παρέχει μόνο οφέλη (Du Pisani, 2006:89).

Το 1972 η δημοσίευση του βιβλίου “Limits to Growth” των Meadows, Randers και Behrens αποτέλεσε ακόμη ένα σημαντικό έργο για την αφύπνιση των διεθνών οργανισμών και των κυβερνήσεων. Το βιβλίο μεταφράστηκε σε 28 γλώσσες διανεμήθηκαν περίπου 9 εκατ. αντίτυπα. Οι ερευνητές χρησιμοποίησαν υπολογιστικά μοντέλα τόνισαν ότι αν δεν γίνουν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο που παράγουμε και καταναλώνουμε η πιο πιθανή κατάληξη θα είναι μια απότομη και ανεξέλεγκτη μείωση του πληθυσμού και την παραγωγής (Meadows et al., 1972:25) και οι άνθρωποι θα έχουν να αντιμετωπίσουν σημαντικές ελλείψεις σε τρόφιμα και άλλους πόρους (Λεάνδρος, 2012:308). Την ίδια χρονιά τα Ηνωμένα Έθνη οργανώνουν την πρώτη παγκόσμια διάσκεψη στη Στοκχόλμη με θέμα το περιβάλλον, όπου ξεκινάει ένας διάλογος σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη, τη μόλυνση του αέρα, των υδάτων και την ποιότητα ζωής των πολιτών ανεπτυγμένων και υπό ανάπτυξη χωρών. Συντάχθηκε έπειτα ένα Πλάνο Δράσης το οποίο αποτελούνταν από 109 προτάσεις γύρω από ένα σχέδιο παρακολούθησης των δραστηριοτήτων περιβαλλοντικής διαχείρισης⁴ σε εθνικό και διεθνές επίπεδο⁵.

3 Μπορούμε να εντοπίσουμε διάφορους τύπους περιβαλλοντικών κινημάτων ήδη από τον 19ο αιώνα όταν μία πρώτη μορφή ακτιβισμού υπερασπίζονταν διάφορα είδη άγριας ζωής και φυσικών τοπίων. Η άνοδος των περιβαλλοντικών κινημάτων με τη μορφή που γνωρίζουμε σήμερα ξεκίνησε τη δεκαετία του 1970 ως προσπάθεια να αναγνωριστεί αυτό το πρόβλημα ευρύτερα και να κατακτήσει μεγαλύτερο μέρος της δημόσιας σφαίρας, να επηρεάσει τις πολιτικές αποφάσεις. Αυτές οι πρωτοβουλίες πάρθηκαν μέσω μεγάλων οργανισμών όπως τους Φίλους της Γης και την Greenpeace σε Αμερική, Καναδά και Ευρώπη (Μποτετζάγιας, 2008: 127-130).

4 Ενδεικτικά στην πρόταση 25 διαβάζουμε:

Το 1984 τα Ηνωμένα Έθνη καλούν τη Γκρό Χάρλεμ Μπρούντλαντ, πολιτικό και πρόεδρο του Εργατικού Κόμματος Νορβηγίας, να διευθύνει την Παγκόσμια Κομισιόν για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη⁶. Για τα επόμενα δύο χρόνια η Κομισιόν διεξήγαγε συζητήσεις σε Μεξικό και Ινδονησία. Η επιτροπή μίλησε μάλιστα τόσο με κυβερνητικούς φορείς, όσο και με απλούς πολίτες και ΜΚΟ. Η κα. Μπρούντλαντ τόνιζε την ανάγκη να αντιμετωπιστεί το περιβαλλοντικό ζήτημα από όλες τις χώρες συνολικά. Ήταν λοιπόν υπό τη δική της εποπτεία η χάραξη μακροχρόνιας στρατηγικής για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών και αναπτυξιακών ζητημάτων (Keeble, 1987:208). Το 1987 εκδίδεται το βιβλίο *Το κοινό μας μέλλον*, γνωστό και ως Έκθεση Μπρούντλαντ, που ήταν καθοριστικό για την ουσιαστική έναρξη των συζητήσεων γύρω από τη ΒΑ, αλλά και των δράσεων που τα κράτη οφείλουν να αναλάβουν για να συνεισφέρουν στην προστασία του περιβάλλοντος. Βασική ιδέα στην έκθεση ήταν ότι η κοινωνική ισότητα, η οικονομική ανάπτυξη και η διατήρηση του περιβάλλοντος μπορούν να συμβούν παράλληλα (Du Pisani, 2006:93). Στο έργο αυτό η συγγραφέας ορίζει επαρκώς τι είναι η ΒΑ, ένας ορισμός που χρησιμοποιείται μέχρι και σήμερα:

«Η ανθρωπότητα έχει την ικανότητα να κάνει βιώσιμη την ανάπτυξη για να διασφαλίσει ότι πληροί τις ανάγκες του σήμερα χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Πράγματι, η έννοια της ΒΑ συνεπάγεται όρια - όχι απόλυτα αλλά περιορισμούς [...]

«Συνιστάται στον Γενικό Γραμματέα να λάβει μέτρα να εξασφαλιστεί ότι η συνεχής επιτήρηση, με τη συνεργασία των κρατών μελών, της δασικής κάλυψης του κόσμου θα παρέχεται μέσω των προγραμμάτων του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας των Ηνωμένων Εθνών και του Οργανισμού Εκπαίδευσης, Επιστήμης και Πολιτισμού των Ηνωμένων Εθνών.» (UN, 1973:11)

5 Μέσα στο Πλάνο Δράσης μεταξύ άλλων διαβάζουμε και για την επιτακτικότητα των δράσεων σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος:

«Έχει φτάσει ένα σημείο στην ιστορία όπου πρέπει να διαμορφώσουμε τις ενέργειές μας σε όλο τον κόσμο με μια πιο συνετή φροντίδα για τις περιβαλλοντικές τους συνέπειες. Μέσω της άγνοιας ή της αδιαφορίας μπορούμε να κάνουμε μαζική και μη αναστρέψιμη βλάβη στο περιβάλλον από το οποίο εξαρτάται η ζωή και η ευημερία μας. Αντίθετα, μέσω πληρέστερης γνώσης και σοφότερης δράσης, μπορούμε να επιτύχουμε για εμάς και τους απογόνους μας μια καλύτερη ζωή σε ένα περιβάλλον που ταιριάζει περισσότερο με τις ανθρώπινες ανάγκες και ελπίδες.» (UN, 1973:3)

6 Η Κομισιόν είχε ως αποστολή:

- να επανεξετάσει τα κρίσιμα ζητήματα περιβάλλοντος και ανάπτυξης και να διατυπώσει καινοτόμες, συγκεκριμένες και ρεαλιστικές προτάσεις δράσης προς αντιμετώπιση τους
- να ενισχύσει τις διεθνείς συνεργασίες για το περιβάλλον και την ανάπτυξη και να αξιολογήσει και να προτείνει νέες μορφές συνεργασίας που μπορούν να ξεφύγουν από τα υπάρχοντα πρότυπα και να επηρεάζουν πολιτικές και γεγονότα προς την κατεύθυνση της αναγκαίας αλλαγής
- να αυξήσει το επίπεδο κατανόησης και δέσμευσης για δράση εκ μέρους των ατόμων, εθελοντικών οργανώσεων, επιχειρήσεων, ιδρυμάτων και κυβερνήσεων (WCED, 1987: 294)

η τεχνολογία και η κοινωνική οργάνωση μπορούν να βελτιωθούν και να διαχειριστούν μια νέα εποχή οικονομικής ανάπτυξης» (WCED, 1987:16).

Από τον ορισμό της έκθεσης παρατηρούμε ότι η ΒΑ φέρει μια ευθύνη απέναντι στις μελλοντικές γενιές και κοινωνική δικαιοσύνη. Ο περιορισμός της φτώχειας είναι μείζον θέμα στην ζήτηση αυτή, καθώς τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας δεν θα μεριμνήσουν για την προστασία του περιβάλλοντος, αντιθέτως θα προσπαθήσουν να το εκμεταλλευτούν για να εξασφαλίσουν την πρόσβασή τους σε βασικά αγαθά (Λεάνδρος, 2012:310). Μερικές σελίδες παρακάτω στο ορισμό της ΒΑ αναφέρει ότι μείζονα ζητήματα που περιλαμβάνονται είναι οι βασικές ανθρώπινες ανάγκες και ιδίως των φτωχών ανθρώπων διότι αυτοί δυσκολεύονται ακόμη περισσότερο να τις καλύψουν (WCED, 1987:41). Η αναφορά στη φτώχεια είναι εκτενής και πιο σημαντική στη συζήτηση που χτίζεται καθώς θεωρεί ότι οι υπό ανάπτυξη χώρες κινδυνεύουν να δουν τα ποσοστά φτώχειας να αυξάνονται εάν δεν ληφθούν μέτρα ενάντια στη φτωχοποίηση των ανθρώπων. Γι' αυτό και προτεραιοποιεί το ζήτημα της φτώχειας.

«Η Επιτροπή πιστεύει ότι η εκτεταμένη φτώχεια είναι αναπόφευκτη [...] η ΒΑ καλύπτει τις βασικές ανάγκες όλων και δίνει σε όλους την ευκαιρία να εκπληρώσουν τις φιλοδοξίες τους για μια καλύτερη ζωή. Ένας κόσμος στον οποίο η φτώχεια είναι ενδημική θα είναι πάντα επιρρεπής σε οικολογικές και άλλες καταστροφές» (WCED, 1987:16).

«Η κάλυψη βασικών αναγκών εξαρτάται εν μέρει από την επίτευξη της πλήρους αναπτυξιακής δυναμικής. Η ΒΑ απαιτεί σαφώς οικονομική ανάπτυξη σε μέρη όπου δεν καλύπτονται τέτοιες ανάγκες» (WCED, 1987:42).

Ένα δεύτερο μείζον ζήτημα είναι οι περιορισμοί που επιβάλλονται στην τεχνολογία και την κοινωνική οργάνωση και στην ικανότητα του περιβάλλοντος να ανταποκρίνεται στις παρούσες και μελλοντικές ανάγκες (WCED, 1987:41). Το σημείο αυτό παραπέμπει στους τεχνολογικούς φόβους των εποχών και στην πεποίθηση ότι η τεχνολογία μπορεί να αποτελέσει εκτός από σύμμαχος και εχθρός⁷.

Μια κοινωνία μπορεί με πολλούς τρόπους να θέσει σε κίνδυνο την ικανότητά της να ανταποκρίνεται στις βασικές ανάγκες των ανθρώπων της στο μέλλον - με την υπερ-εκμετάλλευση πόρων, για παράδειγμα. Η κατεύθυνση των τεχνολογικών εξελίξεων

7 Στην έκθεση μεταξύ άλλων ζητημάτων που επηρέασαν το περιβάλλον εκείνη την περίοδο αναφέρεται και η έκρηξη του αντιδραστήρα 4 στην πόλη Πρίπιατ στο Τσέρνομπιλ. Πρόκειται για ένα παράδειγμα όπου η υψηλή τεχνολογία που μέχρι και εκείνη τη στιγμή λειτουργούσε υπέρ της τοπικής κοινότητας παράγοντας ενέργεια, ξαφνικά και λόγω ενός ανθρώπινου σφάλματος μετατράπηκε σε αιτία θανάτου για χιλιάδες ανθρώπους με επιπτώσεις στο περιβάλλον που θα χρειαστεί εκατομμύρια χρόνια για να εξαλειφθούν.

μπορεί να λύσει κάποια άμεσα προβλήματα αλλά να οδηγήσει σε ακόμη μεγαλύτερα. Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού μπορεί να περιθωριοποιηθούν από την αλόγιστη ανάπτυξη (WCED, 1987:42).

Στην έκθεση υπάρχουν 6 θεματικοί στόχοι που χρίζουν προσοχής καθώς και 6 βασικές προτάσεις για αλλαγές που πρέπει να γίνουν σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι θεματικοί στόχοι αφορούν: την πληθυσμιακή ανάπτυξη, την ασφάλεια των τροφίμων, την ενέργεια, την απώλεια ειδών και γενετικών υλικών, τους ανθρώπινους οικισμούς και τη βιομηχανία. Ως βασικές προτάσεις για αλλαγές προτάθηκαν: η πιο εντατική συμμετοχή των πολιτών σε ΜΚΟ, η αναθεώρηση των νομοθετικών κενών, οι επενδύσεις στο περιβάλλον, οι επενδύσεις στην έρευνα, ο έλεγχος των κυβερνήσεων σχετικά με τη βιωσιμότητα των οικονομικών και περιβαλλοντικών στρατηγικών τους και τέλος η ενεργή προστασία του περιβάλλοντος από τις κυβερνήσεις και άλλους φορείς (Keeble, 1988:22).

1.2 Πρόοδος και αλλαγές στη σύνοδο κορυφής Ρίο 1992 μέχρι και τους Στόχους Ανάπτυξης Χιλιετίας του 2000

Εικόνα 1 Εκπρόσωποι κρατών στο Ρίο το 1992. Πηγή: UN Photos/Michos Tzouvaras

Ακολουθώντας τις τελευταίες εξελίξεις με την Έκθεση Μπρούντλαντ, το 1992 λαμβάνει χώρα η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο στη Βραζιλία. Η διάσκεψη είχε μεγάλη συμμετοχή προσελκύοντας 14 αρχηγούς κρατών, συμπεριλαμβανομένων 10.000 εκπροσώπων από 178 χώρες και 1400 μη κυβερνητικών οργανώσεων. Σε αυτή τη διάσκεψη πλέον δεν συζητούνταν ο ορισμός της ΒΑ αλλά οι πιθανές δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση. Η δέσμευση

ηγετών από όλο τον κόσμο για τη ΒΑ διατυπώθηκε ξεκάθαρα στην Ατζέντα 21 που ήταν το βασικό έγγραφο της συνόδου κορυφής - μια συλλογή 500 σελίδων με συμφωνημένες πρακτικές και συμβουλές για την επίτευξη ΒΑ σχεδόν σε οποιαδήποτε περιοχή στον πλανήτη. Οι δραστηριότητες της Ατζέντας 21 οργανώνονται στα εξής θέματα: ποιότητα ζωής, αποτελεσματική χρήση των φυσικών πόρων, προστασία των παγκόσμιων αγαθών, διαχείριση ανθρώπινων οικισμών και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Αναγνωρίζει ακόμη ότι η σοβαρή φτώχεια σε πολλά μέρη του κόσμου παράλληλα με έναν τρόπο ζωής που βασίζεται στη σπατάλη πόρων σε άλλα μέρη δεν αποτελεί βιώσιμο μοντέλο και ότι η περιβαλλοντική διαχείριση πρέπει να εφαρμόζεται τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις ανεπτυγμένες χώρες. Κατά τη διάσκεψη συμφωνήθηκε ότι για την εφαρμογή της Ατζέντας 21, οι χώρες θα πρέπει να προετοιμάσουν μια εθνική στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης (Paul, 2008:557-558).

Η διάσκεψη στο Ρίο το καλοκαίρι του 1992 υπήρξε αφορμή για να συναντηθούν εκπρόσωποι χωρών τόσο του Βορρά όσο και του Νότου και να ανταλλάξουν απόψεις για την επί του πρακτέου εφαρμογή της βιώσιμη αναπτυξιακής στρατηγικής. Ο βασικός στόχος της διάσκεψης ήταν να υπογραφεί ένα διεθνές κείμενο που θα ορίζει τις δράσεις που πρέπει να ακολουθήσουν τα κράτη (Little, 1992:3). Βέβαια σε αυτή τη συνάντηση δεν έλειψαν και οι διαφωνίες, ειδικά στην συζήτηση γύρω από τη χρηματοδότηση της ΒΑ και στην επιτακτική ανάγκη ο Βορράς να στηρίζει τον αναπτυσσόμενο Νότο, υπήρξαν αρκετές διαφωνίες όσο αφορά το ποσοστό συνεισφοράς των κρατών αλλά και την τράπεζα μέσω της οποίας θα γίνουν οι χρηματοδοτήσεις. Πράγματι, λίγα πράγματα υλοποιήθηκαν τελικά, μια από τις βασικές αιτίες ήταν η έλλειψη ουσιαστικής χρηματοδότησης και η απουσία πρόθεσης από τον πολιτικό χώρο να υλοποιήσει (Λέανδρος, 2012:313). Ακόμη, το γεγονός ότι επρόκειτο για μια πολυήμερη και σύνθετη διαδικασία με πολλές προτάσεις που πρέπει να αξιολογηθούν κάνει ακόμη πιο δύσκολη τη συζήτηση συγκεκριμένων και ουσιαστικών θεμάτων (Goldman, 1992:2-3).

Λίγα χρόνια αργότερα το 2000 θα οργανωθεί στη Νέα Υόρκη η σύνοδος για τη νέα Χιλιετία (Millennium Summit) στην οποία μια πολυπληθής ομάδα εκπροσώπων κρατών συζήτησαν θέματα τα οποία θα έπρεπε να διευθετηθούν μέσα στη νέα αυτή περίοδο για την ανθρωπότητα. Μέσα σε αυτά περιλαμβάνονται και το ζήτημα της ΒΑ που συζητήθηκε στο Ρίο το 1992. Η συζήτηση που αναπτύχθηκε στο Ρίο ήταν αρκετά

εκτενής και ως ένα βαθμό αποπροσανατόλισε τα κράτη ως προς το τί πρέπει να προτεραιοποιήσουν και να εκτελέσουν (Sachs, 2012:2210). Στην σύνοδο της Νέας Χιλιετίας το ζήτημα αυτό λύθηκε με την συμφωνία και δημοσιοποίηση 8 βασικών στόχων, γνωστών και ως Στόχων για την Ανάπτυξη της Χιλιετίας (Millennium Development Goals- MDGs), που είχαν διάρκεια δεκαπενταετίας και δεν ήταν δεσμευτικά ως προς το νόμο. Οι στόχοι αυτοί αντιπροσωπεύουν μια πιο πρακτική έκφραση της ισορροπίας μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών πυλώνων της ΒΑ (Paul, 2008:558-559). Οι στόχοι αυτοί περιλαμβάνουν:

- Εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας
- Καθιέρωση καθολικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για όλους
- Ισότητα των φύλων και ενδυνάμωση των γυναικών
- Μείωση της παιδικής θνησιμότητας
- Βελτίωση της μητρικής υγείας
- Πρόληψη της εξάπλωσης HIV/AIDS, ελονοσίας και άλλων ασθενειών
- Διασφάλιση περιβαλλοντικής βιωσιμότητας
- Διεθνή συνεργασία με σκοπό την επίτευξη της παγκόσμιας ανάπτυξης

Οι Αναπτυξιακοί Στόχοι της Χιλιετίας αποτέλεσαν μια ιστορική μέθοδο παγκόσμιας κινητοποίησης να επιτευχθεί ένα σύνολο σημαντικών προτεραιοτήτων σε διεθνές επίπεδο. Εκφράζουν δημόσια ανησυχία για τη φτώχεια, την πείνα, τις ασθένειες, την ελλιπή εκπαίδευση, την ανισότητα των φύλων και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Οργανώνοντας αυτές τις προτεραιότητες σε ένα εύκολα κατανοητό σύνολο οκτώ στόχων, οι Στόχοι της Χιλιετίας συμβάλλουν στην προώθηση της παγκόσμιας ευαισθητοποίησης και της πολιτικής υπευθυνότητας. Οι Στόχοι κατάφεραν να επικεντρώσουν την παγκόσμια προσοχή και πολιτική συναίνεση με επίκεντρο τις ανάγκες των φτωχότερων ώστε να επιτευχθεί σημαντική αλλαγή⁸. Παρείχαν ακόμη ένα πλαίσιο που επέτρεψε στις

8 Στην έκθεση που εξέδωσαν τα Ηνωμένα Έθνη το 2015 (UN, 2015:4-7) για την πορεία της εφαρμογής των Στόχων Χιλιετίας ανέφεραν τα εξής σημαντικά βήματα προόδου:

Στόχος 1- εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας:

- Το 1990, σχεδόν ο μισός πληθυσμός στον αναπτυσσόμενο κόσμο ζούσε με λιγότερο από 1,25 \$ την ημέρα. το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 14% το 2015.
- Σε παγκόσμιο επίπεδο, ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας έχει μειωθεί περισσότερο από το μισό, από 1,9 δις. το 1990 σε 836 εκατ. το 2015.
- Ο αριθμός των ατόμων της εργατικής μεσαίας τάξης —που ζουν με περισσότερα από 4 δολάρια την ημέρα— έχει σχεδόν τριπλασιαστεί μεταξύ 1991 και 2015.
- Το ποσοστό των υποσιτισμένων στις αναπτυσσόμενες περιοχές έχει μειωθεί σχεδόν στο μισό από το 1990, από 23,3% το 1990–1992 σε 12,9% το 2014–2016.

χώρες να σχεδιάσουν την κοινωνική και οικονομική τους ανάπτυξη και να παρέχουν αποτελεσματική υποστήριξη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (Lomazzi et al., 2014:2).

Οι αναπτυσσόμενες χώρες έχουν σημειώσει σημαντική πρόοδο προς την επίτευξη των Στόχων αυτών⁹, αν και η πρόοδος δεν είναι ομοιογενής για όλες τις χώρες και

Στόχος 2- καθολική πρωτοβάθμια εκπαίδευση για όλους

- Το ποσοστό εγγραφής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στις αναπτυσσόμενες περιφέρειες έφτασε το 91% το 2015, από 83% το 2000.
- Ο αριθμός των παιδιών που παρέμειναν εκτός πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης μειωθεί σχεδόν κατά το ήμισυ.

Στόχος 3- ισότητα μεταξύ φύλων και ενδυνάμωση γυναικών

- Οι γυναίκες απασχολούν το 41% των αμειβόμενων εργαζομένων, σημειώνοντας αύξηση από 35% το 1990.
- Μεταξύ 1991 και 2015, το ποσοστό των γυναικών σε επικίνδυνα επαγγέλματα μειώθηκε κατά 13%. Αντίθετα, η επικίνδυνη απασχόληση στους άνδρες μειώθηκε κατά 9%.
- Το μέσο ποσοστό των γυναικών στο κοινοβούλιο έχει σχεδόν διπλασιαστεί. Ωστόσο, μόνο ένα στα πέντε μέλη είναι γυναίκες.

Στόχος 4- μείωση της παιδικής θνητότητας

- Παρά την αύξηση του πληθυσμού στις αναπτυσσόμενες χώρες, ο αριθμός των θανάτων παιδιών κάτω των πέντε ετών μειώθηκε παγκοσμίως από 12,7 εκατ. το 1990 σε σχεδόν 6 εκατ. το 2015.

Στόχος 5- βελτίωση της μητρικής υγείας

- Από το 1990, το ποσοστό μητρικής θνησιμότητας έχει μειωθεί κατά 45% παγκοσμίως.
- Πάνω από το 71% των γεννήσεων υποβοηθήθηκαν από εξειδικευμένο υγειονομικό προσωπικό παγκοσμίως το 2014, σημειώνοντας αύξηση από 59% από το 1990.
- Η χρήση αντισύλληψης σε γυναίκες ηλικίας 15 έως 49 ετών, παντρεμένες ή σε σχέση, αυξήθηκε από 55% το 1990 σε 64% το 2015 παγκοσμίως.

Στόχος 6- αντιμετώπιση του AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών

- Οι νέες μολύνσεις HIV μειώθηκαν κατά περίπου 40% μεταξύ 2000 και 2013, από περίπου 3,5 εκατ. κρούσματα σε 2,1 εκατ.
- Το παγκόσμιο ποσοστό προσβολής από ελονοσία έχει μειωθεί κατά 37% και το ποσοστό θνησιμότητας κατά 58%.

Στόχος 7- διασφάλιση περιβαλλοντικής βιωσιμότητας

- Οι ουσίες που καταστρέφουν το όζον έχουν ουσιαστικά εξαλειφθεί από το 1990 και το στρώμα του όζοντος αναμένεται να ανακάμψει μέχρι τα μέσα αυτού του αιώνα.
- Παγκοσμίως, 147 χώρες έχουν επιτύχει τον στόχο για το πόσιμο νερό, 95 χώρες έχουν επιτύχει τον στόχο υγιεινής και 77 χώρες έχουν εκπληρώσει και τους δύο.
- Το ποσοστό του αστικού πληθυσμού που ζει σε παραγκουπόλεις στις αναπτυσσόμενες χώρες μειώθηκε από περίπου 39,4% το 2000 σε 29,7% το 2014.

Στόχος 8- ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών

- Η αναπτυξιακή βοήθεια από τις ανεπτυγμένες χώρες αυξήθηκε κατά 66% μεταξύ 2000 και 2014.
- Από το 2015, το 95% του παγκόσμιου πληθυσμού θα εξυπηρετείται από σήμα κινητής τηλεφωνίας.

9 Οι περισσότερες δραστηριότητες παγκοσμίως στόχευαν στους Στόχους 4, 5 και 6, εστιάζοντας στην υγεία της μητέρας και του παιδιού και στις μεταδοτικές ασθένειες. Ενώ λιγότερες πρωτοβουλίες έχουν επικεντρωθεί στους Στόχους 1, 2, 3 και 7. Υπήρξαν μάλιστα και διαφορές μεταξύ περιφερειών και χωρών. Για παράδειγμα, οι Στόχοι 4 και 5 θεωρήθηκαν πιο σημαντικοί στην περιοχή της Αφρικής, ενώ οι Στόχοι 7 και 8 στην περιοχή του Δυτικού Ειρηνικού. Οι χώρες χαμηλού εισοδήματος έχουν αποδώσει μεγάλη σημασία στον Στόχο 1 σε σύγκριση με χώρες υψηλού εισοδήματος. Οι αραβικές χώρες δεν αντιλήφθηκαν τους Στόχους ως κορυφαία προτεραιότητα κυρίως λόγω εθνικών, θρησκευτικών, πολιτικών και κοινωνικών περιορισμών (Lomazzi et. al, 2014:2).

περιοχές¹⁰. Κυρίως λόγω της γρήγορης οικονομικής ανάπτυξης στην Κίνα, οι αναπτυσσόμενες χώρες στο σύνολό τους μείωσαν το ποσοστό φτώχειας κατά το ήμισυ μεταξύ 1990 και 2010. Για περισσότερο από μια δεκαετία, οι Στόχοι παρέμειναν στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος των πολιτικών συζητήσεων και των εθνικών στρατηγικών. Έχουν ενσωματωθεί στο έργο των μη κυβερνητικών οργανώσεων και στην κοινωνία των πολιτών γενικότερα (Sachs, 2012:2210) και αποτέλεσαν τον πρόγονο των σημερινών Στόχων ΒΑ που θα εξετάσουμε παρακάτω.

1.3 Από το Ρίο στο Γιοχάνεσμπουργκ (Ρίο+10) και πάλι επιστροφή στο Ρίο (Ρίο+20): χαράζοντας πολιτικές για τους Στόχους του αύριο

Εικόνα 2 Ο γενικός γραμματέας των Ηνωμένων εθνών Kofi Annan μαζί με τον Νέλσον Μαντέλα στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002. Πηγή: UN Photos/Evan Schneider

Το 2002 και μόλις δύο χρόνια από την καθιέρωση των ΣΧ, διεξάγεται η δεύτερη σύσκεψη για τον πλανήτη (Earth Summit) γνωστή και ως Ρίο+10 καθώς έγινε μόλις δέκα χρόνια από την πρώτη σύσκεψη στο Ρίο το 1992 όπου και εκδόθηκε η Ατζέντα 21, το πολυσέλιδο κείμενο που προσπάθησαν να απλοποιήσουν οι 8 ΣΧ. Το Ρίο+10 διεξήχθη στο Γιοχάνεσμπουργκ, την πρωτεύουσα της Ν. Αφρικής. Συμμετείχαν πάνω από 100 εκπρόσωποι κρατών και 40.000 εκπρόσωποι που συζήτησαν τις παρακάτω έξι θεματικές:

¹⁰ Οι Lomazzi et. al. (2014:6) αναφέρουν ότι παρόλη τη γενική αισιοδοξία που επικράτησε για την επίτευξη των Στόχων, στην πραγματικότητα υπήρξαν και χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και της νότιας Ασίας που δεν κατάφεραν να επιτύχουν του Στόχους λόγω διάφορων εμποδίων που συνάντησαν όπως την αδυναμία διαμόρφωσης συνολικών στρατηγικών και την εστίαση σε συγκεκριμένες δράσεις. Ένα πιθανό έλλειμμα της εφαρμογής τους είναι οι υποσχέσεις για βοήθεια των πλούσιων χωρών προς τις φτωχότερες, υποσχέσεις που δεν υλοποιήθηκαν πλήρως. Σε αυτή την περίπτωση αυτός που πλήττεται κυρίως είναι οι άνθρωποι χαμηλών εισοδημάτων που κινδυνεύουν από φτώχεια (Nanda, 2016:397). Ωστόσο σε γενικές γραμμές υπήρξε σοβαρή πρόοδος στην αντιμετώπιση της φτώχειας που δημιουργεί πολλαπλά προβλήματα, όπως κοινωνικός αποκλεισμός και στέρηση βασικών αγαθών.

καθαρό νερό και υγιεινή, ενέργεια, υγεία, οικονομία/εμπόριο και παγκοσμιοποίηση, βιοποικιλότητα και διαχείριση του οικοσυστήματος, και γεωργία (Osofsky, 2003:124).

Από αυτή την πολυήμερη συνάντηση παράχθηκε το Σχέδιο Εφαρμογής (Implementation Plan) που υποστηρίζει την ανάπτυξη ενός πλαισίου από διάφορα προγράμματα που θα στηρίζουν την περιφερειακή και εθνική πρωτοβουλία διάφορων κρατών. Το Σχέδιο μιλάει ακόμη και για πολιτικές που προκύπτουν από επιστημονικές μελέτες σχετικά με τις καταναλωτικές και οικονομικές λεπτομέρειες των αναπτυσσόμενων χωρών. Μέσα σε αυτό το κείμενο διευκρινίζονταν ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να διασφαλίσουν την πρόσβαση σε πληροφορίες που αφορούν τη βιώσιμη ανάπτυξη και να επιδιώκουν τις υπερεθνικές συνεργασίες. Ακόμη το κείμενο αναφέρεται για πρώτη φορά στην αναγνώριση και προστασία των αυτόχθονων κοινοτήτων και στο δικαίωμά τους να συμμετάσχουν στην λήψη αποφάσεων αλλά και να προστατευθούν από ενδεχόμενους αναπτυξιακούς κινδύνους. Επιπροσθέτως, το Σχέδιο τονίζει ότι οι κυβερνήσεις πρέπει να αναδείξουν την εταιρική υπευθυνότητα στις διεθνείς αγορές τους εισάγοντας τις επιχειρήσεις σε ένα νέο ορίζοντα ΒΑ. Τέλος, γίνεται και μια σημαντική αναφορά στο ζήτημα της πρόσβασης σε καθαρό νερό και της υγιεινής το οποίο και δεσμεύονται όλοι οι δρώντες να το εκπληρώσουν ιδιαίτερα οι χώρες που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα με την έλλειψη καθαρού τρεχούμενου νερού και απαραίτητων συνθηκών υγιεινής (La Vina et al., 2003:5-8).

Κριτική που ασκείται για το Σχέδιο Εφαρμογής είναι ότι δεν παράγει καμία νέα γνώση και δεν προσφέρει τίποτα καινούργιο στη συζήτηση αλλά βασίζεται στο προηγούμενο κείμενο της Ατζέντας 21 το οποίο εξακολουθεί να παραμένει δυσνόητο και δύσκολο στην εφαρμογή του. Το Σχέδιο θα έπρεπε να ασχολείται με παγκόσμια περιβαλλοντικά ζητήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη στις χώρες (τόσο ανεπτυγμένες όσο και αναπτυσσόμενες), να δημιουργήσει συγκεκριμένες συμφωνίες και να συμφωνηθούν ξεκάθαρα μέτρα και τρόποι εφαρμογής μεταξύ κρατών πράγμα που δεν κατέστη δυνατόν (La Vina et al., 2003:10-11). «Στο Γιοχάνεσμπουργκ έγινε εμφανές ότι η επίτευξη ενός κοινού στόχου ΒΑ- όπως και αν οριζόταν αυτή- θα προαπαιτούσε την επίλυση σημαντικών διαφορών μεταξύ των κρατών με ένα αίσθημα ισότητας» (Osofsky, 2003:115).

Πράγματι υπήρξαν πολλές και διαφορετικές «φωνές», είτε εκπρόσωποι ΜΚΟ, κυβερνητικοί εκπρόσωποι, ακτιβιστές και άλλοι, όμως δεν κατάφεραν να βρουν ένα κοινό έδαφος πάνω στο οποίο θα έχτιζαν συγκεκριμένες πολιτικές καθώς λειτουργούσαν περισσότερο ατομικά παρά συλλογικά (La Vina et. al., 2003:11).

Σημαντική πρόοδος θα καταγραφεί όμως δέκα χρόνια αργότερα και πάλι στο Ρίο στην τρίτη σύσκεψη για τον πλανήτη γνωστή και ως Ρίο+20 καθώς διεξήχθη είκοσι χρόνια μετά την πρώτη σύσκεψη στο Ρίο το 1992 που αποτέλεσε σημείο αναφοράς και για τις επόμενες δύο συσκέψεις του 2002 και του 2012. Από αυτή τη σύσκεψη προέκυψε το ψήφισμα με τίτλο *Το μέλλον που θέλουμε*, ένα κείμενο 150 περίπου σελίδων όπου τα κράτη συμφωνούν σε ορισμένες αρχές και δεσμεύονται να δράσουν ακόμη πιο συνεκτικά και αποτελεσματικά για να καταφέρουν ότι δεν έγινε εφικτό τα προηγούμενα έτη¹¹.

Στο *Μέλλον που θέλουμε*¹² διαβάζουμε πως μέσα σε 20 χρόνια από τότε που ξεκίνησε επισήμως η συζήτηση για τις δράσεις ΒΑ, έχουν επιτευχθεί αρκετοί στόχοι όμως όχι σε απόλυτο βαθμό. Ένας στόχος είναι η εξάλειψη της φτώχειας και η καθιέρωση της εκπαίδευσης για όλους. Αυτός ο στόχος έδειξε ιδιαίτερη πρόοδο, όμως ήταν σε μεγάλο βαθμό άνιση καθώς δεν μπόρεσαν όλες οι περιοχές να εξασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο για τους πολίτες¹³. Τα ζητήματα της φτώχειας και της πρόσβασης και καθαρό και ασφαλές νερό είναι ενδεικτικά της αδυναμίας ορισμένων κρατών να ακολουθήσουν τα συμφωνηθέντα. Ένα ακόμη ζήτημα το οποίο αναφέρεται στο ψήφισμα αυτό είναι η καταπολέμηση της ανεργίας κυρίως των νέων, αλλά και του ευρύτερου πληθυσμού, τονίζοντας πως η παροχή εργασίας θα πρέπει να γίνεται με βιώσιμους όρους ώστε να αποφευχθεί ο κίνδυνος της φτωχοποίησης των ανέργων. Το ψήφισμα μιλάει για αποτελεσματικά μέτρα και δράσεις ώστε να μην υπάρχουν πλέον εμπόδια στην εφαρμογή των συμφωνηθέντων¹⁴ (UN, 2012:6). Αρωγός σε αυτή την νέα

11 «Δεσμευόμαστε να διευθετήσουμε τα κενά στην εφαρμογή των συμφωνηθέντων από τις προηγούμενες διασκέψεις για τη ΒΑ [...] αναγνωρίζουμε ότι οι στόχοι και οι δείκτες είναι πολύτιμοι στο να μετρήσουμε και να ενισχύσουμε την διαδικασία» (UN, 2012:21).

12 Παρακάτω βλέπουμε τα θέματα που συζητούνταν αναλυτικά στο *Μέλλον που θέλουμε* και που ρυθμίζονται από τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης:

13 «Μέχρι και σήμερα το 1/5 του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε ακραία φτώχεια» (UN, 2012:5)

14 Ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τις χώρες της Αφρικής. Το κείμενο αυτό παραδέχεται ότι τα προηγούμενα χρόνια δεν τηρήθηκαν ορισμένες υποσχέσεις για στήριξη της Αφρικής παρόλο που η Αφρική υποστηρίχθηκε πολύ περισσότερο σε σχέση με το παρελθόν. Όπως αναφέρεται χρειάζονται μεγαλύτερες προσπάθειες με περισσότερη συνέπεια (UN, 2012:7).

εποχή της ανάπτυξης είναι τόσο οι κρατικοί φορείς που κατά κύριο λόγο έχουν την ευθύνη της ευαισθητοποίησης και της ενημέρωσης, όσο και οι επιχειρηματικοί παράγοντες αλλά και οι απλοί πολίτες όλων των ηλικιών και προφίλ (UN, 2012:7).

Μαζί με *Το μέλλον που θέλουμε* εκδόθηκε και ένα ακόμη πιο καθοριστικό έγγραφο με τίτλο *Αλλάζοντας τον κόσμο μας: Η Ατζέντα 2030 για την ΒΑ*. Η Ατζέντα ανέφερε στο προοίμιό της πως βασικό μέλημα ήταν η δημιουργία ενός «ολοκληρωμένου, μακροπρόθεσμου και ανθρωποκεντρικού συνόλου καθολικών και μετασχηματιστικών στόχων», οι στόχοι αυτοί θα ισχύουν για όλα τα κράτη και άπτονται των τριών πυλώνων της ΒΑ (οικονομία, κοινωνία, περιβάλλον). Πρόγονος αυτού του νέου πακέτου στόχων είναι οι ΣΧ που καθιέρωσαν ένα αποτελεσματικό πλαίσιο για την εφαρμογή της ΒΑ στην πράξη. Οι νέοι στόχοι χτίζουν πάνω στους παλιούς συμπληρώνοντάς τους και επιδιώκουν να επιλύσουν τα προβλήματα που δεν άγγιζαν οι ΣΧ¹⁵. Για το λόγο αυτό εκτός από τους προηγούμενους 8 Στόχους προστίθενται και άλλοι 11 που περιλαμβάνουν ακόμη περισσότερους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες. Μια νέα εποχή ΒΑ εγκαινιάζεται με πυξίδα τους 17 Στόχους ΒΑ που αποτελούνται από 169 υπο-στόχους.

Οι 17 ΣΒΑ που έχουν χρονικό ορίζοντα από το 2015, όποτε και παύει η εφαρμογή των Στόχων Χιλιετίας, έως και το 2030 διαμορφώθηκαν ως εξής:

- Στόχος 1. Εξάλειψη της φτώχειας σε όλες τις μορφές της και από παντού
- Στόχος 2. Εξάλειψη της πείνας, επίτευξη επισιτιστικής ασφάλειας και βελτιωμένης διατροφής και προώθηση της βιώσιμης γεωργίας
- Στόχος 3. Διασφάλιση υγιούς ζωής και προώθηση της ευημερίας για όλους σε όλες τις ηλικίες
- Στόχος 4. Συμπεριληπτική, δίκαιη και ποιοτική εκπαίδευση και προώθηση ευκαιριών δια βίου μάθησης για όλους

15 Μια κριτική που ασκήθηκε στους Στόχους Χιλιετίας ήταν ότι δεν άγγιζαν ζητήματα κοινωνικής δικαιοσύνης (Nanda, 2016:412) ή ακόμη και ότι αφορούσαν κατά κύριο λόγο τις αναπτυσσόμενες χώρες που αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα και ελλείψεις σε βασικά ανθρώπινα αγαθά, όποτε και χρειάζονταν τη στήριξη άλλων χωρών για να ξεπεράσουν αυτά τα εμπόδια (Sachs, 2012:2208). Έτσι οι ανεπτυγμένες χώρες δεν είχαν και πολλά να επιμεληθούν για να τους πετύχουν και άρα οι Στόχοι δεν ήταν καθολικοί αλλά μάλλον επιδίωκαν να επιλύσουν συγκεκριμένα, επιτακτικά ζητήματα των φτωχών χωρών. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά άλλαξαν με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης που περιλάμβαναν ευρύτερους τομείς που αφορούσαν πλέον όλους.

- Στόχος 5. Επίτευξη της ισότητας των φύλων και ενδυνάμωση όλων των γυναικών και των κοριτσιών
- Στόχος 6. Εξασφάλιση διαθεσιμότητας και βιώσιμης διαχείρισης νερού και αποχέτευσης για όλους
- Στόχος 7. Εξασφάλιση πρόσβασης σε οικονομικά προσιτή, αξιόπιστη, βιώσιμη και σύγχρονη ενέργεια για όλους
- Στόχος 8. Προώθηση της βιώσιμης, χωρίς αποκλεισμούς οικονομικής ανάπτυξης, της πλήρους και παραγωγικής απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους
- Στόχος 9. Δημιουργία ανθεκτικών υποδομών, προώθηση της χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης εκβιομηχάνισης και της καινοτομίας
- Στόχος 10. Μείωση της ανισότητας εντός και μεταξύ των χωρών
- Στόχος 11. Βιώσιμες, ανθεκτικές και χωρίς αποκλεισμούς πόλεις και ανθρώπινοι οικισμοί
- Στόχος 12. Εξασφάλιση βιώσιμων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής
- Στόχος 13. Επείγουσα δράση για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της
- Στόχος 14. Διατήρηση και βιώσιμη χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλάσσιων πόρων για ΒΑ
- Στόχος 15. Προστασία, αποκατάσταση και προώθηση της αειφόρου χρήσης των χερσαίων οικοσυστημάτων, βιώσιμη διαχείριση των δασών, καταπολέμηση της ερημοποίησης και ανάσχεση της υποβάθμισης της γης και της απώλειας βιοποικιλότητας
- Στόχος 16. Προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για ΒΑ, παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδόμηση αποτελεσματικών, υπεύθυνων και χωρίς αποκλεισμούς θεσμών σε όλα τα επίπεδα
- Στόχος 17. Ενίσχυση των μέσων εφαρμογής και αναζωογόνηση των παγκόσμιων συνεργασιών για τη ΒΑ

Συμπερασματικά, όπως παρατηρήσαμε η διαδρομή από τις πρώτες κρούσεις μέχρι και τους 17 Στόχους ήταν μακροχρόνια. Παρόλο που στην αρχή των συζητήσεων οι στόχοι αφορούσαν κυρίως τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι φτωχότερες χώρες, έγινε αντιληπτό αργότερα ότι και οι πιο εύπορες χώρες θα έπρεπε να κατευθυνθούν προς την ίδια οδό καθώς η ΒΑ αφορά όλους και είναι μια φιλοσοφία που ξεπερνά τα σύνορα των κρατών. Έπειτα από σχεδόν 50 χρόνια από την έναρξη των συζητήσεων, η ΒΑ των

17 Στόχων αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη χάραξη πολιτικής των κρατών, των οργανισμών και των επιχειρήσεων που προσπαθούν να εφαρμόσουν τα προτεινόμενα μέτρα βάσει των αναγκών τους.

Κεφάλαιο δεύτερο

Πολιτιστικοί οργανισμοί και βιωσιμότητα: η σημασία της σύνδεσης και συχνές προκλήσεις

Στο κεφάλαιο αυτό θα επικεντρωθούμε στους πολιτιστικούς οργανισμούς για να ελέγξουμε αρχικά τη συνθήκη μέσα στην οποία καλούνται να χαράξουν βιώσιμες στρατηγικές ανάπτυξης, τις προκλήσεις και τα εμπόδια που συναντούν καθώς και τον ρόλο που παίζει ο πολιτισμός στη ΒΑ σε συνάρτηση με άλλους τρεις παράγοντες την κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον. Όπως θα δούμε εάν και ο πολιτισμός συχνά δεν βρίσκεται στις προτεραιότητες όταν χαράζονται στρατηγικές, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη ΒΑ μιας περιοχής και να επηρεάσει σημαντικά την οικονομία, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας, την κοινωνία, δίνοντας ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα σε κάθε τόπο και ενεργοποιώντας τους πολίτες, αλλά και το περιβάλλον, μέσω περιβαλλοντικά φιλικών δραστηριοτήτων. Τέλος, θα αναφερθούμε και την πανδημία COVID-19 που ανατάραξε τα δεδομένα, προκάλεσε σοβαρές απώλειες οικονομικές και εργασιακές για τους οργανισμούς και επηρέασε τη στρατηγική τους.

2.1 Πολιτισμός και οι 17 ΣΒΑ: υπάρχει τελικά σύνδεση;

Όπως παρατηρήσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο δεν υπάρχει σε κανένα από τους στόχους η αναφορά στον πολιτισμό και ο πολιτισμός δεν έχει δικό του στόχο. Το γεγονός αυτό προκάλεσε αντιδράσεις από αρκετούς φορείς που ως απάντηση στο έγγραφο *Το μέλλον που θέλουμε* ξεκίνησαν ένα κίνημα με τίτλο *Το μέλλον που θέλουμε περιλαμβάνει τον πολιτισμό*¹⁶, τονίζοντας ότι στους ΣΒΑ ο πολιτισμός δεν παίζει καθοριστικό ρόλο και πως θα έπρεπε όχι μόνο να αποτελέσει ξεχωριστό στόχο αλλά και ξεχωριστό πυλώνα της ΒΑ¹⁷. Οι πρωτοβουλίες που πάρθηκαν για τη ανάδειξη του πολιτισμού ως διαμεσολαβητή και οδηγό της ΒΑ είχαν ως αποτέλεσμα κάποια θετικά σχόλια, συμπεριλαμβανομένων τριών ψηφισμάτων της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τον Πολιτισμό και τη ΒΑ, αλλά τελικά απέτυχαν να εξασφαλίσουν ένα

16 The Future We Want Includes Culture (2015), 'Culture in the SDG Outcome Document: Progress Made, but Important Steps Remain Ahead', *communiqué*.

17 «Η έννοια της βιωσιμότητας βασίζεται συνήθως στο παράδειγμα των τριών πυλώνων: οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό. Ένας πολιτιστικός πυλώνας είναι απαραίτητος καθώς δημιουργεί συλλογικές αφηγήσεις, εδραιώνει τις κοινότητες και προάγει τη διαφορετικότητα ως ουσιαστικό στοιχείο της βιωσιμότητας. Πράγματι, ο πολιτισμός έχει μια μεταμορφωτική δύναμη, ζωτικής σημασίας για την οικοδόμηση ενός βιώσιμου μέλλοντος για όλους. Έτσι, η CAE καλεί την ενσωμάτωση του πολιτισμού στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ως τέταρτου αυτόνομου πυλώνα» (CAE, 2017:1).

ξεκάθαρο πολιτιστικό στόχο στους ΣΒΑ¹⁸. Αν και ο πολιτισμός έχει περιορισμένο χώρο στην τελική έκδοση των ΣΒΑ, καθώς αναφέρεται μόνο σε 4 από τους 169 υπό-στόχους ως πολιτιστική ποικιλομορφία και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, οι συζητήσεις και οι προσπάθειες για την ενσωμάτωση του πολιτισμού στη ΒΑ συνεχίστηκαν (Zheng et al, 2021:308).

Οι τέσσερις υπό-στόχοι που αναφέρονται ξεκάθαρα στον πολιτισμό είναι (Vries, 2020:12):

- Υπο-στόχος 4.7¹⁹: διασφαλίζει ότι όλοι οι μαθητευόμενοι αποκτούν τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απαιτούνται για την προώθηση της ΒΑ, συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, μέσω της εκπαίδευσης για την παγκόσμια ιθαγένεια και της εκτίμησης της πολιτισμικής ποικιλομορφίας και της συμβολής του πολιτισμού στη ΒΑ.

- Υπο-στόχος 8.3²⁰: ασχολείται με την προώθηση αναπτυξιακών πολιτικών που υποστηρίζουν παραγωγικές δραστηριότητες καθώς και με τη δημιουργικότητα και την καινοτομία.

- Υπο-στόχοι 8.9 & 12.β²¹: αναφέρονται στην ανάγκη σχεδιασμού και εφαρμογής πολιτικών για την προώθηση του βιώσιμου τουρισμού, μεταξύ άλλων μέσω του τοπικού

18 Οι ερευνητές αναφέρουν ότι παρά την αυξανόμενη αναγνώριση, ο τρόπος που ο πολιτισμός συμβάλλει στην κάθε SDG είναι ασαφής και ο ρόλος του παραμένει υποτιμημένος. Υποστηρίζουν ότι υπάρχουν τρεις βασικοί λόγοι για αυτό. Πρώτον, τα υπάρχοντα επιστημονικά στοιχεία για τις επιρροές του πολιτισμού στη βιωσιμότητα είναι κατακερματισμένα και διάσπαρτα. Αυτή η γνώση συλλέγεται κυρίως από μεμονωμένες μελέτες που είναι διασκορπισμένες σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών κλάδων λόγω της πολυπλοκότητας και της μη-εφαρμογής των πολιτιστικών παρεμβάσεων (Zheng et al, 2021:308).

19 Η εκπαίδευση είναι ένα από τα βασικά δικαιώματα του ανθρώπου καθώς όχι μόνο βοηθάει στην προσωπική ανάπτυξη του ατόμου αλλά προλαμβάνει και την φτώχεια και διασφαλίζει ένα καλύτερο βιοτικό επίπεδο στον άνθρωπο. Ο πολιτισμός πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο της εκπαίδευσης καθώς ενθαρρύνει την αυτοπεποίθηση και τον διάλογο. Οι πολιτιστικές εκφράσεις είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη των νέων: οικοδομούν αυτοπεποίθηση και κριτική ικανότητα, βοηθώντας τους να επιτύχουν καλύτερα εκπαιδευτικά αποτελέσματα. Η Ευρώπη έχει την ευκαιρία να φέρει τους λαούς της πιο κοντά μέσω της εκπαίδευσης και να τους διδάξει το σεβασμό διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων, θρησκειών και εθνικοτήτων μειώνοντας τον κίνδυνο μελλοντικών αναταραχών και εξασφαλίζοντας τον αλληλοσεβασμό και την κατανόηση του άλλου (Vries, 2020:26).

20 Οι πολιτιστικές και δημιουργικές βιομηχανίες πέρα από τη σημαντική συμβολή τους στο κοινωνικό γίγνεσθαι, συμβάλουν και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, στην καινοτομία και στην κοινωνική συνοχή. Μάλιστα, οι θέσεις εργασίας αυτές απασχολούν σε μεγάλο μέρος τους γυναίκες συμβάλλοντας έτσι στην εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ φύλων (Vries, 2020:28).

21 Η Ευρώπη ξεχωρίζει για την ιστορία της και φυσικά για τον πολιτισμό της, συγκεντρώνοντας τα περισσότερα μνημεία ΟΥΝΕΣΚΟ, έχει καταφέρει να προσελκύσει έναν σημαντικό αριθμό επισκεπτών που ελκύονται από τα ιστορικά μνημεία και τους τόπους της. Πρέπει όμως να αντιμετωπίσει και τον ανταγωνισμό που επικρατεί εκτός ευρωπαϊκού χώρου με άλλους ιστορικούς τόπους ιδιαίτερης πολιτιστικής αξίας. Γι' αυτό και πρέπει να αναβαθμίσει τα τουριστικά της προϊόντα και να αξιοποιήσει τη ΒΑ προς αυτή την κατεύθυνση καθώς και να προστατεύσει διεθνώς τα παραδοσιακά προϊόντα που παράγει (Vries, 2020:30).

πολιτισμού και τοπικών προϊόντων, και στην ανάγκη ανάπτυξης κατάλληλων εργαλείων παρακολούθησης του τομέα.

- Υπο-στόχος 11.4²²: υπογραμμίζει την ανάγκη να ενισχυθούν οι προσπάθειες για την προστασία και τη διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς.

Η συζήτηση όμως για τη σχέση του πολιτισμού με τους 17 ΣΒΑ δεν σταματάει μόνο σε αυτούς τους τέσσερις υπό-στόχους, αλλά επεκτείνεται σε όλους τους ΣΒΑ εξερευνώντας τη συμβολή του πολιτισμού σε κάθε ένα από αυτούς. Η έκθεση του UCLG (2018)²³ αναφέρει ότι ο πολιτισμός εφάπτεται παντού και σε όλους τους στόχους.

- Στόχος 1: Εξάλειψη της φτώχειας.

Τα πολιτιστικά προϊόντα είναι βασικά προϊόντα και θα έπρεπε να έχουν όλα τα άτομα πρόσβαση σε αυτά, τόσο άντρες όσο και γυναίκες αλλά και άτομα που μαστίζονται από την φτώχεια. Ο πολιτισμός μπορεί επίσης να συμβάλει στην εξάλειψη της φτώχειας δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και στηρίζοντας αυτούς που έχουν πραγματικά ανάγκη μέσω δράσεων και προγραμμάτων στήριξης.

- Στόχος 2: Εξάλειψη της πείνας, επίτευξη επισιτιστικής ασφάλειας και βελτιωμένης διατροφής και προώθηση της βιώσιμης γεωργίας & Στόχος 6: Εξασφάλιση διαθεσιμότητας και βιώσιμης διαχείρισης νερού και αποχέτευσης για όλους & Στόχος 15: Προστασία, αποκατάσταση και προώθηση της αειφόρου χρήσης των χερσαίων οικοσυστημάτων, βιώσιμη διαχείριση των δασών, καταπολέμηση της ερημοποίησης και ανάσχεση της υποβάθμισης της γης και της απώλειας βιοποικιλότητας.

Ο υπό-στόχος 2.5 περιγράφει την ανάγκη διατήρησης της γενετικής ποικιλότητας των σπόρων, των καλλιεργούμενων φυτών και των εκτρεφόμενων και εξημερωμένων ζώων και των άγριων ειδών, μέσω της χρήσης της παραδοσιακών πρακτικών. Οι παραδοσιακές πρακτικές και μέθοδοι αποτελούν πολλές φορές απλές αλλά αποτελεσματικές λύσεις για θέματα γεωργίας, κτηνοτροφίας, ύδρευσης και άρδευσης και

22 Η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά είναι ουσιαστικής σημασίας για την Ευρώπη πολιτιστικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Τόσο για τους/τις ευρωπαίους πολίτες της αλλά και για όλο τον υπόλοιπο κόσμο, η κληρονομιά της Ευρώπης αποτελεί κεντρικό συστατικό της ταυτότητάς της. Οι δαπάνες όμως του κάθε κράτους για την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς διαφέρουν από κράτος σε κράτος. Στην ΕΕ υπάρχει ένα κοινό πλαίσιο προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς το οποίο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την ΒΑ, την καινοτομία και την διεθνή συνεργασία. Ορισμένα κράτη της ΕΕ έχουν υπογράψει συμφωνίες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς που βρίσκεται εκτός των συνόρων της ΕΕ (Vries, 2020:33).

23 United Cities and Local Governments: διεθνής οργανισμός με στόχο την υπεράσπιση των θέσεων των τοπικών αρχών κάθε χώρας.

φυσικά είναι μέρος της πολιτιστικής παράδοσης του τόπου ή της κοινότητας. Οι τοπικές πολιτιστικές εκφράσεις και παραδόσεις μπορούν να συμβάλουν σε ένα πιο βιώσιμο γεωργικό και κτηνοτροφικό μέλλον, διαχειρίζοντας πιο αποτελεσματικά τα αποθέματα νερού.

- Στόχος 3. Διασφάλιση υγιούς ζωής και προώθηση της ευημερίας για όλους σε όλες τις ηλικίες.

Η συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή ενός τόπου συμβάλει στην καλύτερη υγεία και ευζωία των πολιτών, ενώ η προσωπική υγιεινή και φροντίδα είναι επίσης επηρεασμένη από πολιτιστικές πρακτικές και συνήθειες ετών. Η κατανάλωση τροφών που ενδεχομένως να μην έχουν θρεπτική αξίας (όπως το γρήγορο φαγητό) μπορεί να έχει επίδραση στην υγεία του ατόμου και συχνά συνδέεται με τον τρόπο ζωής των ατόμων, τις τάσεις και τη μόδα.

- Στόχος 5. Επίτευξη της ισότητας των φύλων και ενδυνάμωση όλων των γυναικών και των κοριτσιών.

Η ισότητα των φύλων μπορεί να επιτευχθεί μέσω της πολιτιστικής ζωής. Δίνοντας ευκαιρίες σε γυναίκες και κορίτσια να δραστηριοποιηθούν συμμετέχοντας στην πολιτιστική ζωή και ιδρύοντας τους δικούς τους οργανισμούς. Οι δράσεις των γυναικών και των κοριτσιών πρέπει να λάβουν μεγαλύτερης προβολής και αναγνώρισης και να συζητηθούν οι πολιτιστικοί παράγοντες που δημιουργούν διακρίσεις μεταξύ φύλων και υποβαθμίζουν τη θέση των γυναικών αλλά και άλλων ατόμων που βιώνουν κάποιου είδους διάκριση.

- Στόχος 9. Δημιουργία ανθεκτικών υποδομών, προώθηση της χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμης εκβιομηχάνισης και της καινοτομίας.

Οι πολιτιστικές υποδομές παρέχουν προσιτή και δίκαιη πρόσβαση και ευκαιρίες συμμετοχής στην πολιτιστική ζωή, αποτελούν μέρος της ποιοτικής, βιώσιμης και ανθεκτικής υποδομής που θα πρέπει να είναι διαθέσιμη σε όλους. Οι καλλιτέχνες και οι δημιουργικοί επαγγελματίες μπορούν να συμμετέχουν σε διαδικασίες που στοχεύουν στην έρευνα, την ανάπτυξη και την καινοτομία σε ένα ευρύ φάσμα βιομηχανικών περιοχών.

- Στόχος 10. Μείωση της ανισότητας εντός και μεταξύ των χωρών.

Η συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή της χώρας βοηθάει την κάμψη των ανισοτήτων καθώς τα πολιτιστικά δρώμενα είναι ο ενωτικός παράγοντας που φέρνει κοντά όλα τα άτομα ανεξαρτήτως εθνικότητας, φύλου ή άλλων ταυτοτήτων χαρακτηριστικών. Οι καλλιτέχνες και οι δημιουργικοί επαγγελματίες μπορούν να συμμετάσχουν στον σχεδιασμό και την παρουσίαση αφηγήσεων που συμπεριλαμβάνουν διαφορετικές χώρες και να ενισχύσουν τον διαπολιτισμικό διάλογο ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που αφορούν μεταναστευτικές ροές και κοινότητες.

- Στόχος 13. Επείγουσα δράση για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της.

Καλλιτέχνες, συλλογικότητες και πολιτιστικά ιδρύματα εισάγουν όλο και περισσότερα μηνύματα σχετικά με το κλίμα στα έργα τους και γνώσεις στη δουλειά τους και συμμετέχουν σε εκστρατείες βάσης για να ενισχύσουν τα μηνύματά τους. Μέσω του πολιτισμού μπορεί να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση των πολιτών για ένα θέμα που αφορά όλους και που είναι μείζον.

- Στόχος 14. Διατήρηση και βιώσιμη χρήση των ωκεανών, των θαλασσών και των θαλάσσιων πόρων για ΒΑ.

Λαμβάνοντας υπόψη τις πολιτιστικές σχέσεις των κοινοτήτων με τους ωκεανούς και άλλους θαλάσσιους πόρους, είναι απαραίτητη μια αποτελεσματική συνεκτική προσέγγιση για τη ΒΑ του θαλάσσιου περιβάλλοντος.

- Στόχος 16. Προώθηση ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνιών για ΒΑ, παροχή πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδόμηση αποτελεσματικών, υπεύθυνων και χωρίς αποκλεισμούς θεσμών σε όλα τα επίπεδα.

Η συμμετοχή των πολιτών στον σχεδιασμό, αξιολόγηση και εφαρμογή των πολιτιστικών πολιτικών και προγραμμάτων θα πρέπει να είναι ενεργή ώστε να εμπλουτίζεται και να ανταποκρίνεται ουσιαστικά στις ανάγκες τους. Η συμμετοχικότητα είναι ένα βασικός παράγοντας των δημοκρατικών καθεστώτων και εξασφαλίζει την ενσωμάτωση όλων των πολιτών στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Ακόμη είναι σημαντική η εύκολη πρόσβαση σε εγκαταστάσεις όπως οι βιβλιοθήκες ή άλλα μαθησιακά κέντρα. Οι στρατηγικές για την καταπολέμηση της βίας και ης ανομίας θα πρέπει επίσης να λαμβάνουν υπόψιν τους τον πολιτιστικό παράγοντα

- Στόχος 17. Ενίσχυση των μέσων εφαρμογής και αναζωογόνηση των παγκόσμιων συνεργασιών για τη ΒΑ.

Οι πολιτιστικοί φορείς θα πρέπει να ενισχύσουν τις διεθνείς συνεργασίες για τη ΒΑ και να ενθαρρύνουν την παραγωγή και διάδοση πολιτιστικών προϊόντων που δεν είναι τόσο γνωστά ανά τον κόσμο μέσω διεθνών συνεργασιών, Μια πολύ-επίπεδη συνεργασία απαιτεί όμως καινοτόμες ιδέες και αποτελεσματικές πρακτικές.

2.2 Στοχευμένες πολιτικές, μακροπρόθεσμες στρατηγικές και πιθανά εμπόδια για τους πολιτιστικούς οργανισμούς

Οι πολιτιστικοί οργανισμοί δεν έχουν μείνει εκτός της συζήτησης γύρω από τη βιωσιμότητα. Από το 1987 όποτε και δημοσιοποιήθηκε η Έκθεση Μπρούντλαντ και έπειτα οι πολιτιστικοί οργανισμοί άρχισαν να ωριμάζουν και να τονίζουν την έντονη αλληλεπίδραση που έχουν με το περιβάλλον και την κοινωνία ο πολιτισμός είναι ένας τρόπος ζωής, καθημερινών πρακτικών, υλικών και άυλων αγαθών. Η βιωσιμότητα ενσωματώνεται στον πολιτισμό, στις αξίες και στις πρακτικές της κοινωνίας. Η σύνδεση μεταξύ πολιτικών αποφάσεων και βιώσιμου πολιτισμού είναι όπως είδαμε και παραπάνω αρκετά ισχυρή μέχρι και σήμερα (Duxbury & Jeannotte, 2010:2).

Οι Duxbury και Jeannotte (2010:6-8) αναφέρουν το παράδειγμα της Ασίας και πιο συγκεκριμένα του Νεπάλ και της Μαλαισίας. Το Νεπάλ όρισε την βιωσιμότητα ως την ισορροπία μεταξύ του ανθρώπου και της οικονομίας και του ανθρώπου και της φύσης. Ο πολιτισμός διέπει αυτές τις σχέσεις ώστε να πετύχει την βιωσιμότητα. Η Μαλαισία έδωσε βάση στην πολυπολιτισμικότητα του ντόπιου πληθυσμού για να πετύχει τους στόχους βιωσιμότητας που έθεσε. Οι Duxbury και Jeannotte τονίζουν ότι βιώσιμες πόλεις δεν είναι μόνο οι δυτικές και πως κάθε πόλη μπορεί να αναπτυχθεί οικονομικά μέσω βιώσιμων στρατηγικών προσαρμόζοντας τις στρατηγικές στις τρέχουσες ανάγκες και πραγματικότητες. Ακόμη στηρίζουν ότι οι δυτικές χώρες πολλές φορές δεν πετυχαίνουν βιώσιμους στόχους και πως τελικά οι πιο ανεπτυγμένες οικονομίες δεν είναι βέβαιο ότι θα είναι και οι πιο βιώσιμες²⁴.

Η Hernandez (2019:273) τονίζει ότι η σύνδεση πολιτισμού και ΒΑ δεν είναι εύκολη καθώς εξαρτάται άμεσα από την κυβερνητική πρωτοβουλία και παρέμβαση. Πιο

²⁴Το γεγονός αυτό εντοπίσαμε και στην έκθεση της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Αρχής (Eurostat, 2021) όπου παρατηρούμε ότι ορισμένοι στόχοι έχουν υλοποιηθεί ενώ άλλοι δεν έγινε εφικτό να υλοποιηθούν, ακόμη και από τα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη.

συγκεκριμένα αναφέρει τέσσερις παράγοντες που μεταβάλλουν τη σχέση κυβέρνησης και πολιτισμού, αρχικά είναι η διαδικασία από-αποικιοποίησης, για τα κράτη που αποτελούσαν αποικίες και των οποίων η πολιτιστική παραγωγή επηρεαζόταν άμεσα από τον αποικιοκράτη. Κατά την περίοδο ανεξαρτητοποίησής τους, οι ισορροπίες αλλάζουν και η τοπική κυβέρνηση έχει πλέον μεγαλύτερη ελευθερία να χαράξει πολιτιστικές στρατηγικές. Ένας δεύτερος σημαντικός παράγοντας είναι οι νέοι τρόποι παραγωγής και διανομής πολιτιστικών αγαθών και οι αλλαγές που επιφέρουν τα νέα δεδομένα στον τρόπο που λειτουργεί το σύστημα και στη δομή του. Ο τρίτος παράγοντας είναι οι απαιτήσεις του ίδιου του κοινού, η άνοδος της μεσαίας τάξης έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη για ευκολότερη πρόσβαση σε πολιτιστικά αγαθά τα οποία δεν ήταν πλέον προνόμιο μερικών, το γεγονός αυτό επίσης μεταβάλει αρκετά τις σταθερές. Τελικώς, η Hernandez αναφέρει (2019:271) ότι ένας ακόμη σημαντικός παράγοντας είναι το γεγονός ότι ο πολιτισμός ποτέ δεν εκλήφθηκε ως ζωτικός για τη ΒΑ, παρά ως μια ακόμη επιλογή μεταξύ πολλών άλλων.

Μιλώντας για τις δυσκολίες που συναντά η σύνδεση ΒΑ και πολιτισμού, οι Imperiale, Fasiello και Adamo (2021) αναφέρουν ότι οι πολιτιστικοί οργανισμοί και ιδιαίτερα αυτοί που εδράζονται στην περιφέρεια, συχνά έρχονται αντιμέτωποι με προβλήματα έλλειψης ρευστότητας, εξειδικευμένου προσωπικού, στρατηγικής ανάπτυξης και αποτελεσματικής διαχείρισης, υψηλού ανταγωνισμού και άλλων υψηλών εξόδων λειτουργίας. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τη ΒΑ αυτών των οργανισμών τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι η έλλειψη εργατικού δυναμικού που μπορεί να ανταποκριθεί επαρκώς στις απαιτήσεις χάραξης μιας βιώσιμης στρατηγικής, η περιορισμένη πρόσβαση στην τεχνολογία, δυσκολία απορρόφησης ευρωπαϊκών κονδυλίων λόγω γραφειοκρατίας, καθώς και δυσκολία εισόδου σε νέες αγορές. Κλείνοντας οι ερευνητές υπογραμμίζουν την αναγκαιότητα διαμόρφωσης «προσωποποιημένων» πολιτικών που θα ανταποκρίνονται πραγματικά στις εξειδικευμένες ανάγκες των οργανισμών και θα τους βοηθούν να ξεπεράσουν αυτά τα προβλήματα.

Οι Zdanyte και Neverauskas (2014:120) αναφέρουν ότι σήμερα πολλοί πολιτιστικοί οργανισμοί επιδιώκουν βιώσιμους στόχους ακριβώς διότι θέλουν να είναι

ανταγωνιστικοί και να ανταποκρίνονται στις τάσεις που κυριαρχούν παγκοσμίως²⁵. Μάλιστα υπογραμμίζουν ότι η ΒΑ δεν είναι μια επιλογή αλλά μια αναγκαιότητα ώστε να εγγυηθούμε την προστασία του περιβάλλοντος και το κλείσιμο της ψαλίδας των κοινωνικών ανισοτήτων (123). Για τη μέτρηση της ΒΑ οι ερευνητές προτείνουν τρεις δείκτες, την καταγραφή των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που επηρεάζουν την ΒΑ, την καταγραφή της τρέχουσας κατάστασης της ΒΑ και τέλος την καταγραφή των πολιτικών πρωτοβουλιών για τη μεταβολή της τρέχουσας κατάστασης. Υπογραμμίζουν μάλιστα ότι η ΒΑ θα έπρεπε να είναι ολιστική και όχι σε ορισμένους τομείς καθώς πρόκειται για ένα σύστημα που αλληλοεπιδρά και επηρεάζεται²⁶.

Κοιτώντας πιο βαθιά το κομμάτι της κοινωνίας οι Wu και Lin (2021:599) τονίζουν τη σημασία της ΒΑ που λαμβάνει υπόψη τις τοπικές κοινωνίες και τις ανάγκες κάθε κουλτούρας ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στις σύγχρονες προκλήσεις. Αναφέρουν ακόμη το ζήτημα της ανθρώπινης δημιουργικότητας που όπως αναφέρουν είναι κομβικής σημασίας στη συζήτηση περί ΒΑ, καθώς δίχως τη δημιουργικότητα των ανθρώπων, που αποτελεί και την πρώτη ύλη των πολιτιστικών αγαθών, δεν θα είχε νόημα να μιλάμε για βιομηχανία, αγορά και πολύ περισσότερο για ανάπτυξη. Οι ερευνητές τονίζουν την μεγάλη ψαλίδα που υπάρχει στην αναπτυξιακή πολιτική μεταξύ κέντρου και περιφέρειας, όπως αναφέρουν πρέπει να υπάρχει μια ισοκατανομή αναπτυξιακών στρατηγικών σε

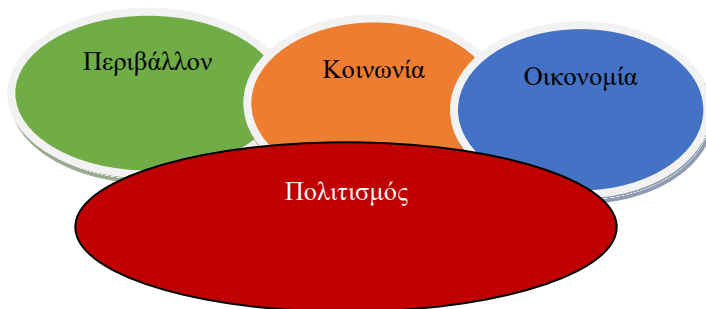
25 Η βιώσιμη στρατηγική προσφέρει σημαντικά προνόμια, όπως χαμηλότερο ρίσκο, θετική εικόνα του εμπορικού σήματος, ελκυστικό εργασιακό περιβάλλον για νέα talέντα και ανταγωνιστικότερο προφίλ. Η βιώσιμη στρατηγική βοηθάει τους οργανισμούς να βρουν καλύτερες ισορροπίες σε περίπτωση αυξημένου ρίσκου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η συνεργασία με δρώντες που βρίσκονται εκτός της αγοράς-στόχου, όπως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τα μίντια και οι κυβερνητικοί φορείς. Αυτοί οι δρώντες ασχολούνται πιο επισταμένα με κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα και δημιουργούν ευκαιρίες συνεργασίας και σύμπραξης. Σε αυτή την περίπτωση οι οργανισμοί δημιουργούν αξία όχι μόνο μέσα από τις δικές τους πηγές, στόχους και προγράμματα, αλλά και μέσα από τη συνεργασία τους με τρίτους φορείς (Dyllick & Muff, 2015:10).

26 Οι οργανισμοί που στοχεύουν στη βιωσιμότητα πρέπει να τηρούν μια υπεύθυνη στάση απέναντι σε όλες τις πτυχές της δραστηριότητάς τους, να είναι διαφανείς και ηθικοί ώστε να πετύχουν μεγαλύτερα επίπεδα εμπιστοσύνης στους εργαζομένους και συνεργάτες τους. Η βιωσιμότητα πρέπει να υπάρχει σε όλο το εύρος της διαχείρισης και της κουλτούρας του οργανισμού καθώς και της αξιολόγησης. Μεταξύ των αλυσίδων αξίας που δημιουργούνται, η οικονομική, οικολογική και κοινωνική αλυσίδα αξίας συνδέει τον οργανισμό με την κοινωνία. Οι πραγματικά βιώσιμοι οργανισμοί ερευνούν τι μπορούν να κάνουν τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο δια-τομεακό, αναρωτιούνται ποια είναι τα πιο σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα και πως μπορούν να συμβάλουν στην επίλυσή τους, τι προνόμια προσφέρουν τα προϊόντα στην κοινωνία και το περιβάλλον, πώς μπορούν να αλλάξουν τον εσωτερικό τρόπο λειτουργίας ώστε να γίνουν περισσότερο βιώσιμοι και να επιλύσουν σοβαρά προβλήματα και τελικώς πώς μπορούν να αλλάξουν ουσιαστικά τους κανόνες του παιχνιδιού επιλύοντας σημαντικά ζητήματα όπως η κλιματική αλλαγή, η λειψυδρία, η απώλεια βιοποικιλότητας (Dyllick & Muff, 2015:11-12).

πρωτεύουσα και περιφέρεια διότι διαφορετικά δημιουργείται μια συγκέντρωση στις πρωτεύουσες που δεν μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη. Ακόμη αναφέρουν ότι η ΒΑ μπορεί να επιτευχθεί μόνο με μακρόπνοες στρατηγικές και όχι με αποφάσεις που παίρνονται για να καλυφθούν οι τρέχουσες απαιτήσεις της αγοράς.

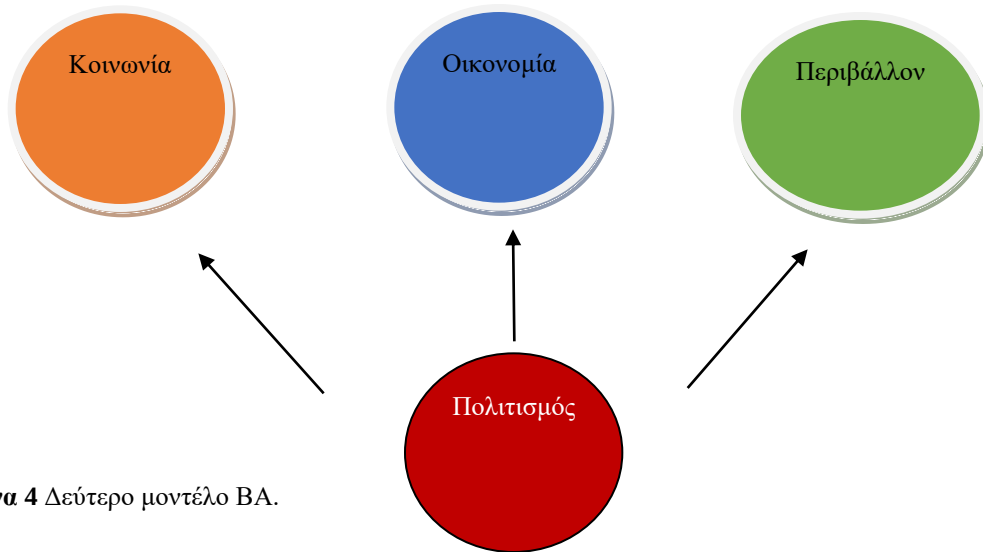
2.3 Η σύνδεση πολιτισμού, κοινωνίας, οικονομίας και περιβάλλοντος για την επίτευξη της ΒΑ

Οι Dessein, Soih, Fairclough και Horlings (2015), διαμορφώνουν μια τριπλέτα μοντέλων στα οποία περιγράφουν την σημαντική παρουσία του πολιτισμού στη ΒΑ. Στο πρώτο μοντέλο ο πολιτισμός είναι συμπληρωματικός παράγοντας και όχι ίσος με τους υπόλοιπους τρεις πυλώνες της βιωσιμότητας (οικονομία, κοινωνία, οικολογία). Παράλληλα καλλιτεχνικές και δημιουργικές δράσεις επηρεάζουν ουσιαστικά τον πολιτισμό και άρα την ΒΑ.

Εικόνα 3 Πρώτο μοντέλο ΒΑ.

Στο δεύτερο μοντέλο ο πολιτισμός είναι ο ενδιάμεσος μεταξύ των άλλων τριών πυλώνων και ουσιαστικά εξασφαλίζει την ισορροπία μεταξύ της οικονομίας, της κοινωνίας και της οικολογίας. Μέσω της κοινής γλώσσας που χρησιμοποιεί ο πολιτισμός μπορεί να εξισορροπήσει μεταξύ των τριών παραγόντων και να άρει τις αντικρουόμενες πλευρές τους.

Εικόνα 4 Δεύτερο μοντέλο BA.

Στο τρίτο μοντέλο ο πολιτισμός δημιουργεί νέες αξίες και τρόπους ζωής μιας βιώσιμης κοινωνίας και διατρέχει και τους άλλους τρεις παράγοντες και άρα κάθε πτυχή της ζωής.

Εικόνα 5 Τρίτο μοντέλο BA.

Σχετικά με το πρώτο μοντέλο οι Jianfei και Jurate (2017) αναφέρουν ότι η πολιτιστική παραγωγή από τους ίδιους τους δημιουργούς είναι βασικό στοιχείο των πολιτιστικών βιομηχανιών και φυσικά χωρίς την δραστηριότητα των δημιουργών δεν θα μπορούσαμε να μιλάμε για δημιουργικότητα και πολύ περισσότερο για βιωσιμότητα. Ο καλύτερος τρόπος, τονίζουν, για να εισάγεις τον πολιτισμό ως τμήμα της βιώσιμης αναπτυξιακής στρατηγικής είναι να δείξεις πως ο πολιτισμός συνεισφέρει στη ΒΑ τόσο στο επίπεδο της παραγωγής όσο και της κατανάλωσης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα δίνουν τη δημιουργία συγκροτημάτων (cluster), αναφέρουν πως εάν και φαίνεται κάπως αυτονόητη η δημιουργία πολιτιστικών συγκροτημάτων, στην πραγματικότητα είναι ζήτημα στρατηγικής ανάπτυξης των ιθυνόντων που δίνουν ορισμένα κίνητρα για να ενδυναμώσουν τις πολιτιστικές βιομηχανίες ώστε να αναπτύξουν σχέσεις, συνεργασίες και να ανταλλάξουν πληροφορίες δημιουργώντας ένα βιώσιμο οικοσύστημα. Οι Pihneiro και Hauge (2014) υπογραμμίζουν ακόμη τα προνόμια αυτής της αλληλεπίδρασης λέγοντας πως τόσο οι οργανισμοί, όσο και ατομικά οι καλλιτέχνες που ανήκουν σε ένα οικοσύστημα υιοθετούν τη λογική του και είναι αρκετά συμβατοί με τους τοπικούς νόμους, κανόνες και τις τοπικές ταυτότητες και συλλογικά νοήματα που μοιράζονται.

Οι Pihneiro και Hauge (2014) στην μελέτη τους για τις πολιτιστικές βιομηχανίες των σκανδιναβικών χωρών αναφέρουν ότι ο πολιτιστικός τομέας είναι άμεσα συνδεδεμένος με τις τάσεις της οικονομίας και ιδιαίτερα με την οικονομία των εμπειριών. Εφόσον οι πολιτιστικές βιομηχανίες τίθενται στο επίκεντρο της χάραξης μιας εθνικής πολιτικής σημαίνει ότι γίνονται μέρος της οικονομίας της χώρας. Ως παράδειγμα φέρνουν τις πολιτικές της Φινλανδίας, όπου οι αρχές κατάφεραν να συνδέσουν τον πολιτισμό με την οικονομία χαράζοντας στρατηγικές που ταιριάζουν καλύτερα στις ανάγκες του κάθε κλάδου ξεχωριστά. Ακόμη αναφέρουν πως η μίμηση παίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο λειτουργίας των πολιτιστικών οργανισμών, καθώς οι μικρότεροι οργανισμοί έχουν την τάση να μιμούνται τους μεγαλύτερους που έχουν ηγετική θέση στο χώρο και φυσικά ανοσία σε εξωτερικές δυνάμεις αλλά και περισσότερη δύναμη.

2.4 Βιωσιμότητα στην περίοδο της πανδημίας: Οι μεγάλοι χαμένοι

Οι πολιτιστικές βιομηχανίες χτυπήθηκαν πιο ισχυρά την περίοδο της πανδημίας παρά την περίοδο της οικονομικής κρίση του 2008/2009 (UNESCO, 2021:16). Όσο περισσότερο διαρκεί αυτή η κατάσταση τόσο πιο πιθανόν είναι οι εργαζόμενοι να

αποχωρήσουν από τον κλάδο και να μην επιστρέψουν στο μέλλον. Σε αυτή την περίπτωση, οι πολιτιστικές βιομηχανίες δεν θα χάσουν μόνο εργατικό δυναμικό αλλά και ένα υψηλό επίπεδο τεχνογνωσίας, καθώς οι εργαζόμενοι διαθέτουν αρκετές δεξιότητες λόγω εμπειρίας. Η βιώσιμη λειτουργία τους κλονίζεται σημαντικά καθώς το υγειονομικό ζήτημα επηρεάζει την λειτουργία και τη στρατηγική τους.

Ο κλάδος του πολιτισμού αποτελείται ακόμη από μικρό-μεσαίες επιχειρήσεις και οργανισμούς καθώς και ελεύθερους επαγγελματίες που έχασαν την δυνατότητα να οργανώνουν φυσικές εκδηλώσεις και ως εκ τούτου ένα μεγάλο μέρος των εσόδων τους. Οι επιπτώσεις της πανδημίας δεν πλήττουν μόνο τα μουσεία ή τους μεγάλους οργανισμούς, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό κατάφεραν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, αλλά και όλους τους εργαζόμενους αυτών των επιχειρήσεων, πολλοί εξ αυτών όντας ελεύθεροι επαγγελματίες²⁷ δεν είχαν την δυνατότητα να λάβουν κάποια στήριξη. Οι εργαζόμενοι αυτοί χάνοντας τη δουλειά τους, δεν χάνουν μόνο εισόδημα αλλά παράλληλα δεν μπορούν να ασκήσουν και κανένα άλλο επάγγελμα, καθώς το επάγγελμά τους είναι ιδιαίτερα συνδεδεμένο με την φυσική, κοινωνική επαφή που φέρνει κοινότητες και κόσμο μαζί.

Εργαζόμενοι στο πολιτισμό που μπόρεσαν να εργαστούν και από το σπίτι, υπέστησαν λιγότερο πλήγμα από ότι οι υπόλοιποι εργαζόμενοι που είδαν τις δουλειές τους να σταματούν για αόριστο χρονικό διάστημα. Οι βιομηχανίες που κατάφεραν να προσαρμοστούν σε αυτή τη συνθήκη αποδείχτηκαν τελικώς ως οι πιο ανθεκτικές και οικονομικά βιώσιμες γιατί κατάφεραν να προσαρμόσουν το παραγωγικό τους μοντέλο και να ανταποκριθούν στις ανάγκες του σήμερα (UNESCO, 2021:34).

Οι κλάδοι του θεάτρου, του σινεμά και της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν μια αλληλένδετη οικονομική σχέση με τον τουρισμό των πόλεων και των περιφερειών. Η παύση αυτών των κλάδων και αντιστοίχως η απαγόρευση των μετακινήσεων δημιούργησε ένα ασφυκτικό κλίμα σε πολιτισμό και τουρισμό και ευρύτερα στην τοπική-εθνική-ευρωπαϊκή οικονομία. Τον Απρίλιο 2020, 3/5 μουσεία στην Ευρώπη έχαναν κατά μέσο

27 Οι ελεύθεροι επαγγελματίες του πολιτισμού έχουν λιγότερα δικαιώματα από τους μισθωτούς, ενώ παράλληλα αποτελούν την πιο πολυπληθή κατηγορία εργαζομένων στον πολιτισμό. Ενδεικτικά στην Ιταλία το 46% των εργαζομένων στον πολιτισμό είναι αυτοαπασχολούμενοι, την ίδια στιγμή που στην Ολλανδία το ποσοστό αυτό αγγίζει το 48% (OECD, 2020; in UNESCO, 2021:29). 3/10 μουσεία στην Ευρώπη έπαυσαν προσωρινά τα συμβόλαια τους με αυτοαπασχολούμενους, ενώ 3/5 μουσεία σταμάτησαν τα εθελοντικά προγράμματά τους (NEMO, 2020; in UNESCO, 2021:29).

όρο 20.300ευρώ την εβδομάδα, ενώ συνολικά τα μουσεία είδαν μια τεράστια πτώση των εσόδων τους της τάξης 70-80% συγκριτικά με την προηγούμενη χρονιά (UNESCO, 2021:9).

Οι παραστατικές τέχνες επίσης καταβαραθρώθηκαν και ο κλάδος μαστίζεται από υψηλή ανεργία. Οι παραστατικές τέχνες βασιζόμενες κυρίως σε φυσικές δραστηριότητες, έχασαν ξαφνικά το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα και φυσικά δεν κατάφεραν να μεταφέρουν το περιεχόμενό τους εξ' ολοκλήρου ψηφιακά. Παρόμοια προβλήματα αντιμετωπίζει ο κλάδος του βιβλίου, και κυρίως τα βιβλιοπωλεία που αναγκάστηκαν να σταματήσουν τη λειτουργία τους, ενώ παράλληλα ψηφιακές πλατφόρμες διέθεταν τίτλους είτε σε ψηφιακή μορφή (ebook) είτε σε έντυπη. Τα βιβλιοπωλεία που δεν διέθεταν ηλεκτρονικό εμπόριο, δεν μπόρεσαν σε μεγάλο βαθμό να δραστηριοποιηθούν οικονομικά. Στην ίδια γραμμή κινήθηκαν και οι εικαστικές τέχνες με τις γκαλερί να μειώνουν το προσωπικό τους και να χάνουν έσοδα από την απώλεια κοινού. Οι κινηματογράφοι επίσης έριξαν μαύρο για μεγάλο χρονικό διάστημα, γίνοντας ο πιο πληγμένος τομέας οπτικό-ακουστικής επιχείρησης.

Συνολικά 10 εκατομμύρια θέσεις εργασίας χάθηκαν στον πολιτιστικό τομέα, ανά τον κόσμο, για όλο το 2020 (UNESCO, 2021:6). Οι απώλειες αυτές είναι αισθητές σε περιοχές με υψηλότερη συγκέντρωση δημιουργικών εργαζομένων.

2.5 Οι κερδισμένοι της πανδημίας

Οι δύο μεγάλες αλλαγές που έφερε η πανδημία στον πολιτιστικό κλάδο ήταν η γρηγορότερη μετάβαση στο ψηφιακό περιεχόμενο και η στροφή στον τουρισμό εσωτερικού. Αναφορικά με τον πρώτο, οι πολιτιστικές επιχειρήσεις και οι οργανισμοί που είχαν την τεχνογνωσία και τους πόρους κατάφεραν να προσαρμόσουν τις δραστηριότητές τους σε ψηφιακή/διαδικτυακή μορφή (διαδικτυακές εκθέσεις, προβολές ταινιών κ.ά.)²⁸ σε αντίθεση με τις μικρότερες επιχειρήσεις που δεν μπόρεσαν να

28 Οι πλατφόρμες διανομής τηλεοπτικού υλικού (streaming platforms) όπως το Netflix, το Hulu ή και το Apple TV λειτουργώντας επί πληρωμή για τους χρήστες και σε μια παγκόσμια αγορά κατάφεραν όχι μόνο να διατηρήσουν το πελατολόγιό τους αλλά και να το αυξήσουν σημαντικά, ιδιαίτερα κατά τις περιόδους της καραντίνας. Οι εταιρείες αυτές έχοντας την δυνατότητα να διεισδύσουν στο παγκόσμιο κοινό με σχετική ευκολία, είδαν τα εισοδήματά τους να αυξάνονται και παρόλο τον τοπικό ανταγωνισμό (αντίστοιχα συνδρομητικά κανάλια από την κάθε χώρα) παρέμειναν στην πρώτη επιλογή των θεατών, καθορίζοντας ακόμη την ατζέντα των τηλεοπτικών, και άλλων, προγραμμάτων και επηρεάζοντας τις προσδοκίες του κοινού. Σε αντίθεση με τις μεγάλες παραγωγές του Χόλυγουντ που επέλεξαν να μην διανέμουν καινούργιες ταινίες διαδικτυακά, αλλά να περιμένουν το άνοιγμα των κινηματογράφων, οι

προσαρμοστούν με ευκολία ή για το σύνολο των δραστηριοτήτων τους. Η πανδημία ήταν μια καλή αφορμή ώστε πολλές επιχειρήσεις να κάνουν αυτό το βήμα προς την ψηφιακή εποχή και να προσεγγίσουν καλύτερα την τεχνολογία. Με αυτό τον τρόπο κατάφεραν να μην εξαφανιστούν από το χάρτη, όμως από την άλλη έχασαν το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που είχαν στην δημιουργία και διατήρηση κοινοτήτων, καθώς έλειπε η φυσική επαφή του κοινού με τους καλλιτέχνες και άλλους παράγοντες του πολιτισμού.

Αναφορικά με τον εσωτερικό τουρισμό, πόλεις που συνέδεσαν την τουριστική με την πολιτιστική οικονομία και αντιμετώπισαν τεράστια πλήγματα, κυρίως κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας, έπειτα έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στον εσωτερικό τουρισμό καλώντας τους κατοίκους γειτονικών περιοχών να επισκεφτούν τα αξιοθέατα των πόλεων. Αυτό το μέτρο συμβαδίζει απόλυτα με τους περιορισμούς διεθνών ταξιδιών και την πτώση των διεθνών αφίξεων. Πόλεις που είχαν επενδύσει στον διεθνή τουρισμό, άλλαξαν, έστω και προσωρινά, τη στρατηγική τους, προσκαλώντας τουρίστες εσωτερικού να θαυμάσουν τον πλούτο της χώρας τους.

Οι παροχές συνδρομητικού περιεχομένου μαζί με τις εταιρείες παραγωγής και διανομής ηλεκτρονικών παιχνιδιών ήταν αυτές που γνώρισαν την μεγαλύτερη ανάπτυξη την περίοδο της καραντίνας. Πολύ γρήγορα κατάφεραν να προσαρμοστούν στην νέα πραγματικότητα ακριβώς επειδή κατείχαν την τεχνογνωσία και ήταν «ψηφιακά αυτόχθονες» (UNESCO, 2021:34). Παρόμοιες προσπάθειες κατέβαλαν και οι μη-ψηφιακοί πρωταγωνιστές του πολιτιστικού τομέα, όπως τα μουσεία, που εγκαίνιασαν ψηφιακές εκθέσεις σε μια προσπάθεια να διατηρήσουν το κοινό τους για όσο χρονικό διάστημα ήταν κλειστά. Το 26% των μουσείων στην Ευρώπη προσέφεραν ψηφιακό περιεχόμενο, ενώ παράλληλα το 90% παρέμεινε προσωρινά κλειστό και το 13% κινδυνεύει να κλείσει μόνιμα (UNESCO, 2021:16).

Συμπερασματικά, όπως είδαμε ο πολιτισμός δεν αποτελεί κεντρικό σημείο της βιώσιμης ανάπτυξης, παρά τις συζητήσεις που έγιναν με σκοπό τη δημιουργία ενός ξεχωριστού πυλώνα. Βέβαια, ο πολιτισμός μπορεί να υπάρξει σε όλους τους Στόχους και να επηρεάσει τα μέτρα που θα παρθούν, χωρίς απαραίτητα να αναφέρεται ξεχωριστά.

συνδρομητικές πλατφόρμες εισήγαγαν έναν μεγάλο αριθμό νέων παραγωγών και δημιούργησαν μια τεράστια βάση περιεχομένου, όπου ο καθένας μπορεί να βρει αυτό που του ταιριάζει στιγμιαία και στην άνεση του σπιτιού του (Vlassis, 2021:959). Εάν και δεν εμφανίστηκαν ξαφνικά στην αγορά, οι εταιρείες αυτές ενίσχυσαν σημαντικά την προϋπάρχουσα τάση για κατανάλωση περιεχομένου επί πληρωμή.

Οι πολιτιστικοί οργανισμοί και επιχειρήσεις από την πλευρά τους επιδιώκουν να είναι βιώσιμοι μιμούμενοι τους μεγαλύτερους παράγοντες του χώρου και θέλοντας να γίνουν περισσότερο ανταγωνιστικοί. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να λάβουν υπόψη τους πολιτιστικούς φορείς κατά τη διαδικασία χάραξης στρατηγική ΒΑ καθώς οι φορείς αυτοί έχουν την δυνατότητα να αποτελέσουν δυναμικούς παράγοντες βιωσιμότητας. Κινητήριος μοχλός για όλα αυτά είναι η ανθρώπινη δημιουργικότητα. Φυσικά, οι στρατηγικές και η λειτουργία των οργανισμών προσαρμόζεται ανάλογα με τις τοπικές ανάγκες, δεν υπάρχει μια παγκόσμια συνταγή επιτυχίας. Η πανδημία COVID-19 άλλαξε τις συνθήκες καθώς ορισμένοι πολιτιστικοί οργανισμοί αντιμετώπισαν σφοδρότατα τις επιπτώσεις, με υποχρεωτικό κλείσιμο ή μέτρα και λιγότερους επισκέπτες, ενώ άλλοι κατάφεραν να προσαρμοστούν γρηγορά και να αυξήσουν την κερδοφορία τους. Η ανθεκτικότητά τους σε συνθήκες κρίσεων μπορεί να συμπεριληφθεί και αυτή στην στρατηγική ΒΑ, ειδικά έπειτα από το «μάθημα» της πρόσφατης πανδημίας.

Κεφάλαιο τρίτο Μεθοδολογία

Σκοπός της έρευνας αυτής είναι να ερευνηθούν οι στρατηγικές ΒΑ που έχουν αναπτύξει δύο πολιτιστικοί φορείς, το ΠΙΟΠ και η Στέγη. Όπως είδαμε, ο πολιτισμός επηρεάζει σημαντικά πολλούς ΣΒΑ χωρίς να είναι στο επίκεντρο. Είναι σημαντικό να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο δύο μεγάλοι πολιτιστικοί οργανισμοί στην Ελλάδα εφαρμόζουν στρατηγικές ΒΑ και καθιερώνονται ως πρότυπα για τους υπόλοιπους οργανισμούς.

3.1 Ερευνητικό ερώτημα

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που έγινε στα παραπάνω κεφάλαια, παρατηρήσαμε ότι η έννοια της ΒΑ σε συνδυασμό με τον πολιτισμό δεν τέθηκε στο επίκεντρο των συζητήσεων ούτε και των δράσεων (Duxbury & Jeannotte, 2010; Imperiale et. al, 2021; Hernanzed, 2019). Διαβάζοντας όμως τον αντίλογο σε αυτή τη συνθήκη, είδαμε ότι ο πολιτισμός μπορεί να συνεισφέρει είτε άμεσα, είτε έμμεσα στη ΒΑ και πολύ περισσότερο μπορεί να αποτελέσει σημαντικό κίνητρο για άλλους παράγοντες να ακολουθήσουν ένα βιωσιμότερο μοντέλο ανάπτυξης και λειτουργίας (Wu & Lin, 2021). Η ΒΑ χρειάζεται ολιστική θεώρηση και μακρόπνοο σχέδιο που θα άπτεται τριών πυλώνων (κοινωνία, οικονομία, περιβάλλον). Βασιζόμενη στην πρόταση των Zdanyte & Neverauskas (2014) για μέτρησης της ΒΑ με καταγραφή της τρέχουσας κατάστασης και μελλοντικών πρωτοβουλιών, η εργασία αυτή μελετάει δύο περιπτώσεις πολιτιστικών ιδρυμάτων με έντονη παρουσία στην Ελλάδα και μέσω των δομημένων συνεντεύξεων επιδιώκει να απαντήσει στο εξής ερευνητικό ερώτημα:

Q: Ποιες στρατηγικές εφαρμόζουν οι εξεταζόμενοι φορείς για την επί του πρακτέου εφαρμογή της ΒΑ βάσει των 17 ΣΒΑ και κατά πόσο διαφέρουν από δράσεις που έκαναν στο παρελθόν;

3.2 Ερευνητική μέθοδος

Για την άντληση πληροφοριών που απαντούν στο ερευνητικό ερώτημα θα αξιοποιηθούν τόσο οι εκθέσεις ΒΑ που έχουν συνταχθεί από τα ίδια τα ιδρύματα όσο και μέσω συνεντεύξεων με τους υπεύθυνους για τη στρατηγική ανάπτυξη των ιδρυμάτων. Η μέθοδος που θα ακολουθηθεί είναι η μελέτη περίπτωσης με χρήση εις βάθος συνεντεύξεων. Η μελέτη περίπτωσης είναι μια διαδεδομένη μέθοδος ποιοτικής έρευνας που χρησιμοποιεί όσο το δυνατόν περισσότερες πηγές για να μελετήσει συστηματικά έναν οργανισμό, ένα φαινόμενο ή μια κατάσταση. Η μέθοδος αυτή είναι ιδανική για την παρούσα μελέτη καθώς επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων τόσο μέσω των συνεντεύξεων όσο και μέσω του υλικού που υπάρχει ήδη δημοσιευμένο. Από την άλλη, ένας από τους σοβαρούς περιορισμούς της μεθόδου είναι η αδυναμία γενικεύσεων των αποτελεσμάτων, καθώς θα ασχοληθούμε με δύο φορείς που έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και τρόπο λειτουργίας, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι αυτές οι μέθοδοι είναι ο κανόνας και για άλλους φορείς (Wimmer & Dominick, 2014:159-160),

3.3 Προνόμια των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις είναι ένα από τα κυριότερα εργαλεία της ποιοτικής έρευνας. Συνεντευξιαζόμενος και συνεντευξιαστής αλληλοεπιδρούν με σκοπό να αποσπαστούν ορισμένες πληροφορίες που δεν υπάρχουν διαθέσιμες σε επίσημα κείμενα (Cohen & Manion, 1992; στο Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2019). Η γνώση που παράγεται ουσιαστικά προκύπτει από την ανθρώπινη επικοινωνία. Μια καλή συνέντευξη εις βάθος φαίνεται ως μια φυσιολογική συζήτηση μεταξύ δύο καθημερινών ατόμων (Rotry, 1980; στο Legard et al, 2003).

Οι συνεντεύξεις είναι ευέλικτα ερευνητικά εργαλεία καθώς μπορούν να είναι μεν δομημένες αλλά να προσαρμόζονται στα λεγόμενα και τις συνθήκες της κάθε περίπτωσης. Επιπλέον, ο συνεντευξιαστής κάνει ερωτήσεις για να πετύχει τον στόχο του και να αντλήσει τις πληροφορίες που χρειάζεται και κρίνονται απαραίτητες. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης όμως, ο συνεντευξιαστής πρέπει να παρακολουθεί με προσοχή τα λεγόμενα του συνεντευξιαζόμενου και να κρατάει τα σημεία κλειδιά, που είναι τα στοιχεία που αφορούν την έρευνα και απαντούν ουσιαστικά στα ερωτήματα (Legard et al, 2003).

Η συνέντευξη παρουσιάζει και άλλα προνόμια συγκριτικά με άλλες μεθόδους ποιοτικής έρευνας καθώς οι συμμετέχοντες έχουν την δυνατότητα να παράσχουν πληροφορίες που ο/η ερευνητής/τρια δεν είχε προβλέψει ότι μπορεί να προκύψουν. Σε ένα κλειστού τύπου ερωτηματολόγιο για παράδειγμα, ο συμμετέχοντας δεν θα είχε αυτή την επιλογή, να φωτίσει δηλαδή έναν άλλο παράγοντα ή συνθήκη που αλλάζει σημαντικά την έρευνα (Tracy, 2013:132).

Δεδομένου ότι σε αυτή την έρευνα μας ενδιαφέρει να εξερευνήσουμε τη στρατηγική βιωσιμότητας των πολιτιστικών οργανισμών, η δομημένη συνέντευξη είναι το καταλληλότερο μέσο, διότι μιλώντας με τους ιθύνοντες έχουμε τη δυνατότητα να αντλήσουμε πληροφορίες που δεν υπάρχουν στα επίσημα έγγραφα και δεν είναι δημοσιευμένες.

3.4 Επιλογή δείγματος

Σε αυτή την έρευνα θα μελετήσουμε δύο περιπτώσεις καθώς είναι και αυτές που ανταποκρίνονται καλύτερα στη θεματική και έχουν ήδη εντάξει τη βιωσιμότητα στη στρατηγική τους, το δείγμα αυτό απαντάει δηλαδή καλύτερα στις παραμέτρους της έρευνας και είναι σκόπιμο. Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα που πρέπει να τονισθεί και επηρεάζει την επιλογή δείγματος, είναι ότι παρόλο που μπορεί να υπάρχουν και άλλα μεγάλα ιδρύματα, αυτό δεν συνεπάγεται απευθείας ότι θα έχουν χαράξει στρατηγική ΒΑ. Η έννοια της ΒΑ είναι για τα ελληνικά δεδομένα μια σύγχρονη έννοια που τίθεται όλο και περισσότερο στις συζητήσεις, έπειτα και από τη σαφή στροφή της ΕΕ στη βιωσιμότητα. Παρόλα ταύτα, δεν έχουν όλοι οι οργανισμοί προτεραιοποιήσει τη βιωσιμότητα και δεν λειτουργούν με βάση αυτήν. Οι επιλεγμένοι φορείς έχουν χαράξει στρατηγικές και έχουν δημοσιεύσει τα πεπραγμένα τους, γεγονός που άλλοι φορείς δεν έχουν κάνει ή ενδέχεται να διαφημίζουν μεμονωμένες δράσεις που δεν μπορούν να αποτελέσουν στρατηγική.

Το ΠΙΟΠ αποτελεί τον οργανισμό που έχει σημαντική θέση στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη του Ομίλου Πειραιώς όπως θα δούμε και παρακάτω έχει ιδρύσει 9 θεματικά μουσεία ανά την επικράτεια και τα λειτουργεί αποκλειστικά με βιώσιμους όρους. Εκδίδει κάθε χρόνο απολογισμό όπου αναφέρει όλα τα πεπραγμένα σχετικά με τη βιώσιμη λειτουργία του, ενώ παράλληλα είναι μέρος της ευρύτερης στρατηγικής ΒΑ του Ομίλου Πειραιώς. Ο συνεντευξιζόμενος του ΠΙΟΠ, Χριστόδουλος Ρίγγας, είναι

υπεύθυνος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και αρμόδιος για τη βιώσιμη λειτουργία και ανάπτυξη του βάσει των προτεραιοτήτων που θέτει ο ΟΠ. Συμμετέχει ακόμη στη σύνταξη της στρατηγικής ΒΑ του Ομίλου εκπροσωπώντας το ΠΙΟΠ.

Η Στέγη έχει εντάξει δυναμικά τη βιωσιμότητα στη στρατηγική της, με δράσεις που ήδη υλοποιούνται και άλλες που προγραμματίζονται ώστε η βιωσιμότητα να διατρέχει κάθε πτυχή της λειτουργίας της και ιδιαίτερα τις παραγωγές της. Έχει οργανώσει ακόμη και μια πράσινη ομάδα (Green Team) από εκπροσώπους τμημάτων με σκοπό να αποφασίσουν μελλοντικούς άξονες ΒΑ. Ο συνεντευξιαζόμενος της Στέγης, Χρήστος Καρράς, είναι εκτελεστικός διευθυντής και συντονιστής της πράσινης πολιτικής της Στέγης και της πράσινης ομάδας.

Οι συνεντεύξεις έγιναν διαδικτυακά στην περίπτωση της Στέγης και τηλεφωνικά στην περίπτωση του ΠΙΟΠ τον Φεβρουάριο του 2022. Στην πρώτη περίπτωση ο Χρήστος Καρράς ήταν διαθέσιμος για μια βιντεοκλήση, ενώ στην δεύτερη ο Χριστόδουλος Ρίγγας ήταν πιο πρόθυμος να απαντήσει τηλεφωνικά, λόγω πίεσης χρόνου. Και οι δύο συνεντεύξεις έγιναν εξ' αποστάσεως καθώς οι συνεντευξιαζόμενοι εργάζονταν σε ένα ποσοστό με τηλεργασία και ήταν ευκολότερα προσεγγίσιμοι με αυτόν τον τρόπο. Πέρα από τις συνεντεύξεις αξιοποιήθηκαν και οι εκθέσεις βιωσιμότητας που προσφέρουν τεχνικές πληροφορίες σχετικά με τις δράσεις, ενώ οι συνεντεύξεις αφορούν περισσότερο μελλοντικά σχέδια.

Οι δύο συνεντευξιαζόμενοι επιλέχθηκαν καθώς είναι οι πλέον αρμόδιοι για ζητήματα βιωσιμότητας και αυτοί που συμμετέχουν ουσιαστικά στη χάραξη στρατηγικής. Δεδομένου ότι η βιωσιμότητα είναι ένα ειδικό θέμα, χρειάστηκαν απαντήσεις από τους εργαζόμενους που έρχονται σε συνεχή τριβή με αυτή την έννοια και την έχουν κατακτήσει απόλυτα. Επιπλέον, τα τμήματα που ασχολούνται με τη ΒΑ δεν είναι ακόμη αρκετά επανδρωμένα. Στην περίπτωση του ΠΙΟΠ το τμήμα στο οποίο ανήκει ο Ρίγγας ασχολείται με τα εκπαιδευτικά και ευρωπαϊκά προγράμματα και ο ίδιος έχει επωμιστεί και τη ΒΑ. Ενώ στο αντίστοιχο τμήμα της Στέγης, υπάρχουν εκπρόσωποι όλων των τμημάτων ενώ ο υπεύθυνος είναι παράλληλα και εκτελεστικός διευθυντής. Εκλείπει δηλαδή ένα πολυπληθές τμήμα που ασχολείται αποκλειστικά με ζητήματα βιωσιμότητας ώστε να μπορέσουμε να έχουμε περισσότερους/ες συνεντευξιαζόμενους/ες.

3.5 Περιορισμοί/Προβλήματα

Έκτος από το ζήτημα της έλλειψης ενός επανδρωμένου τμήματος που θα ασχολείται με τη ΒΑ, αλλά και της ισχνής παρουσίας της ΒΑ στην ατζέντα πολλών ιδρυμάτων, κάτι που περιορίζει αρχικά κατά πολύ το δείγμα μιας τέτοιας έρευνας, ένας ακόμη περιορισμός είναι και η γραφειοκρατία και η προσκόλληση σε πρωτόκολλα. Ειδικά στην περίπτωση του ΠΙΟΠ, δεν υπάρχει δυνατότητα να επικοινωνήσει ο/η ερευνητής/τρια απευθείας με τα αποκεντρωμένα μουσεία, αλλά θα πρέπει το αίτημά του να απαντηθεί από τα κεντρικά, δηλαδή από ένα πρόσωπο. Οπότε κάθε προσπάθεια για «πολυφωνία» καταλήγει ανεπιτυχής αφού το μήνυμα επανα-προωθείται στα κεντρικά. Μια ακόμη δυσκολία παρουσιάστηκε πάλι λόγω γραφειοκρατίας, το αίτημα για συνέντευξη χρειάστηκε να πρωτοκολληθεί, να προωθηθεί στον αρμόδιο και έπειτα από εβδομάδες αναμονής να γίνει η συνέντευξη. Η Στέγη ανταποκρίθηκε αμεσότερα κα με μεγαλύτερη ευελιξία στο αίτημα.

Επιπλέον, άλλα μεγάλα ιδρύματα των οποίων η δραστηριότητα ευαγγελίζει μια βιώσιμη στρατηγική δεν ήταν πρόθυμα να συμμετάσχουν στην έρευνα, είτε διότι το πρωτόκολλο τους απαγόρευε τη συμμετοχή σε εξωτερικές έρευνες, είτε λόγω φόρτου εργασίας. Τα ιδρύματα αυτά, παρόλο που φαίνεται να έχουν μια βιώσιμη προσέγγιση στη λειτουργία και ανάπτυξή τους, δεν εκδίδουν τα πεπραγμένα τους, αλλά διαφημίζουν μεμονωμένες συνεργασίες, γεγονός που γεννάει ερωτήματα για το κατά πόσο βιώσιμοι είναι τελικά ή αν πρόκειται για την περίπτωση του greenwashing, τη στιγμή μάλιστα που δεν επιθυμούν να απαντήσουν σε ολοκληρωμένο ερωτηματολόγιο. Οι βασικές λοιπόν δυσκολίες είναι η αδυναμία προσέγγισης και η έλλειψη περισσότερων αρμόδιων εργαζομένων οι οποίοι θα μπορούσαν να είχαν διανθίσει με τα αποτελέσματα της έρευνας. Καθώς όμως το ζήτημα αυτό επικρατεί όλο και περισσότερο στο δημόσιο λόγο είναι πιθανό να επανδρωθούν τα τμήματα με αντίστοιχο προσωπικό με μεγαλύτερη εξειδίκευση και έτσι τα ιδρύματα να είναι περισσότερο ενεργά αλλά και τα μικρότερα ιδρύματα να ξεκινήσουν συζητήσεις για την ένταξη της βιωσιμότητας στη στρατηγική τους.

3.6 Το ερωτηματολόγιο

Οι συνεντεύξεις καθοδηγήθηκαν από το ερωτηματολόγιο των τριών σημείων. Το ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα) σχεδιάστηκε με τρόπο ώστε να καλύπτει τους τρεις πυλώνες ΒΑ εξετάζοντας τους εξής δείκτες βιωσιμότητας: αέριοι ρύποι, ποιότητα νερού

και αέρα, βιοποικιλότητα, ποιότητα εργασιακών παροχών (εργασία) και δημιουργία εισοδήματος, η φτώχεια και η αντιμετώπισή της, οι επενδύσεις και η οικονομική ανάπτυξη, πρόσβαση και χρήση στην τεχνολογία. Το ερωτηματολόγιο είναι μια προσαρμογή αντίστοιχου ερωτηματολογίου που έχει χρησιμοποιηθεί από το πρόγραμμα The Gold Standard²⁹, το οποίο στοχεύει να προωθήσει την εφαρμογή των 17 ΣΒΑ.

Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται λοιπόν σε τρία μέρη όπου το πρώτο αφορά το περιβάλλον, το δεύτερο την κοινωνία και το τρίτο την οικονομία. Το πρώτο μέρος εξετάζει τους περιβαλλοντικούς δείκτες (αέρας, νερό, βιοποικιλότητα), το δεύτερο μέρος τους κοινωνικούς δείκτες (εργασία, φτώχεια, τοπική κοινωνία) και το τρίτο τους οικονομικούς (ανάπτυξη, επενδύσεις, τεχνολογία). Καλύπτει έτσι τους ΣΒΑ 1, 2, 4-13 και 15 που συνδέονται αμεσότερα με τη λειτουργία των οργανισμών. Το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στο ΠΙΟΠ ήταν ελαφρώς διαφορετικό από αυτό που δόθηκε στη Στέγη. Αυτό συνέβη διότι η έκθεση του ΠΙΟΠ μας έδωσε την ευκαιρία να κάνουμε πιο στοχευμένες ερωτήσεις καθώς ορισμένα ζητήματα είχαν ήδη καλυφθεί από την έκθεση βιωσιμότητας. Αντιθέτως, η έκθεση της Στέγης δεν ήταν τόσο λεπτομερής όποτε οι ερωτήσεις ήταν περισσότερο γενικές. Και στις δύο περιπτώσεις όμως εξετάστηκαν οι ίδιοι δείκτες. Οι συνεντευξιαζόμενοι ενημερώθηκαν γραπτά για το πλαίσιο διεξαγωγής της έρευνας και για τους σκοπούς της.

29 Περισσότερα για το πρόγραμμα εδώ: <https://www.goldstandard.org>

Κεφάλαιο τέταρτο Αποτελέσματα

Στο κεφάλαιο αυτό θα ανατρέξουμε στα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τις συνεντεύξεις των κ. Ρίγγα και κ. Καρρά που διεξήχθησαν τηλεφωνικά και διαδικτυακά στις 3/3/22 και 17/2/22 αντιστοίχως. Θα αναλύσουμε τις πρακτικές που ακολουθούνται μέχρι σήμερα αλλά και τον μελλοντικό σχεδιασμό όπως τον ανέφεραν οι δύο υπεύθυνοι στις συνεντεύξεις τους. Τελικώς, θα εντοπίσουμε τόσο τα δυνατά όσο και τα αδύναμα σημεία των στρατηγικών που ακολουθούνται αλλά και τις ελλείψεις που παρουσιάζουν.

4.1 ΠΙΟΠ: Το προφίλ του οργανισμού

Το ΠΙΟΠ ορίζεται ως ένα κοινωφελές ίδρυμα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με σκοπό να αναδείξει την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και ιδιαίτερα την βιοτεχνική και βιομηχανική ιστορία (Τράπεζα Πειραιώς, 2019:218). Για το σκοπό αυτό έχει ιδρύσει ένα δίκτυο εννέα θεματικών μουσείων σε Σουφλί, Ιωάννινα, Χίο, Μυτιλήνη, Δημητσάνα, Στυμφαλία, Βόλο, Σπάρτη και Τήνο, καθώς και το Ιστορικό Αρχείο στο οποίο βρίσκονται αρχειοθετημένα ιστορικά τεκμήρια τραπεζών που εξαγοράστηκαν από την ΤΠ³⁰ καθώς και προσωπικά αρχεία και άλλα τεκμήρια που αναδεικνύουν την οικονομία της χώρας της εποχής. Το αρχειακό αυτό υλικό είναι προσβάσιμο και διαδικτυακά, ενώ το Ιστορικό Αρχείο στεγάζεται σε ένα ανακαινισμένο πρώην-βιομηχανικό κτίριο στον Ταύρο. Ακόμη, η Βιβλιοθήκη που στεγάζεται στην Καλλιθέα, περιέχει τεκμήρια σχετικά με την οικονομία, την τραπεζική, τη βιομηχανία, τη μουσειολογία και άλλες θεματικές σχετικές με τον τραπεζικό κλάδο. Το Ίδρυμα εκδίδει παράλληλα μερικούς τίτλους σχετικούς με τη βιομηχανική δραστηριότητα, ενώ οργανώνει εκθέσεις και ομιλίες.

30 Πιο συγκεκριμένα «φυλάσσει 7 αρχεία τραπεζών, 5 αρχεία κρατικών οικονομικών οργανισμών, 55 αρχεία επιχειρήσεων, 6 ιδιωτικά αρχεία, 3 αρχεία συλλογικών σωμάτων» (Τράπεζα Πειραιώς, 2019:225).

Εικόνα 6 Στιγμιότυπο από το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας στη Λέσβο/ Πηγή: ΠΙΟΠ/ Ν. Δανηλίδης.

Η δραστηριότητά του χρηματοδοτείται από την ΤΠ. Η ίδρυση και λειτουργία των 9 θεματικών μουσείων στην περιφέρεια έχει βραβευτεί από το Europa Nostra το 2012³¹ και στοχεύει στην ανάδειξη και ενίσχυση της τοπικής παραδοσιακής οικονομικής δραστηριότητας. Τα μουσεία μετράνε στο σύνολό τους πάνω από 300.000 επισκέπτες (Τράπεζα Πειραιώς, 2019:224) με το Μουσείο Δημητσάνας να είναι το πιο προσοδοφόρο για το 2019³². Κάθε έτος, το ΠΙΟΠ εκδίδει την Περιβαλλοντική Δήλωση, ένα έγγραφο που αναφέρει λεπτομερειακά τα αποτελέσματα της εφαρμογής περιβαλλοντικής πολιτικής στο Ίδρυμα, τα παρακάτω στοιχεία προκύπτουν από την τελευταία δημοσιευμένη έκθεση για το έτος 2019³³.

31 <https://www.piop.gr/el/idrima/pistopoihsh-vraveuseis.aspx>

32 Βάσει του οικονομικού απολογισμού που έγινε για το 2019 και βρίσκεται εδώ: <https://www.piop.gr/el/idrima/~media/Files/PIOP/Oikonomika-stoixeia/2019/apologismos-2019.pdf>

33 Η έκθεση δημοσιεύεται την τρέχουσα χρονιά με σημείο αναφοράς τη χρονιά που πέρασε. Η τελευταία λοιπόν έκθεση δημοσιεύτηκε το 2020 και αφορούσε το έτος 2019. Η έκθεση για το έτος 2021 βρίσκεται εν αναμονή δημοσίευσης.

Εικόνα 7 Στιγμιότυπο από τη μόνιμη έκθεση στο Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί. Πηγή: ΠΙΟΠ/ Ν. Δανηλίδης.

Το ΠΙΟΠ εφαρμόζει περιβαλλοντική πολιτική βασισμένο στην έκθεση ΒΑ του Ομίλου Πειραιώς. Ακολουθεί το Σύστημα Περιβαλλοντικής και Ενεργειακής Διαχείρισης (ΣΠΔ) το οποίο διαμορφώνεται βάσει Ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας. Το ΣΠΔ εφαρμόζεται σε όλες τις μονάδες του ΠΙΟΠ, ενώ σε δύο μουσεία εφαρμόζεται επιπροσθέτως το Σύστημα Ενεργειακής Διαχείρισης³⁴. Το ΣΠΔ αποτελείται από το Εγχειρίδιο Περιβαλλοντικής και Ενεργειακής Διαχείρισης, από τις Διαδικασίες, δηλαδή την αναλυτική περιγραφή των ενεργειών που πρέπει να ακολουθούνται για κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα, τις Οδηγίες Εργασίας που περιγράφουν αναλυτικά πως εκτελούνται οι Διαδικασίες, τα Έντυπα που είναι οι αναφορές που συμπληρώνουν οι εργαζόμενοι όταν εκτελούν μια Διαδικασία, τα Λοιπά Έγγραφα που είναι συμπληρωματικά έγγραφα όπως νομοθεσίες, προδιαγραφές.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της λειτουργίας του ΠΙΟΠ χωρίζονται σε άμεσες και έμμεσες, στις άμεσες συγκαταλέγονται οι επιπτώσεις που σχετίζονται άμεσα με τη

³⁴Το ΣΕΔ εφαρμόζεται συγκεκριμένα στο Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιοργίας στη Λέσβο καθώς και στο Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας στο Βόλο καθώς αυτά τα δύο μουσεία είναι τα πιο ενεργοβόρα.

λειτουργία του Ιδρύματος, όπως για παράδειγμα η κατανάλωση ενέργειας, φυσικών πόρων, οι αέριοι ρύποι. Ενώ, έμμεσες θεωρούνται οι επιπτώσεις της παραγωγής αγαθών για τη λειτουργία του, για παράδειγμα, η προμήθεια ρεύματος συνδέεται άμεσα με την παραγωγή ρεύματος που στην Ελλάδα βασίζεται κατά κύριο λόγο στον λιγνίτη.

Οι σημαντικότερες επιπτώσεις τις οποίες στοχεύει να περιορίσει το ίδρυμα είναι:

- Κατανάλωση ενέργειας για τη ρευματοδότηση και ομαλή λειτουργία των μονάδων.
- Κατανάλωση καυσίμων, τόσο κίνησης όσο και θέρμανσης, για τη μετακίνηση των εργαζομένων και για τη θέρμανση των μονάδων (στις περιπτώσεις που η θέρμανση είναι με πετρέλαιο).
- Χαρτικά και αναλώσιμα για τις εκδόσεις, το πωλητήριο και την καθημερινή λειτουργία του Ιδρύματος.
- Κατανάλωση νερού και κατά συνέπεια υγρά απόβλητα.
- Φθοριούχα αέρια που παράγονται από τις κλιματιστικές μονάδες που χρησιμοποιούνται τόσο για θέρμανση (σε ορισμένα κτίρια) όσο και για ψύξη τους θερινούς μήνες.

Το Ίδρυμα έχει να αντιμετωπίσει ακόμη μια σειρά από πιθανούς κινδύνους που επηρεάζουν τη βιωσιμότητά του, όπως οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής που θα το αναγκάσουν να καταναλώσει περισσότερη ενέργεια για θέρμανση και ψύξη ώστε να ανταποκριθεί στα ακραία καιρικά φαινόμενα. Η κοινωνικό-οικονομική κρίση είναι ένας ακόμη πιθανός κίνδυνος, ειδικά με την πανδημία τα έσοδα του Ιδρύματος μειώθηκαν, λόγω της υποχρεωτικής παύσης των δραστηριοτήτων. Οι αλλαγές στην οργάνωση και διοίκηση της Τράπεζας Πειραιώς που είναι και ο βασικός χρηματοδότης του Ιδρύματος είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας κινδύνου, στην περίπτωση που η Τράπεζα αποφασίσει να μειώσει τον προϋπολογισμό, το Ίδρυμα δεν θα μπορέσει να υλοποιήσει τα περιβαλλοντικά προγράμματα και θα χρειαστεί να τα μεταθέσει ή να τα καθυστερήσει. Επίσης, η επιλογή της εθελούσιας εξόδου και η μείωση του προσωπικού των προηγούμενων ετών έχουν επιπτώσεις στη λειτουργία του Ιδρύματος.

Παράλληλα με τους κινδύνους, το ΠΙΟΠ έχει την ευκαιρία να εκμεταλλευτεί και μια σειρά από πιθανές ευκαιρίες όπως η αύξηση της επισκεψιμότητας στα Μουσεία που ως αποτέλεσμα έχει την διάδοση και γνωστοποίηση του έργου του σε μεγαλύτερο κοινό. Ακόμη, όντας ένα Ίδρυμα με παραρτήματα στην περιφέρεια έχει την ευκαιρία να μάθει

περισσότερα για τη σύνδεση επιχειρηματικότητας και βιοποικιλότητας και να δώσει μεγαλύτερη αξία στις μουσειακές μονάδες.

4.1.1 Άξονες δράσης μέχρι σήμερα.

4.1.1.1 Ηλεκτρική ενέργεια.

Όλα τα κτίρια ηλεκτροδοτούνται από το δίκτυο χαμηλής ή μεσαίας τάξης της ΔΕΗ. Προκειμένου να μειωθεί η κατανάλωση ρεύματος, το ΠΙΟΠ ακολούθησε ορισμένες αρχές όπως ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίου, αλλαγή φωτισμού και αντικατάσταση ενεργοβόρων λαμπτήρων, αλλαγή μονάδας ψύκτη και αντικατάσταση fan coil. Καταφέρνοντας να μειώσει τον δείκτη κατανάλωσης ενέργειας κατά 3.3%.

4.1.1.2 Πετρέλαιο.

Σε ορισμένα μουσεία χρησιμοποιείται το πετρέλαιο για τη θέρμανση ορισμένων χώρων, ενώ στους περισσότερους χώρους και μουσεία χρησιμοποιείται ο ηλεκτρισμός. Οι λέβητες πετρελαίου συντηρούνται κάθε χρόνο από ειδικούς σύμφωνα με τη νομοθεσία, ενώ υπάρχει και βοηθητικός εξοπλισμός που λειτουργεί σε περιπτώσεις ανάγκης και καταναλώνει πετρέλαιο. Η κατανάλωση πετρελαίου μειώθηκε κατά 3.8%, λόγω της καλύτερης διαχείρισης των επισκεπτών και την εφαρμογή μέτρων για την εξοικονόμηση.

4.1.1.3 Καύσιμα κίνησης.

Συχνά οι εργαζόμενοι χρειάζεται να μετακινηθούν για επαγγελματικούς σκοπούς, χρησιμοποιώντας είτε αυτοκίνητο (δικό τους ή εταιρικό), είτε πλοίο ή αεροπλάνο. Το 2019 μειώθηκαν οι μετακινήσεις κατά 15.1%.

4.1.1.4 Νερό.

Το νερό αξιοποιείται τόσο για λόγους υγιεινής (καθαριότητα κτιρίων, λειτουργία τουαλέτας μουσείων) όσο και για την τροφοδότηση του πυροσβεστικού συστήματος και για το πότισμα της φύτευσης σε ορισμένα μουσεία. Το νερό αντλείται από το τοπικό δίκτυο ύδρευσης καταγράφοντας μια μείωση της κατανάλωσης κατά 25%.

4.1.1.5 Αναλώσιμα είδη-Χαρτί.

Ένα από τα πιο συχνά απόβλητα που παράγει το ΠΙΟΠ είναι το χαρτί που χρησιμοποιείται τόσο για την καθημερινή λειτουργία του ιδρύματος, όσο και για επίσημες επικοινωνίες (ενημερωτικά φυλλάδια, επιστολόχαρτα) αλλά και για τις εκδόσεις. Οι ποσότητες χαρτιού που χρησιμοποιούνται για σκοπούς προβολής και

διάδοσης των δραστηριοτήτων του Ιδρύματος είναι αισθητά μεγαλύτερες απ' ότι οι ποσότητες χαρτιού για την καθημερινή επικοινωνία και χρήση. Το γεγονός αυτό οφείλεται στη φύση των δραστηριοτήτων του ιδρύματος που επιβάλλει τη χρήση χαρτιού. Το 2019 χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 12.994 τόνοι χαρτιού μειωμένοι κατά 14.8% συγκριτικά με το προηγούμενο έτος.

4.1.2 Μελλοντικοί άξονες δράσεις

4.1.2.1 Περιβάλλον.

Αναφορικά με τη στρατηγική που έχει το ΠΙΟΠ γύρω από ζητήματα που άπτονται του περιβάλλοντος, θα λέγαμε ότι βάζει σε προτεραιότητα την παροχή ηλεκτρικής ενέργειας και την κάλυψη των αναγκών της με όσο περισσότερη αυτονομία γίνεται. Μέχρι σήμερα οι ανάγκες του ΠΙΟΠ καλύπτονται από το κοινό δίκτυο ηλεκτροδότησης, όμως το Ίδρυμα στοχεύει να αυτονομήσει ενεργειακά τα μουσεία του τοποθετώντας φωτοβολταϊκά.

«Έχουμε εξετάσει πολλές εναλλακτικές όπως για παράδειγμα οι ανεμογεννήτριες ή η γεωθερμία. Όμως θεωρήσαμε ότι αυτές είναι αρκετά επεμβατικές μέθοδοι που θα θέλαμε να αποφύγουμε. Είναι αλήθεια ότι μέχρι σήμερα βασιζόμαστε στην παροχή από το κοινό δίκτυο ηλεκτροδότησης όμως προγραμματίζουμε την τοποθέτηση φωτοβολταϊκών στα μουσεία ώστε να αυτονομηθούν ενεργειακά. Τα φωτοβολταϊκά είναι η μόνη μορφή ΑΠΕ που δεν είναι επεμβατική αλλά παράλληλα εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό αυτονομία.»

Η πανδημία του COVID και φυσικά τα πολλαπλά lockdown και οι περιορισμοί επισκεψιμότητας οδήγησαν αυτομάτως σε μια μείωση των εκπομπών αερίων ρύπων μεγαλύτερη από αυτή που είχε στοχεύσει το ΠΙΟΠ.

«Από το 2018 ως το 2019 υπήρξε μια αύξηση των επισκεπτών και ως αποτέλεσμα υπήρξε αναλογικά μια αύξηση των ρύπων που όμως και πάλι ήταν μικρότερη από την αναμενόμενη. Το 2019 πράγματι θέσαμε στόχους μείωσης ρύπων κατά 2% ή 3% σε μερικές περιπτώσεις, όμως δεν είχαμε προβλέψει, ούτε εμείς, ούτε και κανείς άλλος βέβαια, το ξέσπασμα της πανδημίας COVID. Οι επισκέπτες είναι το οξυγόνο των μουσείων και όμως με τα δύο απανωτά λοκντάουν και το υποχρεωτικό κλείσιμο προφανώς μειώθηκαν σημαντικά οι επισκέπτες μας. Συνεπώς μειώθηκαν και οι αέριοι ρύποι πάνω από 2% καθώς δεν υπήρξε καμία δραστηριότητα.»

Στη μετά-COVID εποχή, πέρα από την αντικατάσταση φωτοβολταϊκών, το ΠΙΟΠ προγραμματίζει και μια σειρά από άλλες δράσεις σχετικές με την κτιριακή

απόδοση, την συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα, τη μείωση των μετακινήσεων.

«Σχεδιάζουμε να μειώσουμε τις εκπομπές αερίου με την ενεργειακή αναβάθμιση όλων των μουσείων μας, αλλάζουμε λαμπτήρες, μειώνουμε τις μετακινήσεις στα απολύτως απαραίτητα, χρησιμοποιούμε το διαδίκτυο για να επικοινωνήσουμε και τις βιντεοκλήσεις που και αυτές μπήκαν στη ζωή μας και την έχουν μεταβάλλει. Ακόμη εντάσσουμε τα μουσεία σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα όπως το ΕΠΑνΕΚ και άλλα ώστε να τα εκσυγχρονίσουμε τις δομές μας και να συνεργαστούμε ευρύτερα με άλλους φορείς δημιουργώντας νέες υπηρεσίες περισσότερο βιώσιμες.»

Δύο παράγοντες στους οποίους δεν δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα το ΠΙΟΠ είναι το νερό και η ποιότητα του αέρα. Όπως ανέφερε και ο κ. Ρίγγας, δεν είναι δύο παράγοντες τους οποίους επηρεάζει το Ίδρυμα δραστικά ώστε να χρειαστεί να επέμβουν στρατηγικά. Αναφορικά με την ποιότητα του αέρα, όπως ανέφερε, ακόμη και τα αστικά κέντρα στα οποία εδράζεται το ΠΙΟΠ δεν είναι ιδιαίτερα επιβαρυνμένα,

«Τα αστικά κέντρα όπου βρίσκονται τα μουσεία, όπως ο Βόλος, τα Ιωάννινα, η Σπάρτη, δεν είναι μεγάλα, είναι περιφερειακά, οπότε δεν έχουν σημαντικό πρόβλημα με τη μόλυνση του αέρα σε βαθμό που να επέμβουμε. Δεν είναι στους στόχους μας διότι δεν υπάρχουν ισχυροί δείκτες που να μας αναδεικνύουν ένα πρόβλημα. [...] Το νερό, όπως και η μόλυνση του αέρα δεν είναι βασικό ζήτημα για το οποίο πιστεύουμε ότι πρέπει να δράσουμε γιατί δεν υπάρχει μεγάλη χρήση, ή κατάχρηση. Έχουμε κάποια μέτρα για να μειώσουμε την κατανάλωση στους χώρους του μπάνιου, στους προαύλιους χώρους, στους κήπους αλλά όχι κάτι παραπάνω.»

Για υγρά απόβλητα που είναι ιδιαίτερα τοξικά όπως τα υγρά από τους λέβητες και από άλλες εγκαταστάσεις, υπάρχει ειδική μεταχείριση που είτε γίνεται από πιστοποιημένους επαγγελματίες, είτε με τη συνεργασία με τον τοπικό Δήμο. Συμπεριληπτικά, το ΠΙΟΠ δεν διαθέτει στρατηγική για αυτούς τους δύο παράγοντες διότι δεν τους αναγνωρίζει ως σημαντικούς σε σχέση με τη λειτουργία των μουσειακών δομών.

Τέλος, αναφορικά με τα φυτικά και τα ζωικά είδη και τη βιοποικιλότητα,

«Όσα μουσεία βρίσκονται σε περιοχές Natura ή έχουν ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία, εφαρμόζουν αυστηρά πρωτόκολλα και κανονισμούς για τη διαχείριση των αποβλήτων ώστε να μην καταλήγουν με τον οποιοδήποτε τρόπο στο περιβάλλον [...] Ζώα όχι δεν υπάρχουν που να έχουν ιδιαίτερη αξία, όμως έχουμε τον μεταξοσκώληκα στο Σουφλί και τη μαστίχα στη Χίο. Σε τέτοιες περιοχές τα μουσεία έχουν άμεση σύνδεση με τις καλλιέργειες αυτές και η λειτουργία των μουσείων βασίζεται εξ' ολοκλήρου στις

καλλιέργειες που εξασφαλίζουν εδώ και αιώνες την τοπική οικονομία. Από την πλευρά μας, η λειτουργία των μουσείων διαμορφώνει τη γνώση και τον σεβασμό προς αυτά τα είδη που χαρακτηρίζουν τις περιοχές. Στόχος μας να καλλιεργήσουμε και εμείς με τη σειρά μας το σεβασμό για αυτές τα είδη και να μεταδώσουμε γνώση για την ιστορία τους και την αξία τους για την τοπική κοινωνία αλλά και για όλη την επικράτεια. [...] Γνωρίζοντας καλύτερα την ιστορία των μέσων παραγωγής ενός τόπου, οι επισκέπτες ευαισθητοποιούνται και σέβονται το φυσικό τοπίο και δεν υποβιβάζουν την αξία του.»

Ένα ακόμη στρατηγικό σημείο προστασίας του περιβάλλοντος στο οποίο εδράζεται και δραστηριοποιείται το ΠΙΟΠ είναι τα ευρωπαϊκά προγράμματα, τα οποία δεν έχουν μόνο στόχο την ανάπτυξη νέων άυλων υπηρεσιών (όπως εφαρμογές κινητών για τους επισκέπτες) αλλά στην περίπτωση της Στυμφαλίας ένα πρόγραμμα στόχευσε και πέτυχε τον έλεγχο της στάθμης του νερού της λίμνης. Το ΠΙΟΠ πιστεύει ότι συνεχίζοντας να συμμετέχει σε τέτοια προγράμματα αποκτά όχι μόνο τεχνογνωσία, αλλά γίνεται και πιο βιώσιμο. Κλείνοντας, δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη τα ζωικά είδη, καθώς και πάλι δεν υπάρχει κάποιο που να θεωρείται ότι χρειάζεται ιδιαίτερης προστασίας από το μουσείο ή να επηρεάζεται κάπως η ύπαρξή του από κάποιο μουσείο. Ένα παράδειγμα μιας σπάνιας συμβίωσης των μουσείων με τα ζωτικά είδη, είναι η φωλιά των πελαργών που φιλοξενείται στο φουγάρο του μουσείου στη Μυτιλήνη. Πέρα από αυτό δεν υπάρχουν όμως δρομολογημένες δράσεις που να στοχεύουν στην προστασία των ζώων.

4.1.2.2 Κοινωνία.

Ξεκινώντας από το εσωτερικό εργασιακό περιβάλλον και τις ευκαιρίες καριέρας, το ΠΙΟΠ δεν προγραμματίζει να προσλάβει νέους/ες εργαζομένους/ες, μετράει 41 άτομα στο ανθρώπινο δυναμικό,

«Οι θέσεις είναι λίγο-πολύ παγιωμένες, οπότε θα έλεγα πως όχι δεν υπάρχει πρόβλεψη για νέες προσλήψεις ή νέες θέσεις εργασίας. [...] Για την πρόσληψη νέων εργαζομένων ακολουθούμε τις οδηγίες της Τράπεζας Πειραιώς. Στο ΠΙΟΠ οι γυναίκες εργαζόμενες υπερισχύουν των ανδρών σε αριθμούς αλλά όχι κατά πολύ. Εφαρμόζουμε πολιτική ισότητας και δίνουμε σε όλους/ες τη δυνατότητα να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας ανεξαρτήτως φύλου, θρησκείας, σεξουαλικού προσανατολισμού, εθνικότητας.»

Βάσει αντίστοιχης πολιτικής καθορίζεται και η μισθολογική κλίμακα η οποία είναι ανταγωνιστικότερη του μέσου όρου μισθών της κάθε περιοχής καθώς κάθε εργαζόμενος/η στα μουσεία μισθοδοτείται όπως οι τραπεζικοί υπάλληλοι ενώ οι φύλακες σύμφωνα με το Υπουργείο Πολιτισμού.

Δεδομένου λοιπόν ότι πρόκειται για αγροτικές ή περιφερειακές αστικές οικονομίες, οι μισθοί που παρέχονται από το ΠΙΟΠ είναι ανταγωνιστικοί στην αγορά που κινούνται. Οι εργαζόμενοι/ες κατοικούν μόνιμα στον τόπο που εδράζεται το μουσείο που ανήκουν και έχουν σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου. Εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα είναι οι εξωτερικοί συνεργάτες, οι τεχνικοί που επισκέπτονται τα μουσεία για να ολοκληρώσουν τις προγραμματισμένες συντηρήσεις του τεχνικού εξοπλισμού, αυτοί αμείβονται με δελτίο παροχής υπηρεσιών.

Αναφορικά με τη σχέση του ΠΙΟΠ με την τοπική κοινωνία και τις ευκαιρίες ανάπτυξης και καινοτομίας, το Ίδρυμα μέσω των προγραμμάτων και των συνεργασιών που έχει συνάψει με τοπικούς επαγγελματίες και συνεργάτες, τους δίνει την ευκαιρία να εκσυγχρονιστούν και να αλλάξουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες προσαρμόζοντας τις στην αντίστοιχη ζήτηση. Η περίοδος της πανδημίας ήταν μια δοκιμασία που έπρεπε οι συνεργάτες και άλλοι δρώντες της τοπικής κοινωνίας που σχετίζονται με τα μουσεία να ξεπεράσουν εγγυώντας την εύρυθμη λειτουργία του μουσείου. Τα μουσεία ακόμη προμηθεύονται προϊόντα από την τοπική κοινωνία στηρίζοντας την τοπική επιχειρηματικότητα.

Παράλληλα, ένας κλάδος στον οποίο συμβάλλει δυναμικά όλα αυτά τα χρόνια είναι του τουρισμού,

«Τα μουσεία όμως ανοίγουν και έναν νέο κλάδο οικονομικών δραστηριοτήτων που είναι ο τουρισμός. Τα μουσεία προσελκύουν επισκέπτες σε μέρη που δεν θα υπήρχαν διαφορετικά, συμβάλουν στο περιφερειακό εισόδημα και παράγουν πλούτο ενισχύοντας την τοπική οικονομία. Για παράδειγμα η Δημητσάνα πριν την λειτουργία του μουσείου, ήταν ένα χωριό που δεν προσέλκυε επισκέπτες, μετά τα εγκαίνια του μουσείου τη δεκαετία του 1990 είδαμε όχι μόνο μεγαλύτερη ροή επισκεπτών αλλά και ευρύτερη επιχειρηματική δραστηριότητα δημιουργώντας τελικά έναν χειμερινό τουριστικό προορισμό.»

Με αυτό τον τρόπο, το μουσείο αλλά και οι τρίτες επιχειρήσεις που αλληλοεπιδρούν με τα μουσεία, καταφέρνουν να κρατήσουν τους ντόπιους στην περιοχή και να προσφέρουν νέες θέσεις εργασίας μειώνοντας την ανεργία και κατά συνέπεια βοηθώντας στην αντιμετώπιση της φτώχειας. Πέρα όμως από αυτή την έμμεση επίδραση στην αντιμετώπιση της φτώχειας, το ΠΙΟΠ δεν έχει κάποια άλλη

στρατηγική για τη στήριξη φτωχότερων στρωμάτων. Τέλος, αναφορικά με την ανθεκτικότητα της τοπικής κοινωνίας σε φυσικές καταστροφές, και πάλι δεν υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στρατηγική για το μέλλον. Τα μουσεία εφαρμόζουν πρωτόκολλα ασφαλείας τα οποία αναβαθμίζονται και το ΠΙΟΠ ευελπιστεί ότι αυτή η τυπικότητα και η προσήλωση που δείχνει το ίδιο στην ασφάλεια θα παρακινήσει και άλλους φορείς να το μιμηθούν παίρνοντας τα μέτρα τους και σεβόμενοι το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιούνται.

4.1.2.3 Οικονομία.

Το ΠΙΟΠ προσελκύει νέες επενδύσεις στην περιοχή κυρίως στον κλάδο του τουρισμού

«Λειτουργώντας ως τουριστική υποδομή, το ΠΙΟΠ δίνει τη δυνατότητα να γίνουν επενδύσεις στον τουρισμό, την εστίαση, τη φιλοξενία επισκεπτών και αναπτύσσει αυτές τις περιοχές προς αυτή την κατεύθυνση, το παράδειγμα της Δημητσάνας είναι αντιπροσωπευτικό. [...] βρίσκεις μουσεία ευρωπαϊκών προδιαγραφών που δεν τα βρίσκεις άλλου στην περιφέρεια στην Ελλάδα τουλάχιστον. Εισάγει νέες ιδέες και καθιστά τις περιοχές αυτές αξιόλογες τόσο σε επίπεδο πολιτιστικό, διότι έχουν να αναδείξουν σημαντικές πτυχές της οικονομίας τους, όσο και σε επίπεδο οικονομικό, αφού αναπτύσσουν δραστηριότητες που επεκτείνονται πέρα από την αγροτική οικονομία.»

Το ΠΙΟΠ λειτουργεί ως μια «καλή μαρτυρία» του Ομίλου Πειραιώς

«Το ΠΙΟΠ είναι ένα μέρος της ΕΚΕ του Ομίλου Πειραιώς. Σε ότι αφορά τον πολιτισμό προσπαθούμε να δημιουργούμε ΒΑ παντού και όλη η δραστηριότητά μας να είναι βιώσιμη. Τηρούμε τους στόχους μας και προσπαθούμε να βελτιώνουμε τους δείκτες μας μειώνοντας όλο και περισσότερο το οικολογικό μας αποτύπωμα. Η λειτουργία του ΠΙΟΠ είναι ουσιαστικά η «καλή μαρτυρία» του Ομίλου Πειραιώς για ένα καλύτερο αύριο.»

Τέλος, η τεχνολογία που χρησιμοποιεί είναι σε μεγάλο βαθμό παραγόμενη από την τοπική κοινωνία, εκτός από τις περιπτώσεις που χρειάζεται να γίνουν μεγάλες προμήθειες υλικού όπου και εκεί γίνεται προκήρυξη ακολουθώντας την πολιτική του Ομίλου Πειραιώς. Βασική αρχή είναι η στήριξη της τοπικής οικονομίας και προμήθεια προϊόντων από τοπικούς παραγωγούς ή προμηθευτές. Η τεχνολογία και οι υπηρεσίες που αναπτύσσονται από τα τοπικά μουσεία εκσυγχρονίζουν τον τρόπο εργασίας των συνεργατών καθώς όλο και περισσότερα ψηφιακά εργαλεία είναι απαραίτητα για την λειτουργία του μουσείου, ειδικά έπειτα από την περίοδο της πανδημίας και της υποχρεωτικής παύσης εργασιών όποτε και τα μουσεία κλήθηκαν να διατηρήσουν το κοινό τους ακόμη και ηλεκτρονικά. Η

εκμάθηση της χρήσης νέων τεχνολογιών ήταν πιο δύσκολη για το προσωπικό του ΠΙΟΠ.

«Όχι τόσο την κοινωνία, αλλά πιο πολύ εμάς που έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε τα διαδικτυακά εργαλεία για να συνεχίσουμε τη λειτουργία μας με τρόπο που θα ήταν παράλληλα και αποτελεσματικός. Να αλλάξουμε το επιχειρησιακό πρότυπο. Νομίζω ότι από τη στιγμή που είναι έτοιμη μια επιχείρηση να κάνει μια αλλαγή, να παρουσιάσει μια νέα τεχνολογία και να την υιοθετήσει, τότε και το κοινό είναι έτοιμο να τη χρησιμοποιήσει προς όφελός του.»

4.2 Στέγη Ιδρύματος Ωνάση

Η Στέγη Ιδρύματος Ωνάση, γνωστή και ως Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, ανήκει στο Κοινωφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης και στεγάζεται στο κτίριο της Στέγης επί της οδού Συγγρού, ένα πολυώροφο κτίριο 18.000τμ ικανό να φιλοξενήσει κάθε πολιτιστική δραστηριότητα³⁵. Η Στέγη έχει μια σημαντική παρουσία στον χώρο του σύγχρονου πολιτισμού φιλοξενώντας θεατρικές παραστάσεις, εικαστικά δρώμενα και εκθέσεις, συναυλίες, ομιλίες και εκπαιδευτικά προγράμματα.

Για την περίοδο 2020-2021 η Στέγη έχει δημοσιεύσει την έκθεση *Onassis Stegi Green Handbook* περιγράφοντας τις δράσεις που ακολούθησε το ίδρυμα για να μειώσει το περιβαλλοντικό του αποτύπωμα. Οι δράσεις χωρίζονταν στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας, αναλώσιμα είδη-χαρτικά-πλαστικά, νερού και στις πολιτιστικές δράσεις σχετικά το περιβάλλον και τη βιωσιμότητα.

4.2.1 Άξονες δράσεις μέχρι σήμερα

4.2.1.1 Ηλεκτρική ενέργεια.

Για να περιορίσει την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, η Στέγη επιμελήθηκε μια σειρά από μέτρα φωτισμού, αντικαθιστώντας τους παλιούς λαμπτήρες με νέους LED που καταναλώνουν πολύ λιγότερο τόσο στην κεντρική σκηνή όσο και γενικότερα στο κτίριο. Ακόμη εγκαταστάθηκε σύστημα διαχείρισης του φωτισμού και ανιχνευτές κίνησης. Αντικαταστάθηκαν οι παλιοί εκτυπωτές με σύγχρονους που καταναλώνουν λιγότερη ενέργεια. Τέλος, έχουν τοποθετηθεί ηλιακοί συλλέκτες που εξασφαλίζουν ζεστό νερό στο εστιατόριο και στις κουζίνες των γραφείων.

35 Περισσότερα για το κτίριο: <https://www.onassis.org/el/onassis-stegi/onassis-stegi/building>

4.2.1.2 Αναλώσιμα είδη-χαρτικά-πλαστικά.

Για να μειώσει τη χρήση χαρτιού η Στέγη έχει αποφασίσει να εκτελεί τις συναλλαγές με προμηθευτές αποκλειστικά ηλεκτρονικά, να μειώσει την κατανάλωση χαρτιού για προωθητικούς σκοπούς και να επενδύσει περισσότερο στην ψηφιακή διαφήμιση και προώθηση. Στις περιπτώσεις που πρέπει να χρησιμοποιηθεί χαρτί, προτιμάται πρόχειρο χαρτί (ήδη εκτυπωμένο) ή εκτύπωση σε ανακυκλωμένο χαρτί.

Η Στέγη έχει καταργήσει την παροχή πλαστικών μιας χρήσης στο εστιατόριο, το Green Room, το μπαρ, και έχει αντικαταστήσει τα πλαστικά με ανακυκλώσιμα υλικά. Ακόμη έχει διανέμει στους εργαζόμενους ένα ανοξείδωτο μπουκάλι και ποτήρι ώστε να μειώσουν και οι ίδιοι στην καθημερινότητά τους την κατανάλωση πλαστικού. Συνεργαζόμενοι με την εταιρεία καθαρισμού του κτιρίου, η Στέγη μείωσε το πλαστικό που χρειάζονται οι εργαζόμενοι καθαριστές στην καθημερινή τους δουλειά. Τέλος, οι φιάλες νερού αντικαταστάθηκαν με watercoolers που αντλούν νερό από το κεντρικό σύστημα ύδρευσης. Έτσι δεν χρειάζεται πλέον να αγοράζονται συνεχώς νέες πλαστικές φιάλες.

Παράλληλα με την μείωση πλαστικών και χαρτιού, η Στέγη ανακυκλώνει χαρτί, πλαστικό αλουμίνιο, εκτυπωτικά μελάνια, τόνερ και λαμπτήρες, ενώ διαθέτει τις περισσευούμενες μερίδες φαγητού στη ΜΚΟ «Μπορούμε» η οποία με τη σειρά της τη διαμοιράζει σε άτομα που έχουν ανάγκη. Έχει δημιουργήσει ακόμη ένα εργαστήριο το οποίο μεταποιεί τα σκηνικά των παραστάσεων ώστε να μπορούν να επαναχρησιμοποιούνται.

4.2.1.3 Νερό.

Η Στέγη αξιοποιεί την βροχή για να συλλέξει νερό που έπειτα το χρησιμοποιεί για την φροντίδα του μικρού κήπου στον προαύλιο χώρο. Η φύτευση αποτελείται από θάμνους και βότανα που δεν χρειάζονται αρκετό πότισμα και είναι ανθεκτικά στις υψηλές θερμοκρασίες του καλοκαιριού.

4.2.2 Μελλοντικοί άξονες δράσης

4.2.2.1 Περιβάλλον.

Εικόνα 8 Στιγμιότυπο από το εργαστήριο ανακύκλωσης σκηνικών της Στέγης/ Πηγή: Στέγη/ Βασίλης Μπίμπας.

Στην περίπτωση της Στέγης θα λέγαμε ότι επικεντρώνεται εξίσου στην εξοικονόμηση ενέργειας μέσα από τις δραστηριότητές της και λιγότερο σε ζητήματα ποιότητας νερού, αέρα και βιοποικιλότητας. Η Στέγη έχει θέσει τρεις πυλώνες για τη μείωση του ενεργειακού αποτυπώματος της. Ο πρώτος πυλώνας αποτελείται από δράσεις που είναι ευκολότερο να υλοποιηθούν από τον ίδιο τον οργανισμό χωρίς την συνέργεια με άλλους φορείς.

«Σε πρώτη φάση, το πρώτο που μπορείς να κάνεις είναι να επιλέξεις πηγή ενέργειας που είναι λιγότερο βλαβερή, δηλαδή αυτό σημαίνει ότι να επιλέξεις πάροχο που να εγγυάται ότι η ενέργεια που θα σου παράσχει θα προκύπτει από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, που στην Ελλάδα είναι περιορισμένες επιλογές.»

Η Στέγη δεν έχει τη δυνατότητα να τοποθετήσει φωτοβολταϊκά διότι δεν έχει τέτοιες εκτάσεις που θα της το επέτρεπαν. Από την άλλη έχει εγκαταστήσει τεχνικά

συστήματα που ελέγχουν τον φωτισμό, τη θέρμανση, την ψύξη και την κατανάλωση νερού. Επίσης προσπαθεί να ευαισθητοποιήσει τους εργαζομένους να χρησιμοποιούν λελογισμένα το ρεύμα, να κλείνουν τα φώτα και τους υπολογιστές όταν δεν τα χρειάζονται. Τέλος, στοχεύει να μειώσει και τα απόβλητα ακόμη περισσότερο, τόσο κάνοντας περισσότερη ανακύκλωση αλλά και επανάχρηση υλικών στις παραγωγές. Ο πρώτος αυτός πυλώνας αφορά περισσότερο τη Στέγη και τις εσωτερικές της διαδικασίες, η επανάχρηση υλικών είναι κάτι στο οποίο έχει ήδη επενδύσει με το εργαστήριο στο οποίο μεταποιεί τα σκηνικά για μελλοντική χρήση

Στον δεύτερο πυλώνα για τη μείωση του ενεργειακού αποτυπώματος, η Στέγη επιδιώκει να περιορίσει τις μετακινήσεις και να κάνει τις περιοδείες όσο δυνατόν λιγότερο επιβαρυντικές για το περιβάλλον.

«[...] να βρει τρόπο να έχει κανείς μια ισορροπία, το θέμα των περιοδειών, ποιος είναι ο καλύτερος και λιγότερο βλαβερός τρόπος να περιοδεύει κανείς, τί είδους παραγωγές μπορεί να σχεδιάζει κανείς που να έχουν ήδη ενσωματωμένη την ιδέα ότι θα μειώσουμε τη μεταφορά ανθρώπων και ύλης. Αυτό είναι ένα κρίσιμο ερώτημα, διότι από τη μία η αποστολή ενός χώρου είναι να παρουσιάζει παραγωγές και τέχνη, από την άλλη μέσα σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο δεν θέλει κανείς να εξαλείψει την κινητικότητα των καλλιτεχνών γιατί είναι ένα βασικό στοιχείο στην γενικότερη ιδέα κατασκευής μιας γενικότερης ευρωπαϊκής πολιτιστικής ζώνης, από την άλλη όμως πρέπει να βρει τρόπον αυτό το πράγμα να το περιορίσει και να το κάνει όσο πιο αποτελεσματικό γίνεται.»

Η Στέγη στοχεύει να προγραμματίζει με τέτοιο τρόπο τις περιοδείες ώστε είτε να γίνονται περισσότερες παραστάσεις σε ένα μέρος, ή τοπικές ομάδες ανά την επικράτεια να υλοποιούν την ίδια ιδέα.

«[...] να βρούμε παραγωγές που η ιδέα να κυκλοφορεί αλλά να υπάρχουν τοπικές ομάδες που την υλοποιούν. Ένας καλύτερος σχεδιασμός για τα σκηνικά ώστε να είναι πιο εύκολα στην μετακίνησή τους, να χρησιμοποιηθούν τοπικά υλικά.»

Τέλος, προωθεί την μετακίνηση των καλλιτεχνών με επίγεια μέσα που είναι λιγότερο επιβαρυντικά για το περιβάλλον σε σύγκριση με τα εναέρια, κάτι που είναι βέβαια δύσκολο να επιτευχθεί διότι το σιδηροδρομικό δίκτυο και υπηρεσίες στην Ελλάδα δεν είναι αρκετά ανεπτυγμένες.

Ο τρίτος πυλώνας αφορά την μετακίνηση του κοινού (audience travel) σε αυτόν τον πυλώνα η Στέγη δεν έχει ιδιαίτερη συμμετοχή καθώς εξαρτάται σε

μεγάλο βαθμό από τις υποδομές της τοπικής περιοχής. Σε αυτόν τον πυλώνα η μόνη δράση θα ήταν μια συνεργασία με την τοπική εταιρεία MMM ώστε να ενθαρρυνθεί η χρήση των MMM σε αντίθεση με άλλα μέσα όπως το ΙΧ. Δεν φαίνεται όμως ότι αυτό είναι μια δράση στην οποία θα επενδύσει συστηματικά στο μέλλον.

Αναφορικά με την προστασία της βιοποικιλότητας η Στέγη προγραμματίζει να φυτεύσει περισσότερα ενδημικά είδη στους χώρους της καθώς και να δημιουργήσει έναν αστικό κήπο στην οροφή επέκτασης κτιρίου που ετοιμάζει.

«Έχουμε φυτέψει και θα φυτέψουμε στον περιβάλλοντα χώρο ακόμη περισσότερα ενδημικά είδη. Στις φυτεύσεις που κάνουμε είναι να επιλέγουμε φυτά που είναι τοπικά φυτά, αλλά βέβαια δεν έχουμε και πολύ μεγάλους χώρους φύτευσης. Έχουμε και λίγα εσωτερικά φυτά στα γραφεία.»

Από την άλλη δεν υπάρχουν ζωικά είδη που να χρειάζονται προστασία ή να βάλλονται από τη λειτουργία της Στέγης, ενώ δεν παράγει απόβλητα που να βλάπτουν την ποιότητα του νερού, παράγει αστικά απόβλητα για τα οποία δεν έχει λάβει περαιτέρω μέτρα πέρα από τα τεχνικά συστήματα που έχει εγκαταστήσει για την μείωση της κατανάλωσης του νερού.

4.2.2.2 Κοινωνία.

Η Στέγη προσλαμβάνει ανθρώπινο δυναμικό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους εφαρμόζοντας μια ανοιχτή και συμπεριληπτική πολιτική πρόσληψης.

«Δεν έχουμε ακριβώς gender equality policy αλλά στην ουσία είμαστε νομίζω 48% γυναίκες. Βέβαια σαν οργανισμός έχουμε το εξής, ένα μεγάλο μέρος του εργατικού μας δυναμικού είναι τεχνικοί θεάτρου, έχουμε και γυναίκες στο τμήμα τεχνικών θεάτρου, αλλά οι εργαζόμενοι σε αυτόν τον τομέα είναι κατά κύριο λόγο άνδρες. Στα γραφεία αντίθετα υπάρχει μια πλειοψηφία γυναικών και γυναίκες σε πολύ υψηλές θέσεις, διοικητικές. Για παράδειγμα, η διευθύντρια πολιτισμού είναι γυναίκα. Για την αναπηρία δεν έχουμε ποσόστωση μεν, αλλά έχουν υπάρξει και υπάρχουν ακόμη άτομα που δουλεύουν σε μερικές θέσεις. Είναι ένας τομέας στον οποίο πιστεύω ότι μπορούμε να κάνουμε και καλύτερα. Αυτό που κάνουμε είναι να τρέξουμε πάρα πολλά προγράμματα καλλιτεχνικά ή εκπαιδευτικά που εμπλέκουν ανθρώπους με αναπηρία οπότε από αυτή την σκοπιά είμαστε πιο δραστήριοι. Αλλά μιλώντας για το ανθρώπινο δυναμικό πιστεύω υπάρχει ένα περιθώριο βελτίωσης.»

Σε ζητήματα μισθολογικά, η Στέγη προσφέρει ανταγωνιστικούς μισθούς μεγαλύτερους από τον μέσο όρο της περιοχής, ενώ όλοι οι εργαζόμενοι έχουν

σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου πέρα από το 10% του εργατικού δυναμικού που είναι εποχιακοί εργαζόμενοι/ες και άρα απασχολούνται ανά περιόδους. Την περίοδο των lockdown οι εργαζόμενοι/ες δεν βγήκαν σε αναστολή, αλλά πληρώνονταν κανονικά δουλεύοντας τηλεργασία όπου αυτό μπορούσε να εφαρμοστεί.

Αναφορικά με την άμεση σχέση με την τοπική κοινωνία, η Στέγη επιδιώκει τόσο μέσω των εκπαιδευτικών της προγραμμάτων όσο και μέσω των χορηγιών/συνεργιών που συνάπτει με τον Δήμο, να αναβαθμίσει τις κοινωφελείς υποδομές

«[...] έχουμε κάποια συγκεκριμένα προγράμματα για παράδειγμα, η συνεργασία μας με τη Σχεδία, η ενίσχυσή μας σε σχολεία σε υποβαθμισμένες περιοχές. Στην βελτίωση των υποδομών στον Νέο Κόσμο, που δεν είναι μια πλούσια γειτονιά, ούτε όμως και η πιο υποβαθμισμένη. Έχουμε επέμβει και έχουμε φτιάξει εκ νέου και γήπεδα και παιδότοπους. Γενικώς, μια προσπάθεια αναβάθμισης των κοινωνικών υποδομών [...] Το Ίδρυμα δεν είναι ένας φορέας που θα δώσει χρήματα, δεν είναι φιλανθρωπικός φορέας. Αυτό που κάνουμε είναι να προσφέρουμε προγράμματα προκειμένου να μπορέσουν οι ίδιοι να βελτιώσουν τις συνθήκες της ζωής τους και όπως είπαμε επεμβαίνουμε και σε κοινωνικές υποδομές ώστε να βελτιωθεί το περιβάλλον ζωής των ανθρώπων.»

Η Στέγη πιστεύει ότι ενισχύει την καινοτομία συνδέοντας τον άνθρωπο με τον πολιτισμό και την τέχνη καλλιεργώντας το πνεύμα και δίνοντας κίνητρο για την ανάπτυξη νέων ιδεών.

Τέλος, συνεργάζεται με τον τοπικό Δήμο για να καταστήσει τη γύρω περιοχή πιο ανθεκτική σε καιρικά φαινόμενα.

«Θέλουμε να δούμε μελλοντικά σε συνεργασία με το δήμο πως θα μπορούσαμε να διαμορφώσουμε καλύτερα τους δρόμους εδώ και σε θέματα απορρόφησης των υδάτων και σε φύτευση περισσότερου πράσινου για να μειωθεί το φαινόμενο της θερμο-αλυσίδας, όμως αυτό δεν μπορούμε να το κάνουμε μόνοι μας. Υπάρχει μια συζήτηση με το Δήμο για να πετύχουμε αυτούς τους στόχους.»

4.2.2.3 Οικονομία.

Στον τομέα της οικονομίας η Στέγη υποστηρίζει ότι ενισχύει τις τοπικές επενδύσεις δημιουργώντας κίνηση στην περιοχή και προσκαλώντας ακόμη περισσότερο κόσμο που θα καταναλώσει και θα εξυπηρετηθεί από την τοπική

αγορά. Δημιουργεί δηλαδή μια υποστηρικτική αλυσίδα οικονομίας για να καλύψει τις ανάγκες του κοινού, τόσο εργασιακού, όσο και των επισκεπτών.

«Νομίζω ότι η καινοτομία της Στέγης έχει να κάνει κυρίως στο επίπεδο της πολιτιστικής δράσης και των προγραμμάτων που τρέχει. Νομίζω πως αναπτύσσουμε καινοτόμα προγράμματα και αυτή είναι η βασική μας καινοτομία στην περιοχή. Η αναβάθμιση της περιοχής γίνεται και με αναπλάσεις δημόσιων χώρων που είπαμε πριν.»

Ενώ στηρίζει τους ντόπιους καλλιτέχνες, κάτι που θεωρείται ένα είδος τεχνολογίας/πρώτης ύλης για τη Στέγη. Το πρόγραμμα βασίζεται στην υλοποίηση και στις ιδέες ντόπιων καλλιτεχνών, αυτή είναι και η ουσιαστική στήριξη που παρέχει σε επίπεδο τόσο οικονομίας όσο και ενός είδους τεχνολογίας. Τέλος, αναφορικά με τον ρόλο της βιωσιμότητας στην ανάπτυξη της ταυτότητας της Στέγης,

«[...] ολοένα και περισσότερο γίνεται ένα αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητας του οργανισμού, το προβάλλουμε πολύ και μέσα από το τεχνικό μας πρόγραμμα αλλά και μέσα από τις δράσεις που κάνουμε επί τούτου και θα έλεγα ναι είναι ένα ουσιαστικό μέρος της ταυτότητάς μας.»

Παρακάτω βλέπουμε έναν συγκριτικό πίνακα των δράσεων που έχουν αναλάβει και σκοπεύουν να αναλάβουν οι δύο οργανισμοί προς την κατεύθυνση της ΒΑ.

Πίνακας 1 Στρατηγική ΒΑ ΠΙΟΠ.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΠΙΟΠ			
ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ		ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Περιβάλλον (SDG: 4, 6, 7, 11, 13, 15)	1. Αλλαγές λαμπτήρων. 2. Αντικατάσταση ενεργοβόρων μέσων θέρμανσης. 3. Μείωση κατανάλωσης καυσίμων για μετακινήσεις. 4. Μείωση κατανάλωσης πετρελαίου θέρμανσης. 5. Μείωση κατανάλωσης νερού. 6. Διαχείριση υγρών αποβλήτων βάσει πρωτοκόλλων. 7. Μείωση κατανάλωσης χαρτιού, χρήση περισσότερου ανακυκλωμένου χαρτιού και ανακύκλωση.	Συμπληρωματικά με τα σημεία 1-7 είναι τα παρακάτω: 8. Ενεργειακή αυτονόμηση των μουσείων με εγκατάσταση φωτοβολταϊκών. 9. Συμμετοχή σε περισσότερα ευρωπαϊκά προγράμματα που εξασφαλίζουν όχι μόνο την κτιριακή αναβάθμιση αλλά και την αναβάθμιση των υπηρεσιών. 10. Αυστηρότερα πλαίσια λειτουργίας σε περιοχές Natura. 11. Συμμετοχή σε ευρωπαϊκά προγράμματα για την προστασία του περιβάλλοντος.	Δεν βρέθηκαν στρατηγικές για την προστασία ζώων, για την ποιότητα του νερού και για την ποιότητα του αέρα.
Κοινωνία (SDG: 1, 5, 8, 9, 10, 11, 12)	1. Παροχή εργασίας με ίσους όρους και χωρίς διακρίσεις. 2. Ανταγωνιστικοί μισθοί. 3. Συμβάσεις αορίστου χρόνου. 4. Πρόσληψη ατόμων που εδράζονται στην περιοχή (ντόπιων). 5. Δημιουργία οικονομίας και υποστήριξη των τοπικών παραγωγών με προμήθειες και συνεργασίες με ντόπιους. 6. Κάμψη της φυγής των ντόπιων στις πόλεις. 7. Τυπικότητα και προσήλωση σε πρωτόκολλα ασφαλείας.	Ενίσχυση των σημείων 5,7. Ακύρωση σημείων 1, 4 διότι δεν πρόκειται να γίνουν νέες προσλήψεις.	Δεν βρέθηκαν στρατηγικές που να στοχεύουν άμεσα στην καταπολέμηση της φτώχειας και στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας των τοπικών κοινωνιών σε φυσικές καταστροφές.
Οικονομία (SDG: 2, 8, 9)	1. Έμμεση εμπλοκή στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών και προσέλκυση νέων επενδυτών στον κλάδο του τουρισμού. 2. Τεχνολογία που εισάγεται από την τοπική κοινωνία. 3. Εκπαίδευση και	(συμπληρωματικά με τα σημεία 1-4) 5. Εισαγωγή και άλλων νέων τεχνολογιών και εκσυγχρονισμών των τοπικών συνεργατών και παρόχων για την παροχή ψηφιακών υπηρεσιών.	Δεν βρέθηκε στοχευμένη στρατηγική για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής πέρα από τα έμμεσες θετικές οικονομικές επιπτώσεις

	προσαρμογή στη χρήση νέων τεχνολογιών. 4. Σημαντικός ρόλος της βιωσιμότητας στην εικόνα του Ομίλου Πειραιώς.		(spillover effects).
--	--	--	----------------------

Πίνακας 2 Στρατηγική ΒΑ Στέγης.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΩΝΑΣΗ			
ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ		ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΑ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Περιβάλλον (SDG: 4, 6, 7, 11, 13, 15)	1. Βελτίωση τεχνικών συστημάτων αυτοματισμού για λιγότερη κατανάλωση ρεύματος και νερού. 2. Καλλιέργεια κουλτούρας εργαζομένων για την εξοικονόμηση πόρων. 3. Ανακύκλωση υλικών (χαρτικών και πλαστικών) και μείωση πλαστικού μίας χρήσης. 4. Ανακύκλωση και επαναχρησιμοποίηση σκηνικών. 5. Πότισμα φυτών προαύλιου χώρου με νερό που συλλέγεται από την βροχή. 6. Τοποθέτηση ηλιακών πάνελ για την εξυπηρέτηση των αναγκών του εστιατορίου και των γραφείων για ζεστό νερό.	Ενίσχυση των σημείων 2, 3, 4 και συμπληρωματικά με αυτά τα σημεία τα παρακάτω μέτρα: 7. Φύτευση περισσότερων ενδημικών ειδών στον προαύλιο χώρο. 8. Αναζήτηση ενός παρόχου ενέργειας που θα εξασφαλίζει ηλεκτρική ενέργεια από ΑΠΕ. 9. Ανασχεδιασμός των παραγωγών και κυρίως των περιοδίων ώστε να μειωθούν οι μετακινήσεις. 10. Καλύτερος σχεδιασμός των σκηνικών για να είναι πιο ελαφριά και εύκολα στη μετακίνηση. 11. Συνέργειες με τοπικούς φορείς για την μείωση των ρύπων από την μετακίνηση του κοινού. 12. Δημιουργία κηπευτικού δώματος σε κτίριο.	Δεν βρέθηκαν στρατηγικές για την προστασία ζώων και των φυτών, για την ποιότητα του νερού και για την ποιότητα του αέρα.
Κοινωνία (SDG: 1, 5, 8, 9, 10, 11, 12)	1. Παροχή εργασίας με ίσους όρους και χωρίς διακρίσεις. 2. Ανταγωνιστικοί μισθοί. 3. Πρόσληψη ατόμων ή σύναψη συνεργασιών με άτομα που εδράζονται στην περιοχή (ντόπιων). 4. Συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου. 5. Αναβάθμιση των κοινωφελών υποδομών της γειτονιάς του Νέου Κόσμου. 6. Εκπαιδευτικά ή καλλιτεχνικά προγράμματα που στοχεύουν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων ατόμων με λιγότερες ευκαιρίες.	Συμπληρωματικά με τα σημεία 1-6 τα παρακάτω μέτρα: 7. Βελτίωση της ποσόστωσης προσλήψεων ΑΜΕΑ. 8. Αναβάθμιση των δημόσιων υποδομών με σκοπό την πρόληψη των επιπτώσεων από ακραία καιρικά φαινόμενα. Σε συνεργασία με τον Δήμο.	
Οικονομία (SDG: 2, 8, 9)	1. Έμμεση εμπλοκή στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών και προσέλκυση νέων	Συμπληρωματικά με τα σημεία 1-4, το παρακάτω μέτρο: 5. Η βιωσιμότητα ως	Δεν βρέθηκε στοχευμένη στρατηγική για την

	επενδυτών στον κλάδο της εστίασης και του λιανεμπορίου. 2. Καινοτόμο πολιτιστικό πρόγραμμα. 3. «Τεχνολογία», στη συγκεκριμένη περίπτωση ιδέες και παραγωγές, παραγόμενη από την τοπική κοινωνία. 4. Ευκαιρίες εργασίας σε άτομα του καλλιτεχνικού χώρου.	βασικό κομμάτι της ταυτότητας του οργανισμού.	οικονομική ανάπτυξη της περιοχής πέρα από τα έμμεσες θετικές οικονομικές επιπτώσεις (spillover effects).
--	--	--	---

Συμπεράσματα

Παρατηρώντας τα μέτρα που έχουν λάβει οι δύο υπό εξέταση φορείς βλέπουμε ότι έχουν δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στον πρώτο πυλώνα σχετικά με το περιβάλλον και στις άμεσες επιδράσεις που ασκεί η λειτουργία των οργανισμών στο περιβάλλον. Σε αυτή την κατεύθυνση οι δύο οργανισμοί επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν νέες τεχνολογίες για τη μείωση κατανάλωσης ενέργειας, με τον πρώτο (ΠΙΟΠ) να προγραμματίζει μεγάλου εύρους εγκατάσταση φωτοβολταϊκών για την ηλεκτρική αυτονομία των μουσείων και τον δεύτερο (Στέγη) να αναζητά πάροχο ενέργειας που να εξασφαλίζει ηλεκτρισμό από ΑΠΕ. Η στροφή προς πράσινες μορφές ηλεκτρικής ενέργειας είναι προτεραιότητα για τους οργανισμούς οι οποίοι ακολουθούν τις διεθνείς εξελίξεις. Στον ίδιο πυλώνα οι οργανισμοί δείχνουν να επικεντρώνονται ακόμη στην ανακύκλωση και μείωση των αποβλήτων καθώς και στη μείωση κατανάλωσης φυσικών πόρων (νερού, καυσίμων θέρμανσης/κίνησης, ηλεκτρισμού) με τη βοήθεια σύγχρονων τεχνολογιών ή την αντικατάσταση παλαιών εξοπλισμών θέρμανσης και ψύξης. Η μείωση της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας και άλλων ενεργειακών πόρων είναι κεντρικός άξονας των στρατηγικών και των δύο οργανισμών.

Έπειτα οι οργανισμοί αποκλίνουν ελαφρώς στα μελλοντικά τους βήματα στον πυλώνα του περιβάλλοντος. Το ΠΙΟΠ στηρίζεται ιδιαίτερα από τα ευρωπαϊκά συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα μέσω των οποίων εκσυγχρονίζεται και χρηματοδοτεί νέες υπηρεσίες, έρευνες και ανάπτυξη προϊόντων. Ενώ η Στέγη επικεντρώνεται περισσότερο στη μείωση του αποτυπώματος των περιοδειών, των παραστάσεων και ευρύτερα της πολιτιστικής της δραστηριότητας, με προτάσεις για αλλαγές στη διανομή των έργων και στην κατασκευή των σκηνικών. Παρατηρούμε ότι το ΠΙΟΠ επιθυμεί να επέμβει κτιριακά και όχι τόσο σε επίπεδο διαδικασιών ή πρωτοκόλλων, τα περισσότερα των οποίων προέρχονται από τον Όμιλο Πειραιώς, σε αντίθεση με τη Στέγη που αδυνατεί να βελτιώσει σημαντικά την κτιριακή της απόδοση αλλά προγραμματίζει ολιστικές αλλαγές στον τρόπο που παράγει πολιτισμό και στις εσωτερικές διαδικασίες, δίνοντας έμφαση-μεταξύ άλλων- και στην ευαισθητοποίηση του προσωπικού.

Εκλείπει παντελώς η μέριμνα για την ποιότητα του αέρα, του νερού και την προστασία των ζώων. Αυτό συμβαίνει γιατί, στην περίπτωση της προστασίας των ζώων,

η Στέγη που εδράζεται σε ένα αστικό περιβάλλον δεν έχει κάποια τέτοια άμεση εμπλοκή, ενώ το ΠΙΟΠ επίσης δεν έχει ιδιαίτερη ανάμειξη παρόλο που εδράζεται μερικώς και στην περιφέρεια. Και τα δύο ιδρύματα θεωρούν ότι η ποιότητα του αέρα και του νερού δεν επηρεάζεται άμεσα ή σημαντικά από την παρουσία τους και άρα δεν χρειάζεται να δράσουν προς αυτή την κατεύθυνση.

Θα λέγαμε ότι οι δύο αυτοί πολιτιστικοί οργανισμοί θέτουν σε μεγάλο βαθμό κοινούς στόχους και βρίσκονται στην ίδια γραμμή, αποκλίνοντας ελαφρώς καθώς δεν έχουν την ίδια δραστηριότητα. Οι στρατηγικές δράσεις που εφήρμοσαν στο παρελθόν εμπλουτίζονται ώστε να έχουν καλύτερα αποτελέσματα και τα δύο ιδρύματα φαίνεται να κινούνται σε μια λογική μείωσης του αποτυπώματος ρύπων. Η έλλειψη στρατηγικών δράσεων για την ποιότητα του αέρα, νερού και την προστασία των ζώων όμως θα εφιστούσε την προσοχή. Η ΒΑ απαιτεί ολιστικές λύσεις και συνέργειες με άλλους φορείς. Το γεγονός ότι οι οργανισμοί αυτοί δεν επιβαρύνουν σημαντικά το περιβάλλον δεν σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να εντάσσουν στη στρατηγική τους δράσεις, ακόμη και ευαισθητοποίησης, για αυτά τα θέματα.

Η ψαλίδα των δύο οργανισμών διευρύνεται περαιτέρω όταν ελέγξουμε τα αποτελέσματα του δεύτερου πυλώνα της κοινωνίας. Ενώ σαν κοινές πρακτικές έχουν τους ανταγωνιστικούς μισθούς, μόνιμες θέσεις εργασίας, ανοιχτές πολιτικές πρόσληψης, γεγονός που αιτιολογείται από την οικονομική ευρωστία των οργανισμών και τη χρηματοδότηση που λαμβάνουν σε σταθερή βάση. Σε ένα δεύτερο στάδιο παρατηρούμε την απόκλισή τους γύρω από τις δράσεις αντιμετώπισης της φτώχειας και ενίσχυσης της ανθεκτικότητας των κοινωνιών σε φυσικές καταστροφές. Το ΠΙΟΠ θα λέγαμε ότι δεν δραστηριοποιείται τόσο έντονα στον πυλώνα αυτό, θεωρεί πως η παρουσία των μουσείων που παρέχουν ευκαιρίες καριέρας στους ντόπιους προσφέρει στην κοινωνία και μειώνει το ποσοστό της ανεργίας, και της φτώχειας, παρέχοντας μάλιστα ανταγωνιστικούς μισθούς. Όμως δεδομένου ότι συνολικά στο ΠΙΟΠ εργάζονται 41 άτομα, δεν μπορεί μόνο η παρουσία των μουσείων να θεωρηθεί καθοριστικός παράγοντας καταπολέμησης της φτώχειας και μείωσης της ανεργίας, όταν μάλιστα το Ίδρυμα δεν προβλέπει να κάνει νέες προσλήψεις. Επιπλέον το ΠΙΟΠ δεν έχει συνάψει οικονομικές συνεργασίες για την ανάπτυξη του τόπου και αρκείται σε μια λογική spillover effect όπου η παρουσία του αναβαθμίζει την περιοχή και προσελκύει νέους

επενδυτές, χωρίς όμως αυτό να συμβαίνει με την ενεργό συμμετοχή του. Η αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανεργίας χρειάζεται και πάλι ολιστικές λύσεις και συνέργειες με τοπικούς φορείς, το ΠΙΟΠ φαίνεται σε αυτόν τον πυλώνα να λειτουργεί περισσότερο ως μονάδα. Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση της οχύρωσης της τοπικής κοινωνίας σε φυσικές καταστροφές, το ΠΙΟΠ δεν έχει κάποια συγκεκριμένη στρατηγική και ευελπιστεί να λειτουργήσει ως το «φωτεινό παράδειγμα» για άλλους οργανισμούς.

Σε αντίθεση των παραπάνω, η Στέγη φαίνεται να συνδέεται πιο αποτελεσματικά με την κοινωνία και να βοηθάει έμμεσα προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της φτώχειας, συνεργαζόμενη με τον Δήμο και αναβαθμίζοντας κοινωφελείς υποδομές, οργανώνοντας εκπαιδευτικά προγράμματα για την ανάπτυξη δεξιοτήτων, παρέχοντας γεύματα σε ΜΚΟ και χώρο σε ανέργους για να αναπτύξουν το καλλιτεχνικό τους ταλέντο. Ακόμη, μελλοντικά βρίσκεται σε επαφή με τον Δήμο ώστε να γίνουν έργα για την πρόληψη φυσικών καταστροφών στην γειτονική περιοχή. Η σύνδεση της κοινωνίας με τον πολιτισμό είναι για τη Στέγη ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού. Ενώ αναγνωρίζει την έλλειψή της σε ζητήματα προσλήψεων προσωπικού ΑΜΕΑ, κάτι που επιδιώκει να αλλάξει, δεδομένου ότι συνεχίζει τις προσλήψεις καθ' όλη τη διάρκεια του έτους. Φαίνεται λοιπόν ότι στον πυλώνα της κοινωνίας η Στέγη έχει μια πιο ολοκληρωμένη στρατηγική που αντιμετωπίζει την ανεργία, τη φτώχεια και την ισότητα των δύο φύλων με σαφή κατεύθυνση προς το μέλλον.

Τρίτον, ο πυλώνας της οικονομίας μοιάζει καχεκτικός και για τους δύο οργανισμούς. Αρχικά και οι δύο οργανισμοί πιστεύουν ότι η παρουσία τους και μόνο αρκεί για την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας. Αυτό το παρατηρούμε περισσότερο στο ΠΙΟΠ το οποίο δεν έχει συνάψει συνέργειες με τους τοπικούς παράγοντες που να συνεισφέρουν στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Εάν και αναφέρει την τουριστική κίνηση που δημιουργεί, δεν φαίνεται να προσπαθεί προς την κατεύθυνση αυτή, συμμετέχοντας για παράδειγμα σε προγράμματα αγροτικού τουρισμού, ή συνομιλώντας με επιχειρηματίες για τη βιώσιμη οικονομία. Η ενημέρωση σχετικά με τη ΒΑ και η ανάπτυξη, ιδίως η τουριστική αναφέρονται ρητά στους υπό-στόχους 4.7, 8.9 και 12β και συμπεραίνουμε ότι οι στόχοι αυτοί δεν επιδιώκονται στρατηγικά.

Οι συνεργασίες που έχει με τοπικούς παραγωγούς για την προμήθεια προϊόντων είναι αξιόλογη όμως δεν εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο στρατηγικής. Στα ίδια σημεία αναφέρεται και η Στέγη μιλώντας για κατανάλωση που δημιουργείται στις γειτονικές επιχειρήσεις εστίασης από τους επισκέπτες της. Και σε αυτή την περίπτωση δεν υπάρχει μια στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης για την περιοχή ή συνέργειες προς αυτή την κατεύθυνση. Το καινοτόμο πολιτιστικό πρόγραμμα προσελκύει το κοινό και απασχολεί καλλιτέχνες και δημιουργικούς εργαζόμενους δημιουργώντας μια οικονομία χωρίς όμως να υπάρχει ισχυρή σύνδεση της οικονομίας αυτής με την τοπική κοινωνία. Οι Pihneiro και Hauge (2014) μίλησαν για την απαραίτητη σύνδεση οικονομία και πολιτισμού που όπως βλέπουμε δεν επιβεβαιώνεται απολύτως από τα ευρήματα. Επιβεβαιώνεται όμως η αξία της ανθρώπινης δημιουργίας όπως την περιέγραψαν οι Wu & Lin (2021) ως κομβικό παράγοντα για την πολιτιστική παραγωγή και τη ΒΑ. Όπως είδαμε η Στέγη δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην καλλιτεχνική παραγωγή ενισχύοντας τους καλλιτέχνες και εντάσσοντας τη βιωσιμότητα στο πρόγραμμά της.

Τέλος, αναφορικά με τις νέες τεχνολογίες και τη χρήση αυτών, φαίνεται ότι το ΠΙΟΠ ενδιαφέρεται και αναπτύσσει τις ψηφιακές του υπηρεσίες, ειδικά μετά από το πάγωμα των δραστηριοτήτων λόγω πανδημίας. Αυτό είναι ένα εύρημα που επιβεβαιώνει τα λεγόμενα των Pihneiro και Hauge (2014) οι οποίοι ανέφεραν ότι η πανδημία υπήρξε μια καλή αφορμή για εκσυγχρονισμό των τεχνολογιών πολλών οργανισμών. Από την άλλη η Στέγη αντιλαμβάνεται την τεχνολογία ως την πρώτη ύλη της πολιτιστικής της δραστηριότητας, υπό αυτή την έννοια συνδέεται άμεσα με το πρόγραμμα και τις ευκαιρίες απασχόλησης.

Συνολικά βλέπουμε ότι και οι δύο οργανισμοί αντιλαμβάνονται την αξία της ΒΑ και εργάζονται προς αυτή την κατεύθυνση θέτοντας στόχους και λαμβάνοντας μέτρα. Παρόλο που δεν ταυτίζονται απόλυτα στις προτεραιότητες τους, θα λέγαμε ότι δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στον πυλώνα του περιβάλλοντος με πιο ανεπτυγμένες δράσεις τόσο στο σήμερα όσο και για το αύριο. Η έννοια της ΒΑ πολλές φορές συνδέεται κυρίως με το περιβάλλον, αλλά όπως εξετάσαμε και παραπάνω δεν είναι μόνο αυτό. Στον δεύτερο πυλώνα της κοινωνίας, η Στέγη παρουσιάζει ένα πιο ολοκληρωμένο πλάνο σε αντίθεση με το ΠΙΟΠ ενώ στον τρίτο και οι δύο οργανισμοί είναι διστακτικοί. Ο τρίτος παράγοντας απαιτεί συνεργασίες για τις οποίες οι οργανισμοί δεν έχουν ξεκινήσει

διαδικασίες καθώς φαίνεται να είναι πολύ επικεντρωμένοι στη δική τους δραστηριότητα. Βέβαια, οι συνεργασίες για τη ΒΑ είναι ο 17^{ος} ΣΒΑ και θα έπρεπε να βρίσκεται στις στρατηγικές τους.

Επιβεβαιώνονται λοιπόν τα λεγόμενα προηγούμενων ερευνητών που ανέφεραν ότι η σύνδεση ΒΑ και πολιτισμού είναι αρκετά ισχνή (Duxbury & Jeanotte, 2010) και δεν είναι μια εύκολη υπόθεση αλλά χρειάζεται πρωτοβουλίες και στήριξη (Hernandez, 2019). Τέλος, λόγω της ισχνής αυτής σύνδεσης οι οργανισμοί δεν έχουν αρκετό εργατικό δυναμικό που ασχολείται αποκλειστικά με τη χάραξη στρατηγικής ΒΑ, αλλά εργαζόμενους που ασχολούνται παράλληλα με την ΒΑ, επιβεβαιώνοντας έτσι τα λεγόμενα των Imperiale, Fasiello και Adamo (2021) για έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού.

Υπάρχουν ακόμη πολλά περιθώρια ανάπτυξης και βελτίωσης των στρατηγικών, ειδικά στον δεύτερο και τρίτο πυλώνα. Οι οργανισμοί όμως φαίνεται να έχουν θέσει στο επίκεντρο των πολιτικών τους τη βιωσιμότητα και να δρουν προς αυτή την κατεύθυνση παρόλες τις ελλείψεις. Το εύρημα αυτό είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικό για την ανάπτυξη των οργανισμών στο μέλλον καθώς ενδέχεται να παροτρύνει και άλλους μικρότερους οργανισμούς προς μια πιο βιώσιμη λειτουργία και όραμα. Θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να ερευνηθεί η εξέλιξη των στρατηγικών αυτών στα επόμενα χρόνια καθώς και η πορεία των μικρότερων οργανισμών προς αυτή την κατεύθυνση που σήμερα μοιάζει ακόμη πιο ισχνή.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Λεάνδρος, Ν. (2012). Η προσέγγιση της ανθρώπινης ανάπτυξης. Στο *Οικονομική Κρίση και Σύγχρονη Ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος, 303-337.
- Μποτετζάγιας, Ι. (2008). Το περιβαλλοντικό κίνημα. Στο Μποτετζάγιας, Ι. & Καραμίχας, Γ. , *Περιβαλλοντική Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Κριτική, 127-173.
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε-Α. (2020). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας: συνεντεύξεις και συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 15(2), 24-37. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.20634>
- ΠΙΟΠ. (2019). *Περιβαλλοντική δήλωση Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς 2019*. Αθήνα: ΠΙΟΠ. Ανακτήθηκε από: <https://www.piop.gr/el/idrima/~media/Files/PIOP/Perivallontiki-Dilosi-PIOP-2019.pdf>
- Στέγη Ιδρύματος Ωνάση. (2021). *Onassis Stegi Green Handbook*. Αθήνα: Ίδρυμα Ωνάση. Ανακτήθηκε από: <https://www.onassis.org/el/onassis-stegi/onassis-stegi-goes-green>
- Τράπεζα Πειραιώς (2019). *Εκθεση ΒΑ & δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Τράπεζα Πειραιώς. Ανακτήθηκε από: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi2rZOotfj1AhW2QvEDHcHsB70QFnoECAkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.piraeusholdings.gr%2F~%2Fmedia%2FCom%2F2020%2FFiles%2FInvestor-Relations%2FFinancials%2FAnnual-Reports%2FSustainability-Business-Report-2019_GR.pdf&usq=AOvVaw03VR5vtgLzZGJ4_Tz_lGEx

Ξενόγλωσση

- CAE. (2017). Implementing culture within the sustainable development goals: The role of culture in Agenda 2030. <https://cultureactioneurope.org/files/2019/09/Implementing-Culture-in-Sustainable-Development-Goals-SDGs.pdf>
- Dessein, J., Soini, K., Fairclough, G., & Horlings, L. (eds) 2015. *Culture in, for and as sustainable development. Investigating Cultural Sustainability*. Finland: University of Jyväskylä.

- Du Pisani, J. (2006). Sustainable development – historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3(2), 83-96, DOI: 10.1080/15693430600688831
- Duxbury, N., & Jeannotte, S. (2010). *Culture, sustainability, and communities: exploring the myths*. Portugal: Centro Estudios Socias.
- Dyllick, T., & Muff, K. (2015). Clarifying the meaning of sustainable business: introducing a typology from business-as-usual to true business sustainability. *Organisation & Environment*, 1-14. DOI: 10.1177/1086026615575176
- Goldman, B. (1992). Equity And The 1992 Rio Earth Summit. *Fordham Environmental Law Report* , 4(1), 1-8.
- Hernandez, A.P.P. (2019). The impact of culture on sustainable development. *Harvard Deusto Business Research*, 8(3), 268-286.
- Imperiale, F., Fasiello, R., & Adamo, S. (2021). Sustainability determinants of cultural and creative industries in peripheral areas. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(438), 1-22. DOI: 10.3390/jrfm14090438
- Jianfei, Y., & Jurate, C. (2017). Cultural and creative industries (CCI) and sustainable development: China's cultural industry clusters. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 5(2), 231-242. DOI: 10.9770/jesi.2017.5.2(6)
- Keeble, B. (1987). The Brundtland commission: Environment and development to the year 2000. *Medicine and War*, 3(4), 207-210, DOI: 10.1080/07488008708408769
- Keeble, B. (1988). The Brundtland report: 'Our common future'. *Medicine and War*, 4(1), 17-25, DOI: 10.1080/07488008808408783
- La Viña, A. G., Hoff, G., & DeRose, A. M. (2003). The Outcomes of Johannesburg. *SAIS Review (1989-2003)*, 23(1), 53-70.
- Legard, R., Keegan, J., & Ward, K. (2003). In-depth Interviews. In: Richie, J. and Lewis, J., (Eds). *Qualitative Research Practice*. London: Sage, 139-168.
- Little, P. E. (1992). One event, one observer, two texts: Analyzing the Rio Earth Summit. Brasília, DF: Universidade de Brasília, Instituto de Ciências Humanas, Departamento de Antropologia.
- Lomazzi, M., Borisch, B., & Laaser, U. (2014). The Millennium Development Goals: experiences, achievements and what's next. *Global Health Action*, 7(1), 23695, DOI: 10.3402/gha.v7.23695

- Meadows, D., Meadows, D., Randers, J., & Behrens, W. (1972). *The Limits to Growth*. New York: Universe Books.
- Mensah, J. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1653531, DOI: 10.1080/23311886.2019.1653531
- Paul, B. D. (2008). A history of the concept of sustainable development: literature review. *The Annals of the University of Oradea, Economic Sciences Series*, 17(2), 576-580.
- Pihneiro, R., & Hauge, E. (2014). Global scripts and local translations. The case of cultural and creative industries (CCIs) in Norway. *City, Culture and Society*, 5, 87-95. DOI: 10.1016/j.ccs.2014.05.007
- Sachs, J. (2012). From Millennium Development Goals to Sustainable Development Goals. *The Lancet*, 379, 2206–11.
- Straggenborg, S. (2012). The environmental movement. In *Social Movements*. Canada: Oxford University Press, 137-161
- Tracy, S.J. (2013). Interview planning and design, sampling, recruiting and questioning. In *Qualitative Research Methods*. Oxford: Willey-Blackwell, 130-136.
- UN. (1973, June). Report of the United Nations Conference on the Human Environment. United Nations.
- UN. (2012). *The Future We Want*. United Nations.
- UN. (2015). *The Millennium Development Goals Report*. United Nations.
- UNESCO (2021). *Cultural and creative industries in the face of COVID-19: An economic impact outlook*.
- UNESCO (2021). *Museums Around the World in the Face of COVID-19*.
- Vlassis, A. (2021). Global online platform, COVID-19, and culture: The global pandemic, an accelerator towards which direction? *Media, Culture & Society*, 43(5), 957-969.
- Nanda, V. (2016). The Journey from the Millennium Development Goals to the Sustainable Development Goals. *Denver Journal of International Law & Policy*, 44(3), 138-142.
- Osofsky, H. M. (2003). Defining Sustainable Development after Earth Summit 2002. *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Review*, 26, 111-125.
- UCLG. (2018). *Culture in the sustainable development goals: a guide for local action*. Barcelona: UCLG.

- Vries, G. (2020). *Culture in the Sustainable Development Goals: The Role of the European Union*. Stuttgart: ifa (Institut für Auslandsbeziehungen).
<https://doi.org/10.17901/AKBP1.06.2020>
- Wimmer, R.D., & Dominick, J.R. (2014). *Ερευνα στα ΜΜΕ*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο
- Wu, Y.-C., & Lin, S.-W. (2021). Integrated approach for exploring critical elements that affect sustainable development of cultural and creative industries. *Journal of Business Economics and Management*, 22(3), 596-615.
- Zdanyte, K., & Neverauskas, B. (2014). Ensuring of sustainable development for contemporary organizations development. *Economics and Management*, 19(1), 120-129.
- WCED. (1987). *Our Common Future*. United Nations.
- Zheng, X., Wang, R., Hoekstra, A. Y., Guan, D., Hertwich, E. G., & Wang, C. (2021). Consideration of culture is vital if we are to achieve the sustainable development goals. *One Earth*, 4, 307-319.

Παράρτημα Α Ερωτηματολόγια

Ερωτηματολόγιο για το ΠΙΟΠ

Πυλώνας 1: Περιβάλλον

- Διαβάσαμε στην περιβαλλοντική δήλωση του 2019 ότι το Ίδρυμα θα μείωνε τις εκπομπές CO , SO₂ , CH₄ , N₂O , VOC , PM κατά 2%. Επιτεύχθηκε αυτός ο στόχος, και αν ναι πώς σχεδιάζει το Ίδρυμα να μειώσει περαιτέρω αυτές τις εκπομπές στα επόμενα χρόνια (SGD 13);
- Υπήρξε ή υπάρχει κάποιο πρόβλημα με τη μόλυνση του αέρα στην περιοχή όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται το Ίδρυμα, για το οποίο έχει δράσει ή σκοπεύει να δράσει για να το αντιμετωπίσει (SDG 11);
- Η δραστηριότητα του Ιδρύματος σέβεται την ποιότητα του νερού της τοπικής περιοχής παράγει για παράδειγμα υγρά απόβλητα που μπορεί να το βλάψουν (SDG 14 & SDG 6);
- Πώς διαχειρίζεται ή σκοπεύει να διαχειριστεί το ΠΙΟΠ το περισσευούμενο (γκρί) νερό πέρα από την υφιστάμενη πολιτική της διοχέτευσής του στο αποχετευτικό δίκτυο (SDG 6 & SDG 14);
- Υπάρχουν ανησυχίες από ειδικούς για την ποιότητα του νερού στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται το ΠΙΟΠ, για τις οποίες ο οργανισμός μπορεί ή έχει δώσει λύσεις (SDG 6);
- Υπάρχουν κάποια φυτικά ή ζωϊκά είδη προς εξαφάνιση στην περιοχή; Εάν ναι, υπάρχει πιθανότητα το Ίδρυμα να τα επηρεάζει (SDG 15);
- Πώς συνεισφέρει ο οργανισμός στην προστασία της τοπικής βιοποικιλότητας, των φυτών, των δασών, των ποταμών (SDG 15);
- Υπάρχουν ενδείξεις από ειδικούς ότι για την τοπική κοινότητα ορισμένα ζώα ή φυτά έχουν ιδιαίτερη πολιτιστική αξία; Αν ναι, ποια είναι η σχέση του ΠΙΟΠ με αυτά;
- Διαβάσαμε στην περιβαλλοντική δήλωση του 2019 ότι το Ίδρυμα καλύπτει σε μεγάλο βαθμό τις ενεργειακές ανάγκες του μέσω του δικτύου ηλεκτροδότησης της ΔΕΗ. Δεδομένης όμως της απολιγνητοποίησης και της μετάβασης σε ΑΠΕ, πώς το ίδρυμα αξιοποιεί ή σκοπεύει να αξιοποιήσει την ενέργεια και να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες; Διαβάσαμε για την αλλαγή λαμπτήρων και την αντικατάσταση fan coil καθώς και για την ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων, υπάρχει πρόβλεψη για το μέλλον (SDG 7);

Πυλώνας 2: Κοινωνία

- Όπως είδαμε στην έκθεση της Τράπεζας Πειραιώς (2019:222) οι 41 εργαζόμενοι/ες του Ιδρύματος διαμένουν μόνιμα στον τόπο εργασίας τους. Σκοπεύει το Ίδρυμα να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας για την τοπική κοινωνία, πέρα από τις ήδη υπάρχουσες (SDG 8);
- Στην ίδια έκθεση (2019:196) διαβάσαμε ότι ο ΟΠ απασχολεί στο σύνολό του 6.700 γυναίκες και 4.481 άνδρες. Πώς μεταφράζονται αυτά τα νούμερα για το ΠΙΟΠ; Το ΠΙΟΠ σκοπεύει να παρέχει ή παρέχει ήδη ίσες ευκαιρίες καριέρας σε άνδρες, γυναίκες και σε άτομα με αναπηρία; Αν ναι, πώς αποτυπώνεται αυτό σε αριθμούς (SDG 10 & SDG 5);
- Το Ίδρυμα παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μισθούς ανώτερους από τον μέσο όρο της περιοχής (SDG 8);
- Το Ίδρυμα παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μόνιμες θέσεις εργασίας, σε αντίθεση με την εργασία με σύμβαση ορισμένου χρόνου που κυριάρχησε από τα χρόνια της κρίσης και έπειτα (SDG 8);
- Πώς βοηθάει ή σκοπεύει να βοηθήσει τους ντόπιους να επενδύσουν σε κάτι νέο (SDG 8 & SDG 9);
- Ποιος είναι ο κύριο τρόπος παραγωγής πλούτου στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός και πώς σκοπεύει να βοηθήσει ο οργανισμός προς αυτή την κατεύθυνση;

- Διαβάσαμε στην έκθεση (2019:) πως το Ίδρυμα προμηθεύεται τοπικά προϊόντα για να αναδείξει την τοπική αγορά, δεδομένου ότι μιλάμε για 9 θεματικά μουσεία αφιερωμένα στην τοπική οικονομία, πώς αυτά βοηθούν την ίδια την οικονομία να ενισχυθεί (SDG 12);
- Πώς βελτιώνει ή σκοπεύει να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των φτωχών (SDG 1);
- Πώς ενισχύει ή σκοπεύει να ενισχύσει την ανθεκτικότητα της τοπική κοινωνίας σε φυσικές καταστροφές (SDG 11);
- Πώς καταπολεμάει ή σκοπεύει να καταπολεμήσει τη φτώχεια στην τοπική κοινωνία που εδράζεται και δραστηριοποιείται (SDG 1);

Πυλώνας 3: Οικονομία

- Πώς συμβάλει ή σκοπεύει να συμβάλει στην αύξηση επενδύσεων στην περιοχή (SDG 8);
- Θεωρείτε ότι το Ίδρυμα καινοτομεί και αναβαθμίζει την τοπική περιοχή και αν ναι, με ποιόν τρόπο (SDG 9);
- Πώς έχει ωφεληθεί το Ίδρυμα από τη ΒΑ; Έχει επηρεαστεί η εικόνα του ή έχει συμβάλει με κάποιον τρόπο στην εικόνα του Ομίλου Πειραιώς;
- Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί το Ίδρυμα εισάγεται από κάποιο άλλο μέρος ή παράγεται στον τόπο όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός;
- Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί το Ίδρυμα βοηθάει ή αναμένεται να βοηθήσει με κάποιον τρόπο την τοπική κοινωνία; Αν ναι πώς;
- Χρειάστηκε ή θα χρειαστεί μελλοντικά να εκπαιδεύσει το Ίδρυμα την τοπική κοινωνία σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας (SDG 2);

Ερωτηματολόγιο για τη Στέγη

Πυλώνας 1: Περιβάλλον

- Η δραστηριότητα του οργανισμού μειώνει ή προβλέπεται να μειώσει τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα που επηρεάζουν το παγκόσμιο κλίμα (SDG 13);
- Υπήρξε ή υπάρχει κάποιο πρόβλημα με τη μόλυνση του αέρα στην περιοχή όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός, για το οποίο ο οργανισμός έχει δράσει ή σκοπεύει να δράσει για να το αντιμετωπίσει (SDG 11);
- Η δραστηριότητα του οργανισμού σέβεται την ποιότητα του νερού της τοπικής περιοχής (SDG 6 & SDG 14);
- Πώς διαχειρίζεται ή σκοπεύει να διαχειριστεί ο οργανισμός το περισευούμενο (γκρι) νερό (SDG 6 & SDG 14);
- Υπάρχουν ανησυχίες από ειδικούς για την ποιότητα του νερού στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός, για τις οποίες ο οργανισμός μπορεί ή έχει δώσει λύσεις;
- Υπάρχουν κάποια φυτικά ή ζωικά είδη προς εξαφάνιση στην περιοχή; Εάν ναι, υπάρχει πιθανότητα ο οργανισμός να τα επηρεάζει (SDG 15);
- Πώς συνεισφέρει ο οργανισμός στην προστασία της τοπικής βιοποικιλότητας, των φυτών, των δασών, των ποταμών (SDG 15);
- Υπάρχουν ενδείξεις από ειδικούς ότι για την τοπική κοινότητα ορισμένα ζώα ή φυτά έχουν ιδιαίτερη πολιτιστική αξία; Αν ναι, ποια είναι η σχέση του οργανισμού με αυτά;
- Πώς ο οργανισμός αξιοποιεί ή σκοπεύει να αξιοποιήσει την ενέργεια και να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες (SDG 7);

Πυλώνας 2: Κοινωνία

- Ο οργανισμός σκοπεύει να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας για την τοπική κοινωνία (SGD 8);
- Ο οργανισμός σκοπεύει να παρέχει ή παρέχει ήδη ίσες ευκαιρίες καριέρας σε άνδρες, γυναίκες και σε άτομα με αναπηρία; Αν ναι, πως αποτυπώνεται αυτό σε αριθμούς (SDG 5 & SDG 10);
- Ο οργανισμός παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μισθούς ανώτερους από τον μέσο όρο της περιοχής (SDG 8);

- Ο οργανισμός παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μόνιμες θέσεις εργασίας, σε αντίθεση με την εργασία με σύμβαση ορισμένου χρόνου που κυριάρχησε από τα χρόνια της κρίσης και έπειτα (SDG 8);
 - Πώς ο οργανισμός βοηθάει ή σκοπεύει να βοηθήσει τους ντόπιους να επενδύσουν σε κάτι νέο (SDG 9);
 - Ποιος είναι ο κύριος τρόπος παραγωγής πλούτου στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός και πώς σκοπεύει να βοηθήσει ο οργανισμός προς αυτή την κατεύθυνση (SDG 12);
 - Πώς ο οργανισμός βελτιώνει ή σκοπεύει να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των φτωχών (SDG 1);
 - Πώς οργανισμός ενισχύει ή σκοπεύει να ενισχύσει την ανθεκτικότητα της τοπική κοινωνίας σε φυσικές καταστροφές (SDG 11);
 - Πώς ο οργανισμός καταπολεμάει ή σκοπεύει να καταπολεμήσει τη φτώχεια στην τοπική κοινωνία που εδράζεται και δραστηριοποιείται (SDG 1);
- Πυλώνας 3: Οικονομία**
- Πώς ο οργανισμός συμβάλει ή σκοπεύει να συμβάλει στην αύξηση επενδύσεων στην περιοχή (SDG 8);
 - Θεωρείτε ότι ο οργανισμός καινοτομεί και αναβαθμίζει την τοπική περιοχή και αν ναι, με ποιόν τρόπο (SDG 9);
 - Πώς έχει ωφεληθεί ο οργανισμός από τη ΒΑ; Έχει επηρεαστεί η εικόνα του (SDG 11);
 - Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί ο οργανισμός εισάγεται από κάποιο άλλο μέρος ή παράγεται στον τόπο όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός;
 - Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί ο οργανισμός βοηθάει ή αναμένεται να βοηθήσει με κάποιον τρόπο την τοπική κοινωνία; Αν ναι πώς;
 - Χρειάστηκε ή θα χρειαστεί μελλοντικά να εκπαιδεύσει ο οργανισμός την τοπική κοινωνία σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας (SDG 2);

Παράρτημα Β

Απαντήσεις συνεντεύξεων

Συνέντευξη 1: Χρήστος Καρράς-Εκτελεστικός διευθυντής και συντονιστής της πράσινης πολιτικής της Στέγης.

Πυλώνας 1: Περιβάλλον

1. Η δραστηριότητα του οργανισμού μειώνει ή προβλέπεται να μειώσει τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα που επηρεάζουν το παγκόσμιο κλίμα (SDG 13);
Για τη Στέγη, όπως και για όλο τον κόσμο του πολιτισμού είναι κάποια συγκεκριμένα πράγματα που μπορείς να κάνεις και κάποια που είναι πιο δύσκολα να κάνεις, τα πιο εύκολα έχουν να κάνουν με επεμβάσεις είτε λειτουργικές, είτε τεχνικές που σου επιτρέπουν να καταναλώνεις λιγότερη ενέργεια. Σε πρώτη φάση, το πρώτο που μπορείς να κάνεις είναι να επιλέξεις πηγή ενέργειας που είναι λιγότερο βλαβερή, δηλαδή αυτό σημαίνει ότι να επιλέξεις πάροδο που να εγγυάται ότι η ενέργεια που θα σου παράσχει θα προκύπτει από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, που στην Ελλάδα είναι περιορισμένες επιλογές. Πέραν τούτου, μπορείς να δουλέψεις πάνω σε τεχνικά συστήματα όπως είναι τα φώτα, η θέρμανση, η ψύξη, δηλαδή να φροντίσεις να βελτιστοποιήσεις τα τεχνικά συστήματα. Τα κτιριακά συστήματα όπως είναι μονώσεις, αυτοματισμοί φωτισμού, θέρμανσης-ψύξης. Να δουλέψεις πάνω στην συνείδηση των ανθρώπων για απλά πράγματα, όπως να σβήνουν τα φώτα, να μην αφήνουν πράγματα στην πρίζα, απλά αλλά απαραίτητα πράγματα να κάνει κανείς. Επειδή και το θέμα των αποβλήτων επηρεάζει την ατμόσφαιρα, μπορείς να προσπαθήσεις να μειώσεις τα απόβλητα που παράγεις, είτε αυτό σημαίνει ότι κάνεις μια πιο αποτελεσματική ανακύκλωση το οποίο σημαίνει να περιορίσεις στο ελάχιστον δυνατόν τη χρήση πλαστικών μιας χρήσης, και να γίνεται η καλύτερη

δυνατή επανάχρηση υλικών στις παραγωγές. Αυτά ας πούμε ότι είναι τα πιο χειροπιαστά, άμεσα που όμως από πίσω έχουν δουλειά, έχουν δουλειά στη διαμόρφωση των εσωτερικών διαδικασιών, στην εκπαίδευση των ανθρώπων και στην καλλιέργεια μια κουλτούρας που να στοχεύει στην μείωση του αποτυπώματος.

Μετά είναι τα πιο κριτικά, που είναι και τα πιο βαριά, έχει να κάνει με την παραγωγή. Δηλαδή να βρει τρόπο να έχει κανείς μια ισορροπία, το θέμα των περιοδίων, ποιος είναι ο καλύτερος και λιγότερο βλαβερός τρόπος να περιοδεύει κανείς, τί είδους παραγωγές μπορεί να σχεδιάζει κανείς που να έχουν ήδη ενσωματωμένη την ιδέα ότι θα μειώσουμε τη μεταφορά ανθρώπων και ύλης. Αυτό είναι ένα κρίσιμο ερώτημα, διότι από τη μία η αποστολή ενός χώρου είναι να παρουσιάζει παραγωγές και τέχνη, από την άλλη μέσα σε ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο δεν θέλει κανείς να εξαλείψει την κινητικότητα των καλλιτεχνών γιατί είναι ένα βασικό στοιχείο στην γενικότερη ιδέα κατασκευής μιας γενικότερης ευρωπαϊκής πολιτιστικής ζώνης, από την άλλη όμως πρέπει να βρει τρόπου αυτό το πράγμα να το περιορίσει και να το κάνει όσο πιο αποτελεσματικό γίνεται. Πρέπει να γίνεται μια ορθολογική διαδρομή στην περιοδεία, όπου είναι εφικτό να χρησιμοποιούνται επίγεια μέσα μετακίνησης όπως το τρένο, που στην Ελλάδα είναι αρκετά δύσκολο. Όταν έρθει μια ομάδα για περιοδεία να μην κάνει μια παράσταση και να φύγει αλλά να κάνει παραπάνω όσο είναι στο σταθμό αυτό. Τέλος, να βρούμε παραγωγές που η ιδέα να κυκλοφορεί αλλά να υπάρχουν τοπικές ομάδες που την υλοποιούν. Ένας καλύτερος σχεδιασμός για τα σκηνικά ώστε να είναι πιο εύκολα στην μετακίνησή τους, να χρησιμοποιηθούν τοπικά υλικά.

Το τρίτο και πιο δύσκολο κομμάτι είναι τα ταξίδια, που πέρα από τα επαγγελματικά ταξίδια και τις περιοδείες, υπάρχουν και τα ταξίδια του κοινού, δηλαδή οι μετακινήσεις που πρέπει να κάνει το κοινό για να παρακολουθήσει αυτές τις παραστάσεις. Αυτοί είναι οι ρύποι τύπου 3, δηλαδή αυτοί που προκύπτουν από τη χρήση των υπηρεσιών. Εδώ είναι λίγα πράγματα που μπορεί να κάνει κανείς γιατί εξαρτάται από τις τοπικές υποδομές. Μπορεί δηλαδή να δημιουργήσει θέσει στάθμευσης για ποδήλατα ή στο άμεσο μέλλον να υπάρχουν σταθμοί φόρτισης στο χώρο στάθμευσης. Ή μπορεί να υπάρχει συνεργασία με τις τοπικές εταιρείες μεταφορών, δηλαδή να δούμε πως μπορεί να ενθαρρύνει τη χρήση των ΜΜΜ, έναντι των ΙΧ. Όμως σε αυτό το επίπεδο χρειαζόμαστε συνέργειες και τοπικές υποδομές που δεν είναι πάντοτε εύκολες.

Αυτά είναι τα τρία βασικά επίπεδα στα οποία δουλεύουμε μέχρι σήμερα και θα δουλέψουμε και στο αύριο, δεν είναι κάτι που τελειώνει. Είμαστε σε φάση που θέτουμε πιο συγκεκριμένους και απαιτητικούς στόχους.

2. Υπήρξε ή υπάρχει κάποιο πρόβλημα με τη μόλυνση του αέρα στην περιοχή όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός, για το οποίο ο οργανισμός έχει δράσει ή σκοπεύει να δράσει για να το αντιμετωπίσει (SDG 11);

Όχι, δεν θυμάμαι κάτι ιδιαίτερο που να έχει προκύψει.

3. Η δραστηριότητα του οργανισμού σέβεται την ποιότητα του νερού της τοπικής περιοχής (SDG 6 & SDG 14);

Αντλούμε νερό από το τοπικό δίκτυο στην ΔΕΥΑΠ στο οποίο συνδεόμαστε όλοι, οπότε δεν θα έλεγα ότι επηρεάζει η Στέγη με κάποιον τρόπο την ποιότητα του νερού. Συλλέγουμε όμβρια ύδατα για το πότισμα και προσπαθούμε να μειώσουμε την κατανάλωσή μας. Στα μπάνια έχουμε βάλει σένσορες. Χρησιμοποιούμε κάποιες τέτοιες τεχνολογίες για την μείωση της κατανάλωσης του νερού.

4. Πώς διαχειρίζεται ή σκοπεύει να διαχειριστεί ο οργανισμός το περισσευούμενο (γκρι) νερό (SDG 6 & SDG 14);

Συλλέγουμε τα όμβρια ύδατα και με αυτά ποτίζουμε τα φυτά και τα λουλούδια του κήπου μας.

5. Υπάρχουν ανησυχίες από ειδικούς για την ποιότητα του νερού στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός, για τις οποίες ο οργανισμός μπορεί ή έχει δώσει λύσεις;

Όχι, είμαστε μέλλον του αστικού δικτύου των Αθηνών οπότε οποιοδήποτε πρόβλημα εμφανιστεί σε μια άλλη περιοχή είναι το ίδιο και για εμάς, εμείς έτσι κι αλλιώς παράγουμε κυρίως αστικά λύματα από το μπάνιο, τις κουζίνες, το εστιατόριο και την καθαριότητα, δεν επηρεάζει ιδιαίτερος η δραστηριότητά μας το νερό ή την ποιότητά του.

6. Υπάρχουν κάποια φυτικά ή ζωικά είδη προς εξαφάνιση στην περιοχή; Εάν ναι, υπάρχει πιθανότητα ο οργανισμός να τα επηρεάζει (SDG 15);

Όχι δεν υπάρχουν.

7. Πώς συνεισφέρει ο οργανισμός στην προστασία της τοπικής βιοποικιλότητας, των φυτών, των δασών, των ποταμών (SDG 15);

Έχουμε φυτέψει και θα φυτέψουμε στον περιβάλλοντα χώρο ακόμη περισσότερα ενδημικά είδη. Στις φυτεύσεις που κάνουμε είναι να επιλέγουμε φυτά που είναι τοπικά φυτά, αλλά βέβαια δεν έχουμε και πολύ μεγάλους χώρους φύτευσης. Έχουμε και λίγα εσωτερικά φυτά στα γραφεία. Βέβαια αυτή τη στιγμή έχουμε πολλά εσωτερικά δέντρα στη σκηνή μας, στην παράσταση Χαλεπά έχει δέντρα που μετρά το τέλος της παράστασης θα μεταφυτευτούν στο Πεδίο του Άρεως.

8. Υπάρχουν ενδείξεις από ειδικούς ότι για την τοπική κοινότητα ορισμένα ζώα ή φυτά έχουν ιδιαίτερη πολιτιστική αξία; Αν ναι, ποια είναι η σχέση του οργανισμού με αυτά;

Όχι δεν μπορώ να πω ότι είναι κάτι για το οποίο κάνουμε κάτι ιδιαίτερο. Αυτό που κάνουμε είναι ότι αυτή τη στιγμή φτιάχνουμε μια προέκταση ενός κτιρίου στο δώμα του οποίου θα δημιουργήσουμε έναν λαχανόκηπο, οπότε θα προσπαθήσουμε να ενθαρρύνουμε και να δώσουμε ένα παράδειγμα urban gardening, αστικής καλλιέργειας.

9. Πώς ο οργανισμός αξιοποιεί ή σκοπεύει να αξιοποιήσει την ενέργεια και να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες (SDG 7);

Δεν έχουμε εκτάσεις που μπορούμε να βάλουμε φωτοβολταϊκά και δεν έχουμε δυνατότητες παραγωγής ενέργειας, αυτό που κάνουμε και αξιολογούμε και όπως ξέρετε είναι και μια περίεργη φάση στην αγορά της ενέργειας, είναι να εντοπίσουμε τον πάροχο που θα μπορούσε να μας εγγυηθεί το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειάς μας να προέρχεται από ΑΠΕ. Έχουμε σε πολύ μικρό επίπεδο εγκαταστήσει ηλιακούς για να καλύπτονται οι ανάγκες των γραφείων για ζεστό νερό.

Πυλώνας 2: Κοινωνία

1. Ο οργανισμός σκοπεύει να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας για την τοπική κοινωνία (SDG 8);

Η Στέγη δημιουργεί θέσεις εργασίας, τακτικά, τώρα συγκεκριμένα για την τοπική κοινωνία, εάν εννοούμε τον Ν.Κόσμο, δεν έχουμε κάποια πολιτική που να δίνει προτεραιότητα πρόσληψης στον Ν.Κόσμο. Αλλά γενικότερα υπάρχουν πολιτικές πρόσληψης και θα έλεγα πολύ ανοιχτές.

2. Ο οργανισμός σκοπεύει να παρέχει ή παρέχει ήδη ίσες ευκαιρίες καριέρας σε άνδρες, γυναίκες και σε άτομα με αναπηρία; Αν ναι, πως αποτυπώνεται αυτό σε αριθμούς (SDG 5 & SDG 10);

Σίγουρα, ναι, δεν έχουμε ακριβώς gender equality policy αλλά στην ουσία είμαστε νομίζω 48% γυναίκες. Βέβαια σαν οργανισμός έχουμε το εξής, ένα μεγάλο μέρος του εργατικού μας δυναμικού είναι τεχνικοί θεάτρου, έχουμε και γυναίκες στο τμήμα τεχνικών θεάτρου, αλλά οι εργαζόμενοι σε αυτόν τον τομέα είναι κατά κύριο λόγο άνδρες. Στα γραφεία αντίθετα υπάρχει μια πλειοψηφία γυναικών και γυναίκες σε πολύ υψηλές θέσεις, διοικητικές. Για παράδειγμα, η διευθύντρια πολιτισμού είναι γυναίκα. Για την αναπηρία δεν έχουμε ποσόστωση μεν, αλλά έχουν υπάρξει και υπάρχουν ακόμη άτομα που δουλεύουν σε μερικές θέσεις. Είναι ένας τομέας στον οποίο πιστεύω ότι μπορούμε να

κάνουμε και καλύτερα. Αυτό που κάνουμε είναι να τρέξουμε πάρα πολλά προγράμματα καλλιτεχνικά ή εκπαιδευτικά που εμπλέκουν ανθρώπους με αναπηρία οπότε από αυτή την σκοπιά είμαστε πιο δραστήριοι. Αλλά μιλώντας για το ανθρώπινο δυναμικό πιστεύω υπάρχει ένα περιθώριο βελτίωσης.

3. Ο οργανισμός παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μισθούς ανώτερους από τον μέσο όρο της περιοχής (SDG 8);

Ναι το κάνει ήδη.

4. Ο οργανισμός παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μόνιμες θέσεις εργασίας, σε αντίθεση με την εργασία με σύμβαση ορισμένου χρόνου που κυριάρχησε από τα χρόνια της κρίσης και έπειτα (SDG 8);

Ναι, εμείς έχουμε ένα μικρό μέρος του οργανισμού που είναι με συμβάσεις ορισμένου χρόνου, είναι όχι πάνω από το 10% που είναι σε θέσεις εποχιακές. Κατά τ' άλλα καθ' όλη τη διάρκεια της πανδημίας, κανείς δεν μπήκε σε αναστολή ούτε κόψαμε θέσεις.

5. Πώς ο οργανισμός βοηθάει ή σκοπεύει να βοηθήσει τους ντόπιους να επενδύσουν σε κάτι νέο (SDG 9);

Όλη μας η δουλειά είναι να δίνουμε ευκαιρίες στους ανθρώπους να επενδύσουν μέσα σε μια συνδιαλλαγή με τη τέχνη, είναι ο βασικός μας ρόλος.

6. Ποίος είναι ο κύριος τρόπος παραγωγής πλούτου στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός και πώς σκοπεύει να βοηθήσει ο οργανισμός προς αυτή την κατεύθυνση (SDG 12);

Ο Νέος Κόσμος δεν έχει βιομηχανική παραγωγή, έχει όμως βιοτεχνίες, είναι μια residential περιοχή, έχει μικροκαταστήματα, εταιρείες, γραφεία. Εμείς πιστεύω, επειδή είμαστε ένας μαγνήτης για τον κόσμο που έρχεται στην περιοχή, τονώνουμε την περιοχή διότι ο κόσμος που έρχεται, καταναλώνει και από τα τοπικά καταστήματα. Η παρουσία μας, όντως παίζει ένα ρόλο οικονομικό πέρα από το ότι οι δικοί μας εργαζόμενοι ψωνίζουν στη γειτονιά.

7. Πώς ο οργανισμός βελτιώνει ή σκοπεύει να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των φτωχών (SDG 1);

Εδώ έχουμε κάποια συγκεκριμένα προγράμματα για παράδειγμα, η συνεργασία μας με τη Σχεδία, η ενίσχυσή μας σε σχολεία σε υποβαθμισμένες περιοχές. Στην βελτίωση των υποδομών στον Νέο Κόσμο, που δεν είναι μια πλούσια γειτονιά, ούτε όμως και η πιο υποβαθμισμένη. Έχουμε επέμβει και έχουμε φτιάξει εκ νέου και γήπεδα και παιδότοπους. Γενικώς, μια προσπάθεια αναβάθμισης των κοινωνικών υποδομών.

8. Πώς οργανισμός ενισχύει ή σκοπεύει να ενισχύσει την ανθεκτικότητα της τοπικής κοινωνίας σε φυσικές καταστροφές (SDG 11);

Εδώ δεν υπάρχουν πολλά που μπορούμε να κάνουμε, πέρα από την άμεση τοπική μας περιοχή όπου θέλουμε να δούμε μελλοντικά σε συνεργασία με το δήμο πως θα μπορούσαμε να διαμορφώσουμε καλύτερα τους δρόμους εδώ και σε θέματα απορρόφησης των υδάτων και σε φύτευση περισσότερου πράσινου για να μειωθεί το φαινόμενο της θερμοαλυσίδας, όμως αυτό δεν μπορούμε να το κάνουμε μόνοι μας. Υπάρχει μια συζήτηση με το Δήμο για να πετύχουμε αυτούς τους στόχους.

9. Πώς ο οργανισμός καταπολεμάει ή σκοπεύει να καταπολεμήσει τη φτώχεια στην τοπική κοινωνία που εδράζεται και δραστηριοποιείται (SDG 1);

Το Ίδρυμα δεν είναι ένας φορέας που θα δώσει χρήματα, δεν είναι φιλανθρωπικός φορέας. Αυτό που κάνουμε είναι να προσφέρουμε προγράμματα προκειμένου να μπορέσουν οι ίδιοι να βελτιώσουν τις συνθήκες της ζωής τους και όπως είπαμε επεμβαίνουμε και σε κοινωνικές υποδομές ώστε να βελτιωθεί το περιβάλλον ζωής των ανθρώπων.

Πυλώνας 3: Οικονομία

1. Πώς ο οργανισμός συμβάλει ή σκοπεύει να συμβάλει στην αύξηση επενδύσεων στην περιοχή (SGD 8);

Φέρνοντας περισσότερο κόσμο, λειτουργώντας ως μαγνήτης όπως είπαμε και πιο πριν, ο οργανισμός δημιουργεί κίνηση στην τοπική οικονομία, με τους επισκέπτες να καταναλώνουν και από τις τοπικές επιχειρήσεις. Επίσης παρέχουμε ειδικές τιμές στις τοπικές παραγωγές του Νέου Κόσμου.

2. Θεωρείτε ότι ο οργανισμός καινοτομεί και αναβαθμίζει την τοπική περιοχή και αν ναι, με ποιόν τρόπο (SDG 9);

Νομίζω ότι η καινοτομία της Στέγης έχει να κάνει κυρίως στο επίπεδο της πολιτιστικής δράσης και των προγραμμάτων που τρέχει. Νομίζω πως αναπτύσσουμε καινοτόμα προγράμματα και αυτή είναι η βασική μας καινοτομία στην περιοχή. Η αναβάθμιση της περιοχής γίνεται και με αναπλάσεις δημόσιων χώρων που είπαμε πριν.

3. Πώς έχει ωφεληθεί ο οργανισμός από τη ΒΑ; Έχει επηρεαστεί η εικόνα του (SDG 11);

Ναι, ολοένα και περισσότερο γίνεται ένα αναπόσπαστο μέρος της ταυτότητας του οργανισμού, το προβάλλουμε πολύ και μέσα από το τεχνικό μας πρόγραμμα αλλά και μέσα από τις δράσεις που κάνουμε επι τούτου και θα έλεγα ναι είναι ένα ουσιαστικό μέρος της ταυτότητάς μας.

4. Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί ο οργανισμός εισάγεται από κάποιο άλλο μέρος ή παράγεται στον τόπο όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός;

Η τεχνολογία που χρησιμοποιούμε, επειδή δεν είμαστε βιομηχανία και δεν έχουμε πρώτες ύλες, το μεγαλύτερο μέρος του προγράμματός μας διαμορφώνεται και υλοποιείται σε συνεργασία με τοπικούς καλλιτέχνες δηλαδή με ανθρώπους που ζουν στην Αθήνα και στην Ελλάδα και γενικότερα. Δηλαδή μπορεί να μην παίρνουμε ελληνική ξυλεία για να φτιάξουμε τραπέζια, αλλά σίγουρα το πρόγραμμά μας στηρίζεται πάνω στις προτάσεις και στη δουλειά καλλιτεχνών που ζουν στην Αθήνα. Με αυτήν την έννοια, την έμμεση και όχι τόσο βιομηχανική ναι είναι πιο τοπικό το προϊόν μας.

5. Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί ο οργανισμός βοηθάει ή αναμένεται να βοηθήσει με κάποιον τρόπο την τοπική κοινωνία; Αν ναι πώς;

Με την έννοια ότι δίνουμε την ευκαιρία σε πολύ κόσμο τοπικό και καλλιτεχνικό να εργαστεί μέσα από τα προγράμματά μας, τότε ναι θεωρώ ότι είναι πολύ ουσιαστική η συμμετοχή μας.

6. Χρειάστηκε ή θα χρειαστεί μελλοντικά να εκπαιδεύσει ο οργανισμός την τοπική κοινωνία σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας (SDG 2);

Όχι, θα έλεγα ότι επειδή δεν έχουμε κάποια τεχνολογία βιομηχανική ή μεταποιητική δεν εμπίπτει τόσο στο πεδίο μας.

Συνέντευξη 2: Χριστόφορος Ρίγγας-Προϊστάμενος υπηρεσίας ερευνητικών και εκπαιδευτικών προγραμμάτων ΠΙΟΠ.

Πυλώνας 1: Περιβάλλον

1. Διαβάσαμε στην περιβαλλοντική δήλωση του 2019 ότι το Ίδρυμα θα μείωνε τις εκπομπές CO₂, SO₂, CH₄, N₂O, VOC, PM κατά 2%. Επιτεύχθηκε αυτός ο στόχος, και αν ναι πως σχεδιάζει το Ίδρυμα να μειώσει περαιτέρω αυτές τις εκπομπές στα επόμενα χρόνια (SGD 13);

Ναι λοιπόν, ας ξεκινήσουμε από το 2018 διότι κάθε δήλωση αναφέρεται στα δεδομένα του προηγούμενου έτους. Από το 2018 ως το 2019 υπήρξε μια αύξηση των επισκεπτών και ως αποτέλεσμα υπήρξε αναλογικά μια αύξηση των ρύπων που όμως και πάλι ήταν μικρότερη από την αναμενόμενη. Το 2019 πράγματι θέσαμε στόχους μείωσης ρύπων κατά 2% ή 3% σε μερικές περιπτώσεις, όμως δεν είχαμε προβλέψει, ούτε εμείς, ούτε και κανείς άλλος βέβαια, το ξέσπασμα της πανδημίας COVID. Οι επισκέπτες είναι το οξυγόνο των μουσείων και όμως με τα δύο απανωτά λοκντάουν και το υποχρεωτικό κλείσιμο προφανώς μειώθηκαν σημαντικά οι επισκέπτες μας. Συνεπώς μειώθηκαν και οι αέριοι ρύποι πάνω από 2% καθώς δεν υπήρξε καμία δραστηριότητα. Σχεδιάζουμε να μειώσουμε τις εκπομπές αερίου με την ενεργειακή αναβάθμιση όλων των μουσείων μας, αλλάζουμε λαμπτήρες, μειώνουμε τις μετακινήσεις στα απολύτως απαραίτητα, χρησιμοποιούμε το διαδίκτυο για να επικοινωνήσουμε και τις βιντεοκλήσεις που και αυτές μπήκαν στη ζωή μας και την έχουν μεταβάλλει. Ακόμη εντάσσουμε τα μουσεία σε Ευρωπαϊκά Προγράμματα όπως το ΕΠΑνΕΚ και άλλα ώστε να τα εκσυγχρονίσουμε τις δομές μας και να συνεργαστούμε ευρύτερα με άλλους φορείς δημιουργώντας νέες υπηρεσίες περισσότερο βιώσιμες.

2. Υπήρξε ή υπάρχει κάποιο πρόβλημα με τη μόλυνση του αέρα στην περιοχή όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται το Ίδρυμα, για το οποίο έχει δράσει ή σκοπεύει να δράσει για να το αντιμετωπίσει (SDG 11);

Όχι, ακόμη και τα αστικά κέντρα όπου βρίσκονται τα μουσεία, όπως ο Βόλος, τα Ιωάννινα, η Σπάρτη, δεν είναι μεγάλα, είναι περιφερειακά, οπότε δεν έχουν σημαντικό πρόβλημα με τη μόλυνση του αέρα σε βαθμό που να επέμβουμε. Δεν είναι στους στόχους μας διότι δεν υπάρχουν ισχυροί δείκτες που να μας αναδεικνύουν ένα πρόβλημα.

3. Η δραστηριότητα του Ιδρύματος σέβεται την ποιότητα του νερού της τοπικής περιοχής παράγει για παράδειγμα υγρά απόβλητα που μπορεί να το βλάψουν (SDG 14 & SDG 6);

Ναι φυσικά! Ακολουθούμε ειδικές διαδικασίες σε ότι αφορά κάποια απόβλητα όπως έλαια ή καύσιμα, που δεν είναι τα κοινά αστικά απόβλητα που όλοι παράγουμε. Έχουμε ειδικούς τεχνικούς που ελέγχουν τους λέβητες, τις μονάδες κλιματισμού και ότι υγρό απόβλητο παράγεται από αυτές το αποθέτουμε με συγκεκριμένη μέθοδο και ορισμένες φορές σε συνεργασία με το Δήμο. Οι τεχνικοί είναι πιστοποιημένοι επαγγελματίες που ακολουθούν και αυτοί πρωτόκολλα στη συντήρηση, χρησιμοποιούν συγκεκριμένα εξαρτήματα.

4. Πώς διαχειρίζεται ή σκοπεύει να διαχειριστεί το ΠΙΟΠ το περισσευούμενο (γκρι) νερό πέρα από την υφιστάμενη πολιτική της διοχέτευσής του στο αποχετευτικό δίκτυο (SDG 6 & SDG 14);

Δεν έχουμε κάποια πολιτική. Το νερό, όπως και η μόλυνση του αέρα δεν είναι βασικό ζήτημα για το οποίο πιστεύουμε ότι πρέπει να δράσουμε γιατί δεν υπάρχει μεγάλη χρήση, ή κατάχρηση. Έχουμε κάποια μέτρα για να μειώσουμε την κατανάλωση στους χώρους του μπάνιου, στους προαύλιους χώρους, στους κήπους αλλά όχι κάτι παραπάνω.

5. Υπάρχουν ανησυχίες από ειδικούς για την ποιότητα του νερού στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται το ΠΙΟΠ, για τις οποίες ο οργανισμός μπορεί ή έχει δώσει λύσεις (SDG 6);

Όχι, όχι δεν υπάρχει κάποιο τέτοιο πρόβλημα και αν υπάρξει κάποιο θέμα επιλύεται με την παρέμβαση του Δήμου και της Περιφέρειας σε πρώτο βαθμό. Αλλά δεν έχει υπάρξει κάτι.

6. Υπάρχουν κάποια φυτικά ή ζωικά είδη προς εξαφάνιση στην περιοχή; Εάν ναι, υπάρχει πιθανότητα το Ίδρυμα να τα επηρεάζει (SDG 15);

Όχι. Αλλά ίσα-ίσα αντιθέτως προστατεύουμε τα είδη που είναι ενδημικά στα μουσεία μας όπου αυτό συμβαίνει. Για παράδειγμα, στο μουσείο μας στη Μυτιλήνη φιλοξενούμε μια φωλιά πελαργών στην κορυφή του φουγάρου. Η φωλιά δίνει μια διαφορετική αίσθηση στο μουσείο. Σε γενικές γραμμές δεν υπάρχουν τέτοια φαινόμενα τα οποία να χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής.

7. Πώς συνεισφέρει ο οργανισμός στην προστασία της τοπικής βιοποικιλότητας, των φυτών, των δασών, των ποταμών (SDG 15);

Θα έλεγα με τρεις τρόπους, αρχικά όσα μουσεία βρίσκονται σε περιοχές Natura ή έχουν ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία, εφαρμόζουν αυστηρά πρωτόκολλα και κανονισμούς για τη διαχείριση των αποβλήτων ώστε να μην καταλήγουν με τον οποιοδήποτε τρόπο στο περιβάλλον. Έπειτα, συνδέουμε τον πολιτισμό με το περιβάλλον και αυτό είναι ο κορμός της ύπαρξης των μουσείων μας, μέσω του πολιτισμού ενθαρρύνουμε το κοινό να κατανοήσει και να προστατεύσει την τοπική βλάστηση, και την βιοποικιλότητα. Στις περισσότερες περιοχές τα μουσεία αφορούν την τοπική οικονομία η οποία συνδέεται άμεσα με τη βιοποικιλότητα όπως στη Χίο ή στη Σπάρτη. Γνωρίζοντας καλύτερα την ιστορία των μέσων παραγωγής ενός τόπου, οι επισκέπτες ευαισθητοποιούνται και σέβονται το φυσικό τοπίο και δεν υποβιβάζουν την αξία του. Ένα ακόμη σημείο είναι και η ένταξη των μουσείων στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα, για παράδειγμα στη Στυμφαλία έληξε ένα Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα που σκοπό είχε να ελέγξει τη στάθμη του νερού και πράγματι το κατάφερε! Δηλαδή υπάρχουν και έμπρακτα αποτελέσματα από την εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων με σκοπό την προστασία του τοπικού περιβάλλοντος.

8. Υπάρχουν ενδείξεις από ειδικούς ότι για την τοπική κοινότητα ορισμένα ζώα ή φυτά έχουν ιδιαίτερη πολιτιστική αξία; Αν ναι, ποια είναι η σχέση του ΠΙΟΠ με αυτά;

Ζώα όχι δεν υπάρχουν που να έχουν ιδιαίτερη αξία, όμως έχουμε τον μεταξοσκώληκα στο Σουφλί και τη μαστίχα στη Χίο. Σε τέτοιες περιοχές τα μουσεία έχουν άμεση σύνδεση με τις καλλιέργειες αυτές και η λειτουργία των μουσείων βασίζεται εξ' ολοκλήρου στις καλλιέργειες που εξασφαλίζουν εδώ και αιώνες την τοπική οικονομία. Από την πλευρά μας, η λειτουργία των μουσείων διαμορφώνει τη γνώση και τον σεβασμό προς αυτά τα είδη που χαρακτηρίζουν τις περιοχές. Στόχος μας να καλλιεργήσουμε και εμείς με τη σειρά μας το σεβασμό για αυτές τα είδη και να μεταδώσουμε γνώση για την ιστορία τους και την αξία τους για την τοπική κοινωνία αλλά και για όλη την επικράτεια.

9. Διαβάσαμε στην περιβαλλοντική δήλωση του 2019 ότι το Ίδρυμα καλύπτει σε μεγάλο βαθμό τις ενεργειακές ανάγκες του μέσω του δικτύου ηλεκτροδότησης της ΔΕΗ. Δεδομένης όμως της απολιγνητοποίησης και της μετάβασης σε ΑΠΕ, πώς το ίδρυμα αξιοποιεί ή σκοπεύει να αξιοποιήσει την ενέργεια και να καλύψει τις ενεργειακές ανάγκες; Διαβάσαμε για την αλλαγή λαμπτήρων και την αντικατάσταση fan coil καθώς και για την ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων, υπάρχει πρόβλεψη για το μέλλον (SDG 7);

Έχουμε εξετάσει πολλές εναλλακτικές όπως για παράδειγμα οι ανεμογεννήτριες ή η γεωθερμία. Όμως θεωρήσαμε ότι αυτές είναι αρκετά επεμβατικές μέθοδοι που θα θέλαμε να αποφύγουμε. Είναι αλήθεια ότι μέχρι σήμερα βασιζόμαστε στην παροχή από το κοινό δίκτυο ηλεκτροδότησης όμως προγραμματίζουμε την τοποθέτηση φωτοβολταϊκών στα μουσεία ώστε να αυτονομηθούν ενεργειακά. Τα φωτοβολταϊκά είναι η μόνη μορφή ΑΠΕ που δεν είναι επεμβατική αλλά παράλληλα εξασφαλίζει σε μεγάλο βαθμό αυτονομία.

Πυλώνας 2: Κοινωνία

1. Όπως είδαμε στην έκθεση της Τράπεζας Πειραιώς (2019:222) οι 41 εργαζόμενοι/ες του Ιδρύματος διαμένουν μόνιμα στον τόπο εργασίας τους. Σκοπεύει το Ίδρυμα να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας για την τοπική κοινωνία, πέρα από τις ήδη υπάρχουσες (SDG 8);

Οι θέσεις είναι λίγο-πολύ παγιωμένες, οπότε θα έλεγα πως όχι δεν υπάρχει πρόβλεψη για νέες προσλήψεις ή νέες θέσεις εργασίας.

2. Στην ίδια έκθεση (2019:196) διαβάσαμε ότι ο ΟΠ απασχολεί στο σύνολό του 6.700 γυναίκες και 4.481 άνδρες. Πώς μεταφράζονται αυτά τα νούμερα για το ΠΙΟΠ; Το ΠΙΟΠ σκοπεύει να παρέχει ή παρέχει ήδη ίσες ευκαιρίες καριέρας σε άνδρες, γυναίκες και σε άτομα με αναπηρία; Αν ναι, πώς αποτυπώνεται αυτό σε αριθμούς (SDG 10 & SDG 5); Για την πρόσληψη νέων εργαζομένων ακολουθούμε τις οδηγίες της Τράπεζας Πειραιώς. Στο ΠΙΟΠ οι γυναίκες εργαζόμενες υπερисχύουν των ανδρών σε αριθμούς αλλά όχι κατά πολύ. Εφαρμόζουμε πολιτική ισότητας και δίνουμε σε όλους/ες τη δυνατότητα να διεκδικήσουν μια θέση εργασίας ανεξαρτήτως φύλου, θρησκείας, σεξουαλικού προσανατολισμού, εθνικότητας.

3. Το Ίδρυμα παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μισθούς ανώτερους από τον μέσο όρο της περιοχής (SDG 8);

Ναι, η μισθολογική κατάσταση του προσωπικού ορίζεται με βάση τα ισχύοντα από την πολιτική του Ομίλου Πειραιώς. Για παράδειγμα, ο υπεύθυνος του μουσείου παίρνει τον ίδιο μισθό με έναν τραπεζικό υπάλληλο, ενώ ο μισθός των φυλάκων ορίζεται από το ΥΠΠΟ. Αν συγκρίνουμε το μέσο μισθό της περιοχής λοιπόν με τους μισθούς των εργαζομένων του ΠΙΟΠ τότε σίγουρα ο μισθός είναι πιο υψηλός.

4. Το Ίδρυμα παρέχει ή σκοπεύει να παρέχει μόνιμες θέσεις εργασίας, σε αντίθεση με την εργασία με σύμβαση ορισμένου χρόνου που κυριάρχησε από τα χρόνια της κρίσης και έπειτα (SDG 8);

Ναι, όλες οι θέσεις εργασίας μας είναι μόνιμες, πέρα από τους εξωτερικούς συνεργάτες, όπως για παράδειγμα τεχνικοί που κάνουν τη συντήρηση των μονάδων οι οποίοι πληρώνονται με δελτίο παροχής υπηρεσιών. Δεν προβλέπουμε να κάνουμε άλλες προσλήψεις όπως είπαμε και πιο πριν, αλλά το μόνιμο προσωπικό μας, είναι με συμβάσεις αορίστου χρόνου.

5. Πώς βοηθάει ή σκοπεύει να βοηθήσει τους ντόπιους να επενδύσουν σε κάτι νέο (SDG 8 & SDG 9);

Μέσω τις συμμετοχής σε διάφορα προγράμματα, όλοι οι συνεργάτες μας που είναι ντόπιοι σε μεγάλο ποσοστό, καλούνται να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες μας και ανοίγονται νέες πόρτες συνεργασίας. Αλλάζουν αυτά που ζητάμε και ως αποτέλεσμα νέες υπηρεσίες αναδύονται ή εκσυγχρονίζονται, έτσι εκσυγχρονίζονται και οι συνεργάτες μας και αλλάζουν. Ειδικά τώρα με την περίοδο COVID που κληθήκαμε με κάποιον τρόπο να συνεχίσουμε τη λειτουργία μας έστω και εξ' αποστάσεως, οι ανάγκες μας ήταν διαφορετικές.

6. Ποιος είναι ο κύριο τρόπος παραγωγής πλούτου στην περιοχή που εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός και πώς σκοπεύει να βοηθήσει ο οργανισμός προς αυτή την κατεύθυνση; Διαβάσαμε στην έκθεση (2019:) πως το Ίδρυμα προμηθεύεται τοπικά προϊόντα για να αναδείξει την τοπική αγορά, δεδομένου ότι μιλάμε για 9 θεματικά μουσεία αφιερωμένα στην τοπική οικονομία, πώς αυτά βοηθούν την ίδια την οικονομία να ενισχυθεί (SDG 12);

Αν βγάλουμε εκτός τις πόλεις, οι υπόλοιπες περιοχές που εδράζεται το ΠΙΟΠ είναι κατά βάσει αγροτικές και βασίζονται στην αγροτική παραγωγή. Το ίδρυμα για να καλύψει τις ανάγκες προμηθεύεται προϊόντα και υλικά από την τοπική κοινωνία, τους τοπικούς προμηθευτές ενώ συνεργάζεται με ντόπιους τεχνικούς για τις επισκευές και τις συντηρήσεις του τεχνικού εξοπλισμού. Τα μουσεία όμως ανοίγουν και έναν νέο κλάδο οικονομικών δραστηριοτήτων που είναι ο τουρισμός. Τα μουσεία προσελκύουν επισκέπτες σε μέρη που δεν θα υπήρχαν διαφορετικά, συμβάλουν στο περιφερειακό εισόδημα και παράγουν πλούτο ενισχύοντας την τοπική οικονομία. Για παράδειγμα η Δημητσάνα πριν την λειτουργία του μουσείου, ήταν ένα χωριό που δεν προσέλκυε επισκέπτες, μετά τα εγκαίνια του μουσείου τη δεκαετία του 1990 είδαμε όχι μόνο μεγαλύτερη ροή επισκεπτών

αλλά και ευρύτερη επιχειρηματική δραστηριότητα δημιουργώντας τελικά έναν χειμερινό τουριστικό προορισμό.

7. Πώς βελτιώνει ή σκοπεύει να βελτιώσει τις συνθήκες διαβίωσης των φτωχών (SDG 1);

Μόνο έμμεσα, παράγοντας σταθερή απασχόληση και συμβάλλοντας στη δημιουργία μιας οικονομίας όχι μόνο αγροτικής, με αυτό τον τρόπο συγκρατεί τον κόσμο στην περιφέρεια, ενισχύει όπως είπαμε και πιο πριν την τοπική κοινωνία. Δεν υπάρχει όμως κάποια στρατηγική που να στοχεύει σε φτωχότερα κοινωνικά στρώματα.

8. Πώς ενισχύει ή σκοπεύει να ενισχύσει την ανθεκτικότητα της τοπική κοινωνίας σε φυσικές καταστροφές (SDG 11);

Καλή ερώτηση, και πάλι μόνο έμμεσα, εφαρμόζει όλα τα πρωτόκολλα ασφαλείας όπως τα ISO. Η ορθή λειτουργία των μουσείων μας και η πιστή εφαρμογή των πρωτοκόλλων λειτουργούν ως ένα καλό παράδειγμα προς μίμηση για τις υπόλοιπες επιχειρήσεις στην περιοχή. Μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει κάποια φυσική καταστροφή που να έχει σφοδρές επιπτώσεις στα μουσεία ή στην τοπική κοινωνία που εδράζονται. Εφαρμόζουμε τα πρωτόκολλα και μάλιστα τα αναβαθμίζουμε όποτε θεωρούμε ότι αυτό είναι εφικτό, όμως δεν υπάρχει ούτε εδώ κάποια συγκεκριμένη πολιτική.

9. Πώς καταπολεμάει ή σκοπεύει να καταπολεμήσει τη φτώχεια στην τοπική κοινωνία που εδράζεται και δραστηριοποιείται (SDG 1);

Απαντήθηκε στο ερώτημα 7.

Πυλώνας 3: Οικονομία

1. Πώς συμβάλει ή σκοπεύει να συμβάλει στην αύξηση επενδύσεων στην περιοχή (SDG 8);

Λειτουργώντας ως τουριστική υποδομή, το ΠΙΟΠ δίνει τη δυνατότητα να γίνουν επενδύσεις στον τουρισμό, την εστίαση, τη φιλοξενία επισκεπτών και αναπτύσσει αυτές τις περιοχές προς αυτή την κατεύθυνση, το παράδειγμα της Δημητσάνας είναι αντιπροσωπευτικό.

2. Θεωρείτε ότι το Ίδρυμα καινοτομεί και αναβαθμίζει την τοπική περιοχή και αν ναι, με ποιόν τρόπο (SDG 9);

Ναι γιατί βρίσκεις μουσεία ευρωπαϊκών προδιαγραφών που δεν τα βρίσκεις άλλου στην περιφέρεια στην Ελλάδα τουλάχιστον. Εισάγει νέες ιδέες και καθιστά τις περιοχές αυτές αξιόλογες τόσο σε επίπεδο πολιτιστικό, διότι έχουν να αναδείξουν σημαντικές πτυχές της οικονομίας τους, όσο και σε επίπεδο οικονομικό, αφού αναπτύσσουν δραστηριότητες που επεκτείνονται πέρα από την αγροτική οικονομία.

3. Πώς έχει ωφεληθεί το Ίδρυμα από τη ΒΑ; Έχει επηρεαστεί η εικόνα του ή έχει συμβάλει με κάποιον τρόπο στην εικόνα του Ομίλου Πειραιώς;

Εννοείται πως ναι. Το ΠΙΟΠ είναι ένα μέρος της ΕΚΕ του Ομίλου Πειραιώς. Σε ότι αφορά τον πολιτισμό προσπαθούμε να δημιουργούμε ΒΑ παντού και όλη η δραστηριότητά μας να είναι βιώσιμη. Τηρούμε τους στόχους μας και προσπαθούμε να βελτιώνουμε τους δείκτες μας μειώνοντας όλο και περισσότερο το οικολογικό μας αποτύπωμα. Η λειτουργία του ΠΙΟΠ είναι ουσιαστικά η «καλή μαρτυρία» του Ομίλου Πειραιώς για ένα καλύτερο αύριο.

4. Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί το Ίδρυμα εισάγεται από κάποιο άλλο μέρος ή παράγεται στον τόπο όπου εδράζεται και δραστηριοποιείται ο οργανισμός;

Σε ότι αφορά πράγματα που μπορούμε να προμηθευτούμε τοπικά, τότε ναι προτιμούμε τα ντόπια προϊόντα, και τους ντόπιους συνεργάτες. Όμως όταν πρόκειται να προμηθευτούμε μεγάλες ποσότητες εξοπλισμού που δεν μπορούμε να βρούμε τοπικά, τότε ακολουθούμε την πολιτική του Ομίλου, κάνουμε προκήρυξη και παίρνουμε προσφορές.

5. Η τεχνολογία που χρησιμοποιεί το Ίδρυμα βοηθάει ή αναμένεται να βοηθήσει με κάποιον τρόπο την τοπική κοινωνία; Αν ναι πώς;

Είχαμε ξεκινήσει να εισάγουμε ψηφιακές τεχνολογίες στην λειτουργία των μουσείων μας, με την πανδημία κάπως αυτό αναχαιτίστηκε και το φόκους στράφηκε προς τα ψηφιακά

εργαλεία με τα οποία θα διατηρήσουμε την επισκεψιμότητα και δεν θα ξεχαστούμε από το κοινό. Θα έχουμε δηλαδή μια συνεχή ηλεκτρονική παρουσία, προσβάσιμη όχι μόνο στους ντόπιους αλλά και σε όλη την επικράτεια.

6. Χρειάστηκε ή θα χρειαστεί μελλοντικά να εκπαιδεύσει το Ίδρυμα την τοπική κοινωνία σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας (SDG 2);

Όχι τόσο την κοινωνία, αλλά πιο πολύ εμάς που έπρεπε να χρησιμοποιήσουμε τα διαδικτυακά εργαλεία για να συνεχίσουμε τη λειτουργία μας με τρόπο που θα ήταν παράλληλα και αποτελεσματικός. Να αλλάξουμε το επιχειρησιακό πρότυπο. Νομίζω ότι από τη στιγμή που είναι έτοιμη μια επιχείρηση να κάνει μια αλλαγή, να παρουσιάσει μια νέα τεχνολογία και να την υιοθετήσει, τότε και το κοινό είναι έτοιμο να τη χρησιμοποιήσει προς όφελός του.